Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»
Навчально-науковий Інститут права і психології
Кафедра історії держави і права

НАУКОВІ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
Випуск **8**

ВИКОНАВЧА ВЛАДА В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ:

ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ (АСПЕКТИ ПРАВА)

Матеріали Восьмої Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції

www.lp.edu.ua/idp/naukova-diyalnist-kafedry

7 грудня 2018 р.

Львів – 2018

УДК 314. 151: 34 (091) (063)

Рекомендовано кафедрою історії держави і права Навчально-наукового інституту права і психології (ІНПП) Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № **6** від **7 грудня 2018** р.).

Адреса оргкомітету:
79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, кім. 333
тел. 067-9223358
E-mail: i.terlyuk2406@gmail.com

Виконавча влада в Україні та інших державах:
історія та сучасність (аспекти права):
матеріали Восьмої Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції /
Наук. інтернет-конференції. - Вип. 8 / Терлюк І.Я. (укладач) /
ІНПП НУ «Львівська політехніка». – Львів: Ліга-Прес, 2018. - 129 с.

У збірнику вміщено оприлюднені на інтернет-сторінці **www.lp.edu.ua/idp/naukova-diyalnist-kafedry** матеріали повідомлень учасників Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, проведеної за ініціативою кафедри Історії держави і права Навчально-наукового інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка» 7 грудня 2018 року.

Матеріали друкуються у редакції авторів. Повну відповідальність за достовірність, оригінальність, відповідність діючому законодавству та коректність висновків поданих матеріалів несуть автори та їх наукові керівники.

Оргкомітет не завжди поділяє думки учасників (авторів).

Усі права захищені.
При будь-якому використанні матеріалів конференції
посилання на джерело є обов'язковим.

ISBN 978-966-397-288-2-8

© Кафедра Історії держави і права
ІНПП НУ «Львівська політехніка»,
автори публікацій, 2018 р.

ЧАСТИНА І.

Виконавча влада: політико-правові питання історії та сучасності

Тарас АНДРУСЯК
e-mail: andrusiak@bigmir.net

ВИКОНАВЧА ВЛАДА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ

Ситуація, яка склалася в Україні після окупації та зовнішньої агресії з боку РФ вимагає докорінного переосмислення організованості українського суспільства та мобілізації всіх сил українського народу для протистояння та оборони від агресії з боку РФ, яка продовжує розгортатися та зростати. Приклад XX ст., наочно і переконливо, демонструє і переконує в тому, що, незупинена та не відкинута російська окупація в тягне за собою ґеноцид українського народу, організований голодом, викликаним тотальною і повною конфіскацією всіх продуктів харчування. Зупинити та дати відпір армії РФ, яка, як показує агресія в Грузії та війна з чеченським народом, який прагнув, реалізувати закріплене, в міжнародному праві, право кожного народу на самовизначення та прагнув створити власну національну державу, закінчилось масовими жертвами не тільки серед тих, хто відстоював свою державність та протистояв армії РФ але й серед усього населення з численними, вбитими армією РФ, жінками та дітьми. Практика, яка застосовується армією РФ на окупованій території України, коли артилерія, інші засоби обстрілу позицій ЗСУ встановлюється серед житлових будинків цивільного населення, що не дає ЗСУ припинити ці обстріли, через загрозу для населення, яке знаходиться на окупованій території. Така позиція була підтверджена на одній з прес-конференцій президентом РФ, який задекларував, що армія РФ, під час агресії, буде прикриватися мирним населенням, яке складається з людей, які переселялося сюди з інших частин Радянського Союзу, після масового вимирання після Голодомору

українського населення тих українських земель, які перебували під владою радянського режиму в цей період.

Така ситуація вимагає від українського народу масової загальної мобілізації всього населення для протистояння агресії РФ. Армія організована за радянським зразком, яка залишилась в Україні після розвалу СРСР не зможе забезпечити захисту країни та населення. Як показав висновок слідчої комісії ВРУ відповідальність за жахливі втрати, які сталися через масовий розстріл армією РФ українських військовослужбовців, які, по домовленому «зеленому коридору» мали б вийти з оточення та були масово розстріляні, несуть міністр оборони та начальник ГШ ЗСУ, через неправильне керування яких стала ця жахлива трагедія масового розстрілу армією РФ беззбройних українських військовослужбовців. Показник ефективності та суті радянської армії наочно демонструє радянська окупація Афганістану, де загинуло 15 тис. радянських військовослужбовців та знищено 1 млн. мирного населення цієї країни. Система влади, яка зберіглася в Україні після проголошення незалежності, є така ж неефективна та недієва як і вся система влади тоталітарного, анти людського та антинародного ідеократичного режиму, основою якого був намір здійснити світову соціалістичну революцію, яка здійснювалась постійним поширенням підконтрольних та підзвітних владних режимів у інших країнах, починаючи з тих, які були завойовані після «звільнення від нацистської окупації», і де було встановлено такі режими, які, і випадку чого підтримувалися введенням збройних сил СРСР. Саме тому, головним і першочерговим завданням України, є повне та категоричне звільнення та знищення всіх залишків радянського тоталітаризму, безглуздих, беззмістовних та непотрібних у вільному демократичному суспільстві.

Саме ці посттоталітарні елементи зберігають та підтримують непотрібні для суспільства радянські пережитки, які, крім непотрібності, культивують та підтримують корупцію.

В радянському режиму, де культура була одним з ключових елементів боротьби з «буржуазним націоналізмом», який, якщо й створює твори мистецтва, то обов'язково шкідливі, руйнівні та небезпечні для пролетаріату. Саме тому були встановлені звання «народний артист», «заслужений артист» в також «заслужений діяч мистецтв», ще «заслужений працівник культури» та ін. Ці звання були не тільки свідченням рівня мистецьких здобутків, але й партійним схваленням роботи, і суттєвою надбавкою до зарплати.

Твори мистецтва, створюються для народу, й оцінюються народом. Тому продовження зберігання цих звань в Україні є диким та безглуздим радянським пережитком, як і продовження існування відповідного органу

виконавчої влади, яке, на різних підставах, та з різних міркувань продовжує роздавати ці звання.

В тоталітарній системі свої особливі функції та завдання має також наука та освіта, які мають не тільки підтримувати раціонально необґрунтовану систему ідеології з переконанням, що « вже нинішнє покоління радянських людей «буде жити при комунізмі, який буде в 1980 році». Саме з цією метою було створено відповідні органи виконавчої влади – ціла мережа міністерств освіти, а також відповідне керівництво наукою. Відповідне міністерство з антиукраїнськими цілями та для збереження радянських пережитків було збережено і досі, функціонує з виключно руйнівною та негативною функцією, продовжуючи зберігатися та існувати в Україні.

Яскравим прикладом антиукраїнського спрямування цього органу виконавчої влади є зберігання в Україні мережі початкових і середніх шкіл з різними мовами навчання. Абсурдність цієї антиукраїнської спрямованості особливо гостро проявляється в тому, що в Україні ніде в документах не фіксується національність. Конституція України закріплює, що «український народ – це громадяни України всіх національностей». За Декларацією прав національностей тих національностей є 100, отже, якщо не всі школи з українською мовою навчання, то таких шкіл має бути сто видів. Це, не можливо і непотрібно, особливо з огляду на те, що вища освіта українською мовою. Але сьогодні міністерство освіти своєю політикою зберігання шкіл з російською, польською, румунською та угорськими мовами викладання забезпечує вищі відповідних країн громадянами України, які там зможуть вчитися легко і просто, особливо, якщо вони не зможуть успішно скласти відповідно так, сформовані тести по ЗНО з української мови.

Ще один важливий момент усвідомлення сучасного стану виконавчої влади в Україні є усвідомлення, переосмислення та ефективне використання історичного досвіду українського народу.

Поява та розвиток ідеї розподілу влади було першою реакцією розвитку суспільства на монархічний абсолютизм, який з певного моменту гальмує та перешкоджає цьому розвитку. Подібно до того, як християнство, яке проголошує рівність всіх людей перед Богом, докорінно міняє сформовану в дохристиянську епоху свідомість що всі люди є різні, і її статус в суспільстві визначається її військовою доблестю та могутністю. Ця ідея, яка стала основою формування та розвитку держави та права Середньовіччя з поступовим розвитком, зокрема технічним та промисловим, привела до усвідомлення необхідності відмови та заміни середньовічної державно-правової організації суспільства, на зміну яким приходить ідея рівності всіх людей як суб’єктів права. Саме право, стає

єдиним та загальноприйнятним регулятором суспільних відносин, гарантією його існування та розвитку. На зміну ідеї поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, приходить ідея поступової самоорганізації суспільства та самостійне створення ним всіх гілок влади.

Знаковим та показовим в цей період стає процес формування та розвитку націй, з їх постійним та неухильним прямуванням до створення власних національних держав, як єдиної, кардинальної та ефективної форми, раз і назавжди, припинити національне гноблення та поневолення одного народу іншим, як відмова від монархізму спричинила можливість назавжди відмовитися від соціального гноблення, коли селянин був не тільки залежним, але навіть належав феодалові.

Національний розвиток народу приводить його до самоорганізації всіх аспектів суспільного життя. Іншими словами, для вирішення та врегулювання всіх сторін буття суспільства нація створює відповідну соціальну структуру, яка бере на себе турботу про цю форму її буття.

Це легко, просто і переконливо проілюструвати на досвіді українського народу протягом XIX-XX ст.

Опинившись під владою держав, які були, або вороже спрямовані проти українського народу, як от Російська імперія, яка навіть заборонила книгодрукування українською, або байдуже чи прохолодно, як Австро-Угорщина зі збереженою в ній панщиною, український народ, усвідомлюючи необхідність піднесення освітнього та наукового рівня народу, створює такі структури. як «Просвіта», НТШ, «Рідна школа» та ін., які забезпечують розвиток освіти та науки народу, та, при сприятливих обставинах, демонструють його готовність до створення та життя у власній національній державі. При бажанні можна згадати значну кількість економічних інституцій, як от « Народна Торгівля», «Маслосоюз» та ін., які є переконливим свідченням можливості народу самоорганізуватися, щоб зайняти належне та достойне місце серед інших народів світу, які мали попередні умови кращі для свого розвитку.

Збережений і сьогодні в Україні принцип радянської номенклатури, коли для того щоб зайняти відповідну посаду, не мають жодного значення професіоналізм та компетентність, а тільки партійна приналежність, є безперспективний та тупиковий, що особливо наочно продемонстрував розвал СРСР. Було б зайве і не важко наводити приклади того, як керівниками того чи іншого органу виконавчої влади в Україні після 1991 р. ставали повністю некомпетентні та фахово неосвічені люди, які належали до партії, яка з огляду на безглуздість та абсурдність виборчого законодавства в Україні приводить до створення такого некомпетентного та деструктивного органу, яким інколи виступає ВРУ, куди потрапляють люди з чітко демонстрованою антиукраїнською позицією, відкритим та

демонстративним виразом і захистом інтересів РФ. З огляду на зазначене подальший шлях розвитку виконавчої влади в Україні полягає в піднесенні професіоналізму та компетентності. Поява, розвиток структур, які будуть об'єднувати фахівців та професіоналів певної сфери та напрямку та їх вплив на формування та прийняття підкріплених та забезпечених бюджетним фінансуванням рішень.

Це, жодною мірою, не означає збереження в цих структурах мінімального впливу та значення компартійної номенклатури, як це сталося зі всіма академічними науковими інституціями. Це означає, що Україна, як держава утворена реалізацією українським народом свого права на самовизначення, є державою українців всього світу, які можуть ефективно та натхненно будувати, успішну та розвинуту країну майбутнього.

Богдан ГАРАСИМІВ
e-mail: realistprocs@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Успішна реалізація розпочатої правової реформи в Україні, відповідно до європейських стандартів та запитів постмодерного соціуму, залежить передусім від обґрунтованих й виважених трансформативних процесів в одній із визначальних інституцій – державній службі. Під державною службою ми розуміємо певне кола осіб, пріоритетною функцією яких є якісне виконання державних завдань. Проте, без дослідження етапів формування дефініції державного службовця зокрема, та його правового становища загалом, а також без здійснення порівняльного аналізу в інших державно-правових системах, на нашу думку, ми не зможемо всебічно дослідити елементи правового статусу окресленої категорії та визначити напрямки її удосконалення.

У період Київської Русі влада здебільшого зосереджувалась у правлячої династії князів, тому цілком природнім є те, що виконання суспільно важливих справ делегувалась князем своєму найближчому оточенню – княжій дружині (як у справах приватного, так і державного господарства). У процесі управлінської діяльності Київської Русі відносини мали характер васалітету-сюзеренітету у стосунках сюзерена (Великого князя) та його васалів (феодалів), себто державна служба була певною формою повинності підлеглих своєму правителю.

Головним правовим джерелом пізнання правового статусу носіїв та виконавців державної волі в окреслений період є «Руська Правда», за нормами якої предметом законного захисту є життя, недоторканість, честь

дружинної знаті, її військове спорядження, челядь. Відтак цими регулами напевно вперше було нормативно визначено правове положення виконавців державних функцій *[1, с. 18]*.

Продовжуючи аналіз історичного розвитку української державності за часів Галицько-Волинського Князівства, простежуємо, що саме тут служба на державних посадах набирає уже певних рис самостійності. Наділений широкими адміністративними, військовими, судовими законодавчими повноваженнями князь призначає посадових осіб у містах і волостях, установленим правовим актом з різних питань управління - грамотою наділяє їх земельними володіннями як видом винагороди за службу у державній сфері діяльності.

Окрім того, тисяцькі і сотські поступово переходять на службу до двірцево-вотчинного апарату князя, займаючи встановленні з цією метою посади воєвод та волостелів. Тим самим певне коло осіб завдяки своїй основній функції, яку вони виконують на постійній основі, за окрему винагороду, починають створювати більш відокремлену правову організацію, що розглядається у сучасний період як державна служба.

Значне розширення адміністративного апарату на території України відбулося у період Литовського князівства, яке поступово розвивалося від родово-удільної до магнатської держави *[1, с. 23]*. Саме у цей період викристалізувалась більш-менш чітка система посад, а особи які їх займали користувалися певним правовим статусом.

Аналізуючи державно-суспільні відносини у ранньофеодальний період, можна зазначити, що починаючи з доби Київської Русі суб'єктами цих відносин стають окремі групи людей з особливим правовим статусом. Серед ознак, що дають підстави говорити про його особливість, – заняття спеціальним видом суспільно-корисної діяльності, якою стає державна сфера суспільних відносин; розмежування функцій у державно-правових відносинах; виконання цих функцій на постійній основі; отримання плати саме за суспільно-корисну роботу на користь держави.

У цей період відбувається розподіл посад служителів - представників влади за ієрархією та напрямками державно-правової діяльності, що формує засади градації майбутніх державних службовців за категоріями. Крім того, розвивається законодавча база, створюється ряд нормативних актів, що містять норми стосовно діяльності досліджуваного кола осіб та, визначення їх місця у суспільстві. Служба мала напівприватний характер, була направлена на захист інтересів окремих правителів, а вже згодом розвивалась у напрямку дотримання загальносуспільних потреб. Державні функції зосереджувались у правителів певного адміністративного утворення або у окремого землевласника, які мали у розпорядженні певне

коло (двір) залежних людей, що несли службу як особисто своєму феодалові, так і виконували за їх дорученням загально-суспільні функції.

У Козацькій державі коло службовців формувалося здебільшого із середовища населення, за їх волевиявленням і з метою захисту його інтересів. Тому за статусом вони були особисто незалежними від безпосередніх начальників й підпорядковувались їм лише у порядку визначеної посадової ієрархії *[2, с. 31]*.

Отже, правове положення тогочасних службовців уподібнювалося до стану службовців сучасного розуміння, яке ґрунтувалося на особистій незалежності особи від конкретної особи, за своїми ознаками виявилось прототипом європейських здобутків, які були досягнуті після буржуазних революцій ряду країн. Осмисливши значення феномену державної служби в Козацькій державі, можемо зробити відповідні висновки щодо рівня прогресу суспільних відносин, свідомості соціуму у порівнянні із сусідніми державами та світовим суспільством в цілому.

Поширення на територію України влади абсолютної монархії царської Росії, ми можемо виокремити як третій етап формування державної служби, який суттєво змінив принципи організації державної служби, а зокрема і статус державних службовців. Централізована бюрократична система на військовий взірець не залишала місця особистій незалежності свого служителя, права якого як службові, так і особисті цілковито залежали від монаршої волі та ставлення начальства *[3, с. 49]*.

Відносини у державній службі за характером були публічно-правовими, себто набір проводився шляхом зарахування до штату державних службовців одноособовим актом монарха або уряду, просування по службовій кар'єрі відбувався відповідно до доброї волі самого керівництва. У XIX ст. на державній службі мають місце також відносини найму, які підлягали регулюванню правовими нормами тієї ж природи, що й державно-службові («Устав о службе по определению от правительства 1834 р.») *[3, с. 59]*.

Система державної служби у період розквіту самодержавства була фундаментально визначена на нормативно-правовому рівні, проходження її було чітко регламентовано у відповідності до встановлених рівнів посад, категорій відомств служби та чинів службовців (який навіть при виході у відставку залишався за ними довічно). В цілому для всіх категорій цивільних службовців (державна служба ділилась на військову, морську і цивільну) у нормативному акті окреслювались їх права та повинності (хоча в реальності їх реалізація залежала насамперед від волі начальства), проте дієвої системи захисту працівників держави встановлено не було *[4, с. 26]*.

Зі встановленням радянської влади (4-й етап) публічно-правові відносини в державній службі діяли в контексті воєнізованих установ.

Трудові ж правовідносини в цивільних органах держави, її підприємствах, установах, організаціях хоча й нормативно опирались на договірні засади були у значній мірі підпорядковані адміністративним методам регулювання, разом з тим була відсутня судова система захисту службово-трудових прав державних службовців. Окрім того, перспективи просування по службі були чітко пов'язані з приналежністю до правлячої партійної системи *[4, с. 31]*.

Тлумачення сучасним законодавством державної служби як окремої професійної діяльності є вагомим фактором побудови та розвитку правової соціально скерованої держави. Проте, постає потреба у визначенні правового розуміння статусу працівників, задіяних в зазначену сфері діяльності та впорядкуванні нормативного регулювання їх діяльності.

Література

1. *Чубатий М.* Огляд історії українського права. Мюнхен: Ноосфера, 1994. 88 с.
2. *Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й.* Історія держави і права України. Львів: Світ, 1996. 296 с.
3. *Демидова Н.Ф.* Служилая бюрократия в России XVIII в. и ее роль в формировании абсолютизма. М.: Наука,1987. 230 с.
4. *Лаврінчук І.* Правовий статус державного службовця як учасника трудових правовідносин дис... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ. ун-т. К., 1999. 186 с.

Тарас ГАРАСИМІВ

e-mail: Garasumiv_Ch07@ukr.net

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПТИ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ СВІТУ

Вивчення правового статусу державного службовця об'єктивно вимагає аналізу теоретико-нормативних концептів різних правових систем. Врахування національних традицій має логічно доповнюватись застосовуванням прерогатив зарубіжних систем побудови державної служби, ефективними методами правового регулювання державно-службових відносин.

Насамперед слід зауважити, що державна служба в більшості демократично розвинених країнах (США, Великобританія, Німеччина, Франція та ін.) розглядається в межах такого інституту як «публічна служба» – служба в установах з публічно-правовим статусом, якими виступає держава в особі своїх органів та організацій (в окремих випадках і підприємств), місцеві

органи влади та інші публічні установи з незалежним правовим статусом (соціальні та комунальні служби, університети, лікарні) *[5, с. 88]*.

Публічна служба де-юре поділяється на цивільну службу та службу в спеціалізованих відомствах (правоохоронних, військових, освітянських тощо). Разом з тим, законодавці європейських країн по різному вирішують проблему зарахування працівників означених служб до категорій державних службовців. Головним теоретично-правовим критерієм встановлення правового статусу державного службовця є наявність особливостей публічно-правового статусу з одностороннім характером, котрий базується на нормативних і законодавчих положеннях, утворюючи право державної адміністрації [*1, с. 52]* .

Основними особливостями такого статусу вважаються: публічно-правовий зв'язок між публічною установою та службовцем, який полягає не в підписанні договору зі взаємними зобов'язаннями (що виражає приватно-правовий зв`язок сторін, а у формі одностороннього призначення); призначення до адміністрації на стабільній постійній основі – тобто, до пенсійного віку; надання статусу державного службовця виключно для виконання «завдань державної влади або завдань, які, виходячи з причин, пов'язаних потребою якісного функціонування (правового забезпечення) держави або громадського життя не можуть довірятися виключно особам з приватно-правовим статусом» *[3, с. 53],* означена особливість виокремлена із норм німецької системи права.

В іноземних дослідженнях відносно моделі державних адміністрацій країн Європейського Співтовариства зауважується співвідношення категорії державних службовців з іншим персоналом публічно-правових структур (працівників, прийнятих на службу за наймом). Дослідники поділяють ці країни на три групи та слушно зауважують, що: у першій групі – державні службовці є практично є синонімом персоналу адміністрацій (Франція, Португалія, Іспанія, Бельгія, Ірландія, Греція, Нідерланди); у Люксембурзі та Німеччині розподіл за функціональною властивістю протиставляє державних службовців з публічно-правовим статусом й службовців та робітників адміністрацій (хоча саме в цих країнах численними є випадки, коли однакові посади обіймають як функціонери (державні службовці) так і нефункціонери (працівники за наймом), зокрема, на пошті і залізниці, а також у загальних адміністративних службах); у Великій Британії до державних службовців відносять виключно цивільних агентів держави, які становлять менше однієї шостої персоналу адміністрації *[1, с. 56]*.

Головними розбіжностями у правовому регулюванні службовців з публічно-правовим статусом й тими, які працюють за договором, в західноєвропейських країнах прийнято вважати наявність гарантій

зайнятості, відмінності в системах набору на службу, організації кар'єрного росту, систем оплати та обсягу колективних прав. Однак, правові системи різних країн показують про дедалі більше нівелювання різниць в ознаках правового положення службовців держави – зарахованого одноосібним вольовим актом на службу чи на договірних засадах *[4, с. 51]*.

По-перше, досвід звільнення службовців в окремих країнах вказує, що це досить складно відносно найманих працівників (у Нідерландах), або діє однаковий порядок звільнень державних службовців і тих, хто працює за наймом (у Великобританії). У Данії питання звільнення будь-якого працівника здебільшого залежить від позиція працедавця, в Німеччині наймані службовці отримують, як правило, контракт із невизначеною тривалістю, який забезпечує довічне ангажування після п'ятнадцяти роках перебування на посаді. Щодо систем набору на державну службу слід звернути увагу на те, що є країни із рівною свободою набору як для приватного сектора, так і для державних адміністрацій (Данія, Нідерланди), країни з різним ступенем строгості правил набору за конкурсом (в залежності від кількості формальностей та наявності вибору кандидатів) *[1, с. 76]*.

В умовах економічної кризи, через яку проходять країни, що перейшли до розбудови незалежного демократичного суспільства, найбільш виразніше відчувається вплив фінансових можливостей державного бюджету на матеріальну підтримку статусу державних службовців, що зрештою, на думку автора цього дослідження, відображається на практиці визнання відповідних категорій працівників державними службовцями в Україні.

Як показує зарубіжна практика, сьогодні побутує тенденція до нівелювання відмінностей між правом державної адміністрації та трудовим правом у такій галузі як обсяг колективних прав. Практично у всіх країнах законодавством дозволено створення професійних спілок на державній службі, укладення колективних договорів з адміністрацією, передбачається участь службовців у прийнятті рішень стосовно їх інтересів. Приміром, в Італії рамковий закон від 1983 року визнав юридичне значення колективних угод, яким делегувалася частина регламентування умов праці, у Великій Британії профспілкам належить значна частка у визначенні нормативних положень, які застосовуються до функціонерів держави *[6, с. 15]*.

В Україні, де вступ на державну службу відбувається фактично з механічним зарахуванням до членства профспілки, об'єднання працівників не застосовують у достатній мірі надані законодавством права в галузі встановлення умов зайнятості та забезпечення соціальних прав державних службовців.

Міжнародна законодавча база має, окрім цього, спеціальні нормативні напрацювання стосовно регулювання трудових відносин на державній службі. Мова йде про «Конвенцію Міжнародної організації праці №151 1978 року «Про захист права на об'єднання та процедурах визначення умов

зайнятості на державній службі», яка ще, на жаль, не ратифікована нашою державою, та «Рекомендацію №159 «Про процедури визначення умов зайнятості на державній службі» *[5, с. 86]*.

Вищеназваними актами передбачається використання їх положень до всіх осіб, які найняті державними органами (якщо до них не були використані значно сприятливі регули інших міжнародних трудових конвенцій). Ними встановлені засади незалежності об'єднань державних службовців від державних органів, захисту проти будь-яких актів втручання у їх створення, діяльність та управління ними; закладені основи прийняття відповідних умовам країни заходів щодо демократичних процедур визначення умов зайнятості, що дозволяють представникам державних службовців брати участь в окресленні цих умов, а також евентуальних шляхів рішення спорів у зв'язку з цим. Ці прогресивні положення щодо свободи об'єднань державних службовців використовуються за обставини дотримання певних зобов'язань, які виходять із природи здійснюваних державними службовцями функцій. Тому прийняття окреслених нормативних актів не має жодних принципіальних перешкод.

Аналіз відмінностей у правовому статусі працівників держави – службовців з публічно-правовим статусом (державних службовців) та службовців з приватно-правовим статусом (за наймом) – низки країн дозволяє стверджувати, що зіставлення норм трудового права та права державних адміністрацій у цьому вимірі (регулювання службової діяльності працівників) опирається здебільшого на теоретичних домінантах, а ніж на змісті. Як свідчить правова практика низки європейських країн, державні службовці, користуючись статусом односторонньої регламентації, володіють можливістю значно більше впливати на регулювання умов своєї праці через застосовування традиційного методу трудового права – через професійні об'єднання (як, приміром, у Великобританії); і, насупроти, працівники за наймом, підпорядковуючись режимові колективних угод, індивідуально здійснюють менший вплив на своє правове положення (Німеччина, Данія) *[1, с. 10]*.

Разом з тим, діють правові системи, в яких державна служба організована не за кадровою особливістю, а у порядку наймання (посадова служба), хоча державні службовці і зараховуються до штату державних адміністрацій (Україна, Нідерланди, Данія) *[5, с. 13]*. У Сполучених Штатах Америки до категорії державних службовців віднесені і посадові особи, і допоміжно-технічний персонал, пов'язаний з реалізацією державно-владних повноважень, і працівники за наймом *[1, с. 44]*. Певні категорії державних працівників мають змішаний статус, коли поєднуються елементи односторонньої регламентації та колективні угоди (Національна служба охорони здоров'я у Великобританії) *[1, с. 46]*.

Отже, можна зробити висновок, що демократично розвинуті держави в питаннях правового регулювання трудової діяльності окремих категорій працівників – а саме державних службовців мають тенденцію до встановлення належного захисту їх особистих прав та інтересів в процесі проходження служби, які покликані забезпечувати норми трудового законодавства. В Україні на законодавчому рівні встановлено поширення норм трудового права на державно-службові відносини. Разом з тим, виконання державних функцій як змісту трудової діяльності державних службовців викликає необхідність встановлення спеціальних нормативних положень, що враховували б особливості їх праці. Важливо, щоб введення спеціального законодавства щодо регулювання праці державних службовців (в процесі проходження служби) провадилось у відповідності до норм адміністративного права, передбаченим ним вимог і гарантій. Аналізу особливостей правового статусу державних службовців та правового регулювання трудових відносин на державній службі будуть присвячені наступні розділи дослідження.

Література

1. *Зіллер Ж.* Політико-адміністративні системи країн ЄС. К.: Основи,1996. 420 с.
2. *Райт Г.* Державне управління. К.: Основи,1994. 109 с.
3. Конвенции и Рекрмендации, принятые Международной Конференцией Труда. Том 2. Женева: Международное Бюро Труда. С.1883-1887.
4. *Пашков С.А.* Договоры о труде в условиях многоукладной экономики. *Государство и право.* 1993. № 6. С.51-59.
5. Государственная служба основных капиталистических стран. И.И. Завражнов [и др.]; отв. ред. В.А. Туманов. М.: Наука, 2007. 291 с.
6. *Лаврінчук І.* правовий статус державного службовця як учасника трудових правовідносин дис... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ. ун-т. К., 1999. 186 с.

Сергій ГОЛУБИЦЬКИЙ,
Петро ЗАХАРЧЕНКО
e-mail: z0609@ukr.net

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УРЯДУ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

В конституційно-правовій літературі розрізняються поняття «державне управління», «органи державного управління», «виконавча влада», «органи

виконавчої влади». Автори цілком слушно зазначають, що поняття державного управління є характерним для адміністративно-правової сфери, виконавчої влади – для конституційного права. У сенсі еволюції понять термінів і дефініцій теорії конституційного права така видозміна є об'єктивною і не необхідною. Це пояснюється рядом факторів: по-перше, термін «державне управління» був характерним для державного будівництва радянських часів, коли «буржуазна» теорія поділу влади заперечувалася, а вся влада належала радам *[1, с. 23-24]*. У таких умовах мова не йшла про виконавчу владу як окрему гілку влади, а державне управління зводилося винятково до виду державної діяльності. Нині за європейським зразком, пострадянські країни проголошують одним з принципів свого конституційного ладу поділ влади за класичною формулою, з урахуванням того, що державна влада поділяється на законодавчу, судову і виконавчу. Тому цілком очевидно, що, сприйнявши вказаний принцип, держави закріплюють у текстах своїх основних законів й терміни, що склалися історично для визначення даних гілок влади. По-друге, назва «виконавча влада» найбільш повно відображає основний напрям діяльності даної гілки, а саме – виконання законів та інших нормативно-правових актів.

Уряд – це колегіальний орган державної влади загальної компетенції, який здійснює керівництво поточним управлінням країною відповідно до її законодавства *[2, с. 283]*.

У президентських республіках, абсолютних і дуалістичних монархіях уряду як колегіального органу не існує. У таких держава всі рішення щодо управляння поточними державними справами ухвалюються главою держави одноосібно, тобто без голосування міністрів. Президент або монарх тут виступає як глава виконавчої влади та керівник відповідальних перед ним міністрів.

Правовий статус уряду в системі органів державної влади характеризується його функціями. Основна з них – діяльність з управління державою, включаючи керівництво озброєними силами, закордонними справами, розроблення та використання державного бюджету, пропозиції щодо законодавчої ініціативи тощо.

При цьому діяльність уряду здійснюється у формі керівництва цілим комплексом органів і установ спеціальної компетенції, що займаються проблемами управління окремими галузями економіки і іншими сферами суспільних відносин. Разом з тим діяльність уряду є підзаконною, тобто однією з найважливіших функцій уряду слід вважати організацію виконання прийнятих парламентом законів у процесі здійснення державного управління.

Уряд не має сталої назви в конституціях окремих державах-членах ЄС. Існують такі найменування: Уряд, Рада міністрів, Кабінет, Державна рада, Федеральний уряд, Федеральна рада тощо. Усередині уряду нерідко формуються внутрішні органи, наприклад, Постійне бюро, Президія, Кабінет тощо.

Уряди бувають однопартійними, коаліційними, безпартійними. Однопартійний уряд формується зазвичай від тієї партії, яка в ході виборів отримала більшість у парламенті (палаті), а в президентських республіках – як правило, від тієї партії, до якої належить президент. Він же очолює виконавчу владу. Коаліційний уряд формується в тих випадках, коли жодна партія не має парламентської більшості і між кількома партіями є домовленість про реалізацію загальної урядової програми. Безпартійний – створюється у тому разі, якщо партії, що входять до парламенту, не змогли домовитися про створення коаліційного уряду. Такий уряд називається службовим і веде поточні справи до того часу, поки не буде сформовано уряд з партій парламентської більшості.

Юридично уряд призначається актом глави держави. Однак його роль у процедурі формування уряду в різних країнах неоднакова. Багато в чому вона визначається існуючої в країні формою правління з урахуванням особливостей державного режиму, наявних політичних традицій і закріплюється в конституції.

Розрізняють зазвичай дві моделі формування уряду: парламентська і позапарламентська. При парламентської моделі уряд формується за результатами виборів до парламенту або його нижньої палати. Як правило, глава держави призначає керівника уряду (прем'єр-міністра), зазвичай лідера партії, що має парламентську більшість. Він формує уряд і разом з програмою дій подає його на затвердження парламенту.

Слід зазначити, що главою уряду не завжди може бути лідер партії. На цю високу державну посаду можуть претендувати лідери коаліції чи блоку політичних партій. Такий варіант характерний для держав, які були під впливом англосаксонської правової системи: Канада, Австралія, Нова Зеландія, Індія, Малайзія, Нідерланди, Бельгія, Данія та інші *[3, с. 166]*.

Парламентський шлях формування уряду, крім згаданих процедур, також передбачає затвердження його складу законодавчим органом. З отримання вотуму довіри від парламенту (інвеститури уряду) він легітимізується і повною мірою приступає до виконання своїх обов'язків. *[4, с. 403]*.

У ряді країн глава уряду призначається або обирається Парламентом. Так, в Німеччині Федеральний Канцлер обирається без дебатів Бундестагом за пропозицією Федерального Президента. Якщо запропоновану особу не обрано, Бундестаг може обрати Федерального

канцлера абсолютною більшістю членів нижньої палати (ст. 63 Основного закону ФРН). У Швеції глава уряду призначається не королем, а очільником риксдагу (парламенту).

Позапарламентська модель застосовується в президентських республіках і дуалістичних монархіях, іноді в змішаних республіках. У президентських республіках (Колумбія та інші країни Латинської Америки) президент як глава держави і глава уряду самостійно призначає і зміщує членів кабінету, а в США президент призначає посадових осіб за рекомендацією і згоди Сенату (розд. 2 ст. 11 Конституції).

У змішаних республіках (Франція) президент призначає прем'єр-міністра. Він може припинити виконання його функцій у разі подання прем'єра про відставку уряду. За пропозицією кабінету президент також призначає інших членів уряду. Разом з тим французька Конституція закріплює відповідальність уряду перед Національними зборами (нижньою палатою), тобто воно може винести резолюцію недовіри, не схвалити програму уряду, що спричинить його відставку (ст. 50 Конституції Франції).

У багатьох конституціях держав-членів ЄС повноваження уряду закріплюються в загальному вигляді. У ряді випадків перелічується компетенція уряду в цілому або глави уряду; у федеративних державах закріплюється повноваження федерального уряду; в президентських республіках повноваження уряду і президента є об'єднаними, адже президент виконує роль глави виконавчої влади.

Слід зазначити, що окремі повноваження здійснюються главою уряду одноосібно. Він встановлює кількість міністерств і відомств, вирішує питання про склад уряду, призначає посадових осіб до органів державного управління тощо. Очільником уряду, крім того, формуються допоміжні органи, наприклад, у Німеччині – відомство Федерального канцлера, в Великобританії – радники прем'єр-міністра, у Франції при главі уряду функціонують цивільний і військовий кабінети.

На конституційно-правовий статус уряду в сучасних умовах здійснює вплив ціла низка факторів, до яких відносяться: форма правління держави, форма територіального устрою, політичний режим, національна виборча система та електоральна культура громадян, особисті якості (харизматичність) прем'єр-міністра, історичні умови формування конституційного законодавства та стан національної політичної системи *[5, с. 16]*.

Важливим атрибутом будь-якої діяльності суб'єктів правовідносин є юридична відповідальність за вчинення правопорушень при виконанні адміністративних функцій. Вони мають місце при будь-яких формах правління. Наприклад, ст. 96 італійської Конституції передбачає, що

злочини, вчинені при виконанні своїх обов'язків Головою Ради міністрів і міністрами, розглядаються навіть після припинення ними своїх повноважень у порядку звичайного судочинства з дозволу Сенат Республіки або Палати депутатів.

У Франції з 1993 р функціонує особливий орган, що здійснює судовий розгляд у справах про правопорушення членів уряду. Мовимо про Палату Правосуддя Республіки, що формується палатами парламенту і касаційним судом (ст. 68-1 Конституції Франції).

Рішення про притягнення до кримінальної відповідальності Голови Уряду Іспанії та інших його членів за зраду або інший злочин проти безпеки держави ухвалюється абсолютною більшістю членів Конгресу Іспанії. Розгляд у таких справах здійснює Кримінальна палата Верховного суду, при цьому король Іспанії не має право на помилування *[6, с. 77]*.

Як підсумок, слід зазначити, що в останні десятиліття в державах-членах Європейського Союзу простежується чітка тенденція – уряди держав - членів почали відігравати більш значущу роль у цій сфері діяльності, а реальна державна влада все більше і більше зосереджується в органах виконавчої влади та її глави.

Література

1. *Дахова І.І.* Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України (конституційний аспект). *Право України*. 2002. № 12. С. 23-27.
2. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: Навч. посіб. /В.М. Бесчастний, О.В. Філонов, В.М. Субботін, С.М. Пашков; За ред. В.М. Бесчастного. К.: Знання, 2007. 456 с.
3. Державне право зарубіжних країн (у схемах): Навч. посіб. / Б.В. Калиновський, О.Я. Лапка, Н.Я. Лапка, Т.О. Пікуля, Л.А. Івершенко, Л.М. Козодой, К.В. Тарасенко; За заг. ред. О.Я. Лапки. К.: КНТ, 2012. 528 с.
4. Конституционное право зарубежных стран: Учебник / Под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л.М. Энтина. – М.: НОРМА, 2005. – 1056 с.
5. *Дахова І.І.* Конституційно-правовий статус уряду в зарубіжних країнах : порівняльно-правовий аспект. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук. Харків, 2006. 20 с.
6. *Ларин А.Ю.* Конституционное (государственное право) зарубежных стран. Курс лекций. Москва: Книжный мир, 2007. 181 с.

Олена КОЗАК
e-mail: olena2223@gmail.com

ПОВЕДІНКА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ЕТИЧНО-ПРАВОВІ ВИМОГИ

Етика державного службовця — це ті вимоги, які ставляться до особи, що претендує на зайняття посади державного службовця, та до державного службовця в процесі виконання ним завдань і функцій держави, її органів. Визначення та закріплення в чинному законодавстві основних вимог до поведінки службовців має важливе значення для підвищення авторитету державної служби, зміцнення репутації державного службовця, підтримання його честі і гідності, посилення вимог до його діяльності.

Конкретні вимоги до державних службовців залежать від органу, в якому здійснюється служба, характеру виконуваної роботи. Але безумовним є те, що ряд вимог до державних службовців та їх поведінки мають загальний характер, стосуються всіх осіб, які перебувають на державній службі. Серед таких, на нашу думку, можна назвати: відданість народові України; пріоритет інтересів держави, прав і свобод людини і громадянина перед особистими або корпоративними; професіоналізм, досвід та навички, необхідні для успішного виконання службових завдань і функцій; вміння на практиці застосовувати досягнення сучасної науки управління; добросовісність; ввічливість, коректність, шанобливе ставлення до громадян, підлеглих і керівників; висока загальна, правова культура та культура спілкування; високі моральні якості; знання справи, адміністративні (управлінські) здібності; вміння оцінювати працю інших працівників, заохочувати, притягувати до себе людей своїми знаннями і поведінкою, уникати дій, які можуть свідчити про прихильність до окремих осіб, утримуватись від політичної діяльності у формі політичних заяв і акцій, висловлення ставлення до певних політичних партій або рухів, уникати створення конфліктних ситуацій, а в разі виникнення негайно їх усувати; вміння налагодити належний контроль за роботою підлеглих та ін. Важливе значення для державного службовця мають питання особистої правової та моральної відповідальності, культура мови, діловодства тощо.

Останнім часом держава та суспільство опинилися перед проблемами, пов’язаними з корупцією та корупційними діяннями серед державних службовців. Державний службовець повинен уникати будь-яких дій, що можуть сприйматися як підстава для підозри його у корупції, лобіюванні інтересів фізичних і юридичних осіб, використанні свого службового положення для одержання додаткових, тобто не передбачених законодавством доходів, пільг або інших переваг як для себе, так і для інших осіб.

Проблеми етики державних службовців неодноразово піднімалися в спеціальній науковій, у тому числі юридичній літературі радянського періоду і сучасності. Головна увага в дослідженнях, як правило, зосереджується на проблемах особливості працівника державного апарату, його культурі та культурі управління, оцінці особистих якостей. Серед них зазначаються: «освіченість», «вихованість», «соціальні та технічні знання» «тактовність», «чесність», «твердість», «здоровий глузд», «здоров'я», «вміння налагодити правильні відносини в колективі, з підлеглими і керівництвом», «кваліфікація і діловитість» тощо. В.М. Манохін відносить до особистих якостей державного службовця «організованість», «зібраність», «точність та акуратність при прийнятті рішень», «витримку», «вміння приваблювати до себе людей» тощо *[1, с. 111]*.

Серед названих якостей державного службовця одне з провідних місць посідає особиста відповідальність працівника за доручену справу. Хоч би які якості були притаманні службовцю, без такої риси, як відповідальне ставлення до своїх обов'язків, дорученої справи, вони будуть нівелюватися. Йдеться не лише про юридичну відповідальність. Безумовно, юридична відповідальність має важливе значення для підтримання належної дисципліни, законності в діяльності державного апарату, оскільки сама перспектива її застосування свідчить про можливість настання для службовця негативних наслідків, зобов'язує його діяти в межах законодавства та моральних принципів у вирішенні поставлених завдань.

Етика державного службовця безпосередньо пов'язана з його загальною, діловою та правовою культурою. Важливою рисою сучасних державних службовців, поряд з професійною підготовкою, має стати турбота про підвищення рівня своєї загальної культури, добросовісне служіння народові України, відданість йому, неприпустимість проявів свавілля, байдужості до запитів громадян, їх правомірних дій та вимог. Ввічливість, коректність, висока культура спілкування, шанобливе ставлення до громадянина — важливий обов'язок державного службовця. Безумовно, і поза межами державної служби він має уникати дій, які можна розцінити як використання своїх службових повноважень у власних або корпоративних інтересах або які можуть негативно вплинути на репутацію державного службовця. Кожний державний службовець зобов'язаний пам'ятати про своє призначення — сприяти утвердженню пріоритету прав і свобод людини і громадянина, допомагати їм у здійсненні прав і свобод, не вимагати виконання не передбачених законом обов'язків, виробляти у громадян впевненість у тому, що їм сприятимуть і нададуть необхідну допомогу в усіх правомірних діях *[2, с. 29]*.

Нові вимоги до професійних знань, культури поведінки державних службовців постають у зв'язку з бурхливим розвитком науки і техніки,

впровадженням комп'ютерних технологій, інформаційних процесів у всі сфери державної та суспільної діяльності, промисловість, сільське господарство. Застосування нових науково-технічних досягнень веде до зміни характеру управління і вимог до кваліфікації кадрів, їх знань та вмінь, вимагає розуміння цілей і нових методів керівництва, оволодіння наукою управління, підвищення службової та загальної культури. Ю.В. Шабанов наприкінці 60-х років минулого століття писав, що «культура управлінської діяльності — це рівень удосконалення роботи державного апарату, повне та усвідомлене знання його працівниками своєї компетенції (повноважень), ступінь кваліфікації службовців, чіткість у виконанні обов'язків, ступінь оволодіння досягненнями науки управління» *[3, с. 33]*.

Культура управління передбачає повагу гідності і честі особи, належну організацію робочого місця, раціональне використання робочого часу, підвищення компетентності з метою економного витрачання праці, духовних і фізичних сил для досягнення поставлених цілей, високої організованості.

Проблеми моралі, поведінки державних службовців, а відповідно і культури державного управління можна звести до трьох груп. Перша, і головна, це поведінка державного службовця у відносинах з громадянами. Друга стосується питань раціональної організації роботи державного органу, установи – поведінка у внутрішньо-організаційних відносинах - з керівниками і підлеглими. Третя - це поведінка державного службовця у відносинах з іншими державними органами і установами, в тому числі не підпорядкованими, об'єднаннями громадян і релігійними організаціями, міжнародними організаціями, іноземними установами та іноземцями.

Правове положення державних службовців, як суб'єктів державно-правових відносин, регламентується нормами права, в яких законодавцем закладені певні правила. Це чесне і добросовісне ставлення до своїх обов'язків, дотримання прав і свобод громадян, підприємств, установ, організацій, органів місцевого самоврядування, забезпечення законності та дисципліни, комплекс службових прав та обов'язків, засудження зловживання владою чи службовим положенням, халатного та безвідповідального ставлення до виконання обов'язків, корупційних діянь та ін. Безумовно, державний службовець зобов'язаний зберігати державну та службову таємницю, інформацію з обмеженим доступом про фізичних осіб, яка стала йому відомою внаслідок виконання службових повноважень, утримувати своє робоче місце таким чином, щоб виключити можливість ознайомлення з носіями інформації осіб, які не мають права доступу до неї.

Важливе значення для ефективності державної служби має знання державними службовцями, а особливо керівниками, законів та інших

нормативно-правових актів, вміння правильно їх застосовувати у практичній діяльності. Повага до закону, права, принципів та норм моралі мають бути характерною рисою державного службовця.

На нашу думку, моральні та правові принципи в діяльності державних службовців останнім часом бажають багато кращого, вони не повинні давати підстав для широкого застосування розсуду в управлінні. Особливо це стосується надання так званих «управлінських послуг», а якщо прямо говорити – вирішення звернень громадян чи юридичних осіб з тих або інших питань у сфері державного управління, прийняття управлінських рішень, тим більше, що вирішення ряду проблем, в яких зацікавлені юридичні особи і громадяни, може здійснюватися лише посадовими особами органів виконавчої влади або місцевого самоврядування.

Література

1. *Манохін В. М.* Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. М.: Юристъ, 1997. 295 с.
2. *Битяк Ю.П.* Моральні та правові вимоги до поведінки державних службовців. *Держ. буд-во та місцеве самоврядування.* 2004. Вип. 8. С. 26-37.
3. *Шабанов Ю. В.* Культура и этика управленческой деятельности. *Научные основы государственного управления в СССР.* М.: Наука, 1968. С. 31-39.

Марта ЛЕНИШИН

e-mail: martalenyshyn02@gmail.com

ВИКОНАВЧА ВЛАДА В УКРАЇНІ НА МЕЖІ XX-XXI ст. : історико-правовий аспект

Сучасні реалії, що постають перед українським суспільством і державою в умовах євроатлантичної інтеграції вимагають нових підходів до формування системи органів державної влади та їх діяльності. Виконавча влада посідає особливе місце серед гілок державної влади. Адже саме у процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів держави, практичне застосування всіх важелів державного регулювання і управління важливими процесами суспільного розвитку. В Україні виконавча влада реалізується органами виконавчої влади, які утворюють систему органів виконавчої влади з такими ознаками як єдність цільового призначення, функціональна самодостатність, ієрархічність організації, субординаційність зв'язків між структурними рівнями тощо.

Варто зазначити, що реформування системи органів виконавчої влади має постійний характер і є необхідною умовою ефективного виконання поставлених перед нею завдань. Ще за ст. 115 Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20 квітня 1978 р. найвищим виконавчим і

розпорядчим органом державної влади в УРСР була Рада Міністрів Української РСР *[12]*. Таке ж визначення було записано у Законі УРСР «Про Раду міністрів Української РСР» від 19 грудня 1978 р. *[8]*. Вона, відповідно до ст. 117 Конституції УРСР, була відповідальною перед Верховною Радою УРСР і їй підзвітною, а в період між сесіями Верховної Ради Української РСР – відповідальною перед Президією Верховної Ради Української РСР, якій була також підзвітною *[12]*. До Ради міністрів, що формувалася Верховною Радою УРСР, входили не лише її голова, його заступники і міністри. За ст. 116 Конституції УРСР до неї входили ще й керівники 17 державних комітетів (голови) і управлінь (начальники), що відрізнялися як за статусом відомства та відповідно його керівництва, так і за галузевою спрямованістю *[12]*. Зміни у персональному складі Ради міністрів УРСР теж проводила Верховна Рада УРСР, а у період між сесіями це покладалося на Президію Верховною Ради з подальшим затвердженням сесією. Рада міністрів УРСР була відповідальною перед Верховною Радою УРСР і їй підзвітною, а в період між сесіями Верховної Ради – перед Президією Верховної Ради УРСР. Міністерства за своєю компетенцією поділялися на союзно-республіканські, таких було двадцять дев'ять, і діяльність їх керівників підлягала як Раді Міністрів Української РСР, так й Рада Міністрів СРСР, тому за обсягом повноважень Рада міністрів УРСР суттєво відрізнялася від Ради міністрів СРСР.

Власне, з текстів Конституцій УРСР та СРСР союзна Рада міністрів як вищий виконавчий і розпорядчий орган державної влади в СРСР повинна була забезпечити розробку політики, а аналогічні республіканські органи – її реалізацію. Такий порядок організації системи виконавчої влади та місця уряду в республіках був пов'язаний з пануванням єдиної комуністичної ідеології та поширенням впливу радянських цінностей. Про жодну автономію уряду в УРСР (та й власне в СРСР), який навіть за своїм статусом у політичній системі СРСР не міг претендувати на певну самостійність перебігу ухвалення рішень, не могло бути й мови *[9, с.10]*.

Державницька орієнтація України (з 1991р.) закладала основу для поступового вироблення дещо іншого розуміння ролі уряду України у системі державної влади як органу, що не тільки забезпечує реалізацію, але й виробляє конкретну політику. Початок сучасного розвитку конституційних засад виконавчої влади в Україні пов'язаний з офіційним прийняттям і поступовим запровадженням ідеї «розподілу влад» *[16, с.56]*. Цю ідею було закладено вже у першому за часів незалежності акті конституційного значення – Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Одним із положень цього акту встановлювалося, що «державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову».

Організації виконавчої влади безпосередньо стосувалися і два акти, прийняті 5 липня 1991 р. – Закон УРСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» *[6]* і Закон УРСР «Про Президента Української РСР» *[7]*. Вони частково збігалися за змістом і, разом із тим, доповнювали один одного. Президент визнавався в них «найвищою посадовою особою Української держави і главою виконавчої влади». Статус Президента України було уточнено Законом України

«Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України» від 14 лютого 1992 р. *[5],* за яким Президент України ставав главою виконавчої влади. Він «здійснював керівництво та спрямовував виконавчу діяльність Кабінету Міністрів України; очолював систему органів державної виконавчої влади, забезпечував їх взаємодію з Верховною Радою України; подавав на розгляд Верховної Ради України проект державного бюджету України та звіт про його виконання; здійснював управління державним майном у випадках, передбачених законом» (ст. 114-5).

Щодо Кабінету Міністрів України, то він перетворився на «орган державної виконавчої влади України» (ст. 115) *[5]*. У такому статусі він діяв до червня 1995 р., тобто до початку дії Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період від 8 червня 1995 р. (далі – Конституційний Договір) *[10]* до прийняття нової Конституції України , який ще більше концентрував повноваження виконавчої влади в руках Президента. Відповідно до ст. 29 Конституційного Договору, Кабінет Міністрів України виступав «центральним колегіальним органом державної виконавчої влади, підпорядкованим Президентові України і відповідальним перед ним».

Отже, за цим договором змінювався і статус уряду, і природа його відповідальності у порівнянні з Конституцією 1978 р. Право формування складу уряду як центрального колегіального органу державної виконавчої влади включно з призначенням Прем'єр-міністра тепер належало лише Президентові України, згода парламенту на призначення не була потрібна.

Так, Кабінет Міністрів України за новим Основним Законом визначався не як уряд, а вищий орган у системі органів виконавчої влади (ст. 113). Він був відповідальним перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховні Раді України *[13, с.103]*. Будучи відповідальним перед Президентом, уряд автоматично мав дотримуватися політичного курсу глави держави, а політичні повноваження уряду співпадали з періодом політичних повноважень глави держави. Прем'єр-міністра України призначав Президент України за згодою більше ніж половини конституційного складу Верховної Ради України, а персональний склад Кабінету Міністрів України – лише Президент України за поданням Прем'єр-міністра України. За цією Конституцією не регулювалась ситуація відмови парламентом Президентові у наданні згоди на призначення якоїсь кандидатури на посаду та порядку виходу із неї *[9, с.19]*. Також Кабінет Міністрів України складав повноваження перед новообраним Президентом України (ст. 115 Конституції України), а не перед новообраною Верховною Радою України, як то було до 1996 р.

Відповідно до ст. 31 повноваження відповідальності належали Президентові України. Президент володів правом припинити повноваження Прем'єр-міністра України та прийняти рішення про його відставку; припинити повноваження членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади. У Президента були й інші організаційні важелі впливу на уряд і систему виконавчої влади. Серед його повноважень – утворення, реорганізація та

ліквідація за поданням Прем'єр-міністра України міністерств та центральних органів виконавчої влади *[9, с.20]*.

Отже, із впевненістю можна погодитися із висновком, що Президент України виступав «органічною частиною влади, включався до конституційно визначеної системи розподілу влад» *[3, с. 48]*. Можна констатувати, що Президент України був ключовою складовою конституційно встановленої системи виконавчої влади. Так, поєднання Президента України із сферою виконавчої влади було забезпечено, зокрема, існуванням очолюваної ним Ради національної безпеки і оборони України, яка координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони (ч. 2 ст. 107 Конституції України). Так рішення Ради національної безпеки і оборони України вводилися в дію указами Президента України *[16, с. 69–70]*.

Хоча визнаючи в цілому Президента України главою виконавчої влади де-факто, не можна було спрощувати роль інших складових системи виконавчої влади, насамперед Кабінету Міністрів України, який відповідно до Конституції України все ж був визначений вищим органом в системі органів виконавчої влади (ч. 1 ст 113 Конституції України).

Результатом виходу з політичної кризи 2004 р.(події Помаранчевої революції) стало ухвалення 8 грудня т. р. змін до Конституції України *[4],* згідно з якими відбулися зміни в системі виконавчої влади. Розширились повноваження Кабінету Міністрів України. Крім наведених (ст. 116 Конституції України), додатково було внесено такі утворення, реорганізація та ліквідація відповідно до закону міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; призначення на посади та звільнення з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України (п. 9 ст. 116 Конституції України) та здійснення інших повноважень, визначених Конституцією та законами України (п. 10 ст. 116 Конституції України). Було змінено порядок політичної відповідальності уряду, яка була вилучена у Президента і передана Верховній Раді України. Формування нового складу Кабінету Міністрів України здійснювала Верховна Рада України, а не Президент. Кадрове наповнення уряду відбувалося вже не на основі пропозицій глави держави, а на базі «коаліції депутатських фракцій, до складу яких входить більшість народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради» *[4]*. Було розроблено низку проектів Основного Закону, але в кінцевому результаті змінити Конституцію України 2004 р. вдалося рішенням Конституційного Суду від 30 вересня 2010 р. *[15],* коли за поданням 252 народних депутатів про неконституційність Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. було відновлено дію попередньої редакції норм Конституції України від 1996 р. Це призвело до посилення впливу Президента України (В. Януковича) на виконавчу владу.

Президент отримав право: 1) самостійно визначатися з кандидатурою Прем'єр-міністра і вносити її на розгляд Верховної Ради України; 2) звільняти з посади Генерального прокурора України; 3) призначати або звільняти керівника Служби безпеки України; 4) призначати і звільняти голів Фонду державного майна України та Антимонопольного комітету України; 5) утворювати, ліквідовувати і

реорганізовувати будь-які органи центральної виконавчої влади; 6) призначати і звільняти голову Держкомітету телебачення і радіомовлення України за згодою Верховної Ради України. Ще одним вагомим надбанням Президента України стало наділення його правом приймати відставку Кабінету Міністрів України особисто без згоди на те Верховної Ради України. Однак Президент тепер втратив можливість розпускати уряд в останні шість місяців своїх повноважень *[1, с.171]*.

Наступною сторінкою в системі виконавчої влади, стали події гострої та затяжної політичної кризи (Революція гідності) в Україні в кінці 2013 – початку 2014 рр. Так, для послаблення напруження у суспільстві постановою Верховної Ради України 22 лютого 2014 р. було схвалено повернення до Конституції України в редакції 1996 р., із змінами і доповненнями, відповідно до Закону України від 8 грудня 2004 р. *[14]*. Наразі фактично Україна повернулася до парламентсько-президентської форми державного правління, а виконавча влада діє в колі повноважень за редакцією Конституції України від 2004 р.

Отже, розглянувши специфіку здійснення виконавчої влади , в історико-правовому аспекті на межі XX–XXI ст., можемо стверджувати, що уряд отримав визнання як вищий орган у порівнянні з іншими органами виконавчої влади та було сформовано засади для забезпечення його незалежної діяльності. Однак перебіг політичних процесів , вищезазначених криз, а також інших аспектів впливу дозволяє стверджувати, що політична система України, в т. ч. й система виконавчої влади, буде зазнавати подальших змін.

Література

1. *Галаган Л. М.* Вищі органи державної влади в Україні (1991 – 2012): формування та взаємодія : монографія. К., 2013. 176 с.
2. Державна виконавча влада в Україні: формування і функціонування : збірник наукових праць УАДУ при Президентові України (частина 1). К., 2000. 154 с.
3. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2222-15
4. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України» від 14 лютого 1992 р. № 2113-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2113-12
5. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 5 липня 1991 р. № 1293-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1293-12
6. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про Президента Української РСР» від 5 липня 1991 р. № 1295-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1295-12
7. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік, прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради СРСР

дев'ятого скликання 7 жовтня 1977 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tarasei.narod.ru/ konst1977.html
8. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки, прийнята позачерговою сьомою сесією Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon4. rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420/page
9. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Харків: Фоліо, 2011. 160 с.
10. *Шаповал В. М.* Конституція і виконавча влада. К. : Юрінком Інтер, 2004. 80 с.

Володимир МАРКОВСЬКИЙ,
Ілона ПЕТРІВ
e-mail: markovskyj1976@gmail.com

НОВЕЛИ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ», РОЗРОБЛЕНОГО МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Порядок здобуття середньої освіти в Україні станом на сьогодні урегульовується Законом України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 № 651-XIV. Однак вказаний законодавчий акт вже є застарілим з огляду на прийняття Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 (далі – Закон «Про освіту») *[1]*. Відтак Міністерство освіти науки України під керівництвом Л. Гриневич розробило новий законопроект під назвою «Про повну загальну середню освіту» (далі – законопроект, проект закону) *[2]*. Зараз цей проект винесений на громадське обговорення, а його текст доступний на сайті Міністерства освіти і науки.

Цей законопроект, у разі його прийняття українським парламентом, отримає статус спеціального закону і матиме перевагу над рамковим Законом «Про освіту», в частині регулювання мовних відносин у сфері шкільної освіти. Вказаний проект закону запроваджує низку новел, однак в цілому узгоджується із рамковим Законом «Про освіту». Зокрема, щодо запровадження різних підходів до законодавчого регулювання мовних прав національних меншин і корінних народів у сфері освіти.

Обсяг застосування державної мови та мови національних меншин (в т. ч. корінних народів) в освітньому процесі планується реалізовувати на підставі статті 5 законопроекту «Мова освіти в закладах загальної середньої освіти» *[2]*. Аналіз цієї статті 5 законопроекту свідчить про намагання Міністерства освіти і науки реалізувати три різні підходи до імплементації статті 7 «Мова освіти» Закону про освіту. Вказане випливає зі структури статті 5 законопроекту.

Відповідно до частини четвертої статті 5 законопроекту окремий підхід пропонується для корінних народів України. Підхід пропонований законопроектом фактично повністю збігається із положеннями статті 7 чинного Закону «Про освіту».

Для національних меншин, мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу, обсяг застосування державної мови та рідної мови меншин, визначатиметься відповідно до частини п'ятої, шостої, сьомої (абзац 1, 2, 3 і 5) статті 5 законопроекту. Для усіх інших національних меншин України, обсяг застосування державної та рідної мов, визначатиметься відповідно до частини п'ятої, шостої, сьомої (абзац 4, 5) статті 5 законопроекту *[2]*.

Для національних меншин, мови яких є офіційними мовами ЄС (наприклад угорської чи польської), пропонований законопроектом обсяг застосування державної мови, на 1-му рівні повної загальної середньої освіти, становитиме не більше 20 %, обсяг рідної мови меншини становитиме 80%.

На 2-му рівні середньої освіти (базова середня освіта) обсяг державної мови буде поступово збільшуватися і становитиме 20 % у 5-му класі і 40 % у 9-му класі.

На 3-му рівні середньої освіти (профільна середня освіта) обсяг державної мови становитиме не менше 60 відсотків річного обсягу навчального часу.

Для національних меншин, мови яких *не є* офіційними мовами ЄС (наприклад російської чи білоруської), пропонований законопроектом обсяг застосування державної мови, на 1-му рівні повної загальної середньої освіти (початкова освіта), становитиме не більше 20 %, а обсяг рідної мови меншини становитиме 80%.

На 2-му рівні середньої освіти (базова середня освіта) обсяг державної мови становитиме 80 % , а рідної мови – 20%. Аналогічно і на 3-му рівні середньої освіти (профільна середня освіта) – обсяг державної мови становитиме не менше 80 відсотків річного обсягу навчального часу *[2]*.

Усім особам, що належать до корінних народів або національних меншин України, гарантується і забезпечується право вивчати мову відповідного корінного народу або національної меншини в комунальних і корпоративних закладах загальної середньої освіти відповідно до статті 3 законопроекту *[2]*.

Отже, на 1-му рівні початкової освіти підхід є однаковий для усіх національних меншин. Але це вже суттєво відрізняється на 2-му і 3-му рівнях повної загальної середньої освіти. Міністр освіти і науки Л. Гриневич детально обґрунтувала необхідність запровадження різних підходів до освіти національних меншин України під час зустрічі з

комісаром ЄС з питань освіти Т. Наврачічем *[3]*. Ця ж позиція Міністра була обґрунтована під час слухань в КСУ.

Обґрунтовуючи в КСУ застосування різних моделей двомовної освіти для різних національних меншин, Л.Гриневич посилається на частину першу статті 8 Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (далі- Хартія): «Стосовно освіти Сторони зобов'язуються, в межах території, на якій такі мови використовуються, *відповідно до стану кожної з таких мов і без шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави* … застосовувати пункти (далі перечислення пунктів – авт.)» *[4]*. Відтак профільним Міністерством зроблено висновок про те, що застосування різних підходів до освіти мовами національних меншин, залежить відповідно до стану тої чи іншої мови. Звісно ж, у межах положень, ратифікованих Україною міжнародних договорів.

Ця відмінність підходів має підстави і з огляду на те, що такі меншини як російська чи білоруська, набагато швидше можуть оволодіти державною мовою аніж, наприклад, угорці чи поляки, хоча б з огляду на те, що більшість громадян України знає російську мову, а білоруська меншина є значною мірою інтегрована в український соціум.

Водночас, коли йдеться про угорську мову, то тут необхідно прислухатися до фахівців, котрі пояснюють суттєві і складні відмінності поміж українською та угорською мовами. Як ми вже зазначали, вказані мови належать до різних мовних сімей, що ускладнює модель двомовної освіти. Мовознавець, професор кафедри філології доктор філологічних наук Закарпатського Угорського інституту імені Ференца Ракоці С. С. Черничко пояснює, угорська мова належить до уральської мовної сім'ї і генеалогічно відрізняється від української мови, яка належить до індоєвропейської мовної сім'ї. Відтак це необхідно враховувати в освітньому процесі шкільної освіти для угорської національної меншини Закарпаття *[5]*. Відповідно, співвідношення української мови та рідної мови угорців в освітньому процесі мусить мати свої особливості, оскільки належність української та угорської мов до різних мовних сімей, робить освітній процес складнішим. Отже маємо наукове обґрунтування положення про необхідність запровадження різних підходів до освіти мовами національних меншин України.

Ще одна суттєва новела цього законопроекту – це спроба запровадити можливість приватних шкіл самостійно визначати мову освітнього процесу. Відповідно до статті 11 цього законопроекту передбачено: «Приватні заклади освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти за кошти фізичних та/або юридичних осіб, мають *право вільного вибору мови освітнього процесу* (крім тих закладів, що отримують публічні кошти) та зобов'язані забезпечити оволодіння їх

учнями державною мовою відповідно до вимог державних стандартів загальної середньої освіти» *[2]*. Однак вказане положення законопроекту суперечить вже згадуваному Рішенню КСУ від 14 грудня 1999 року № 10–рп/99 *[6]*. Нагадаємо, що у Рішенні КСУ чітко вказано, що в навчальному процесі можуть *застосовуватися* та *вивчатися* мови національних меншин лише поряд з державною мовою.

Очевидно, що дискусії з цього питання ще попереду. Водночас ми будемо відстоювати прогресивне, як на наш погляд, положення цього законопроекту щодо запровадження різних підходів до забезпечення мовних прав національних меншин та корінних народів на освіту рідною мовою.

Література

1. Про освіту: Закону України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 08.10.2018).
2. Міністерство освіти і науки України пропонує для громадського обговорення проект Закону України «Про повну загальну середню освіту». URL: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-zakonu-ukrayini-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu (дата звернення: 08.11.2018).
3. «One-size-fits-all – поганий підхід для надання освіти дітям з різними умовами навчання», – Лілія Гриневич на зустрічі з комісаром ЄС з питань освіти Тібором Наврачічем. *Міністерство освіти і науки* : веб-сайт. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2017-11-08-one-size-fits-all-poganij-pidxid-dlya-nadannya-osviti-dityam-z-riznimi-umovami-navchannya (дата звернення: 19.11.2018).
4. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин : Хартія, міжнародний документ від 5 листопада 1992 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014 (дата звернення: 08.11.2018).
5. *Черничко С.С.* Проблемні питання викладання української мови у школах з угорською мовою навчання/ Матеріали міжнародного науково-методичного семінару (9-10 червня 2009 року, м. Ужгород, Україна). Ужгород: Ліра, 2009. С. 105–116.
6. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України: Рішення від 14. 12. 99 р. № 10-рп/99. URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/406 (дата звернення: 09.11.2018).

Ігор МАТВІЙЧУК
e-mail: Vika_Ch07@ukr.net

АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Гарантування безпеки й громадського порядку є обов'язком кожної держави. Державна прикордонна служба України являє собою важливу ланку в українській системі державної безпеки. Її основним завданням є забезпечення недоторканності державного кордону та охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також розпізнання, протидія й боротьба з злочинністю на державному кордоні України *[1]*. Ефективність виконання даних завдань – такий єдиний критерій оцінки діяльності Державної прикордонної служби України як українським урядом і громадянами, так і європейською громадськістю.

Нелегальна міграція, загроза поширення міжнародного тероризму, контрабанда товарів у великих розмірах, незаконний переказ грошей, спроби використати територію України у всесвітній торгівлі наркотиками та людьми, які сьогодні мають всі риси міжнародної організованої злочинності – це головні проблеми, з якими повинні боротися органи охорони державного кордону. В Україні підсилюється економічна міграція. Разом з тим, показник правопорушень на державному кордоні серед громадян тих країн, з якими зберігається безвізовий режим при в'їзді в Україну, дуже високий й продовжує рости. Державний кордон України є недоторканним. Крім того, в України немає територіальних претензій до сусідніх держав. Стратегічною ціллю України є захист свого суверенітету, незалежності й територіальної цілісності, також існує необхідність реагувати на можливі загрози небезпеки й інші кризові ситуації, у тому числі ті, що пов'язані з тероризмом і озброєними нападами.

Переходячи до питання формування визначення адміністративно-юрисдикційної діяльності Державної прикордонної служби України необхідно відзначити, що, на нашу думку, найбільш обґрунтовано поняття «адміністративна юрисдикція» розкривається вітчизняними провідними вченими у сфері адміністративного права та процесу В.К. Колпаковим, О.В. Кузьменко *[2, с. 382, 384; 3, с. 47–52]*. Ними виділяються три основні види адміністративної юрисдикції:

- адміністративно-регулятивна, тобто компетенція щодо вирішення адміністративних справ, що виникають за іншими, крім виникнення спору про право і вчинення адміністративного правопорушення, підставами (справи про видачу ліцензій, державну реєстрацію транспортних засобів тощо);

● адміністративно-деліктна, тобто компетенція щодо вирішення справ про адміністративні проступки, за здійснення яких передбачається накладання адміністративних стягнень;

● адміністративно-судочинна, тобто компетенція адміністративних судів щодо вирішення відповідних спорів *[3, с. 50]*.

Діяльність Державної прикордонної служби України, в аспекті адміністративної-юрисдикції, необхідно розуміти як адміністративно-деліктну юрисдикцію, що підтверджується специфічністю завдань, покладених законодавцем на відповідний правоохоронний орган спеціального призначення, а також результатами проведеного анкетування серед посадових осіб органів охорони кордону. Так, на питання: У чому, на Вашу думку, полягає сутність адміністративно-юрисдикційної діяльності органів охорони кордону Державної прикордонної служби України? 60 % опитуваних відповіли, що адміністративно-юрисдикційна діяльність органів охорони кордонів полягає в здійсненні провадження у справах про адміністративні правопорушення, віднесених до їхньої компетенції; 25 % – зазначили, що ця діяльність полягає в попередженні правопорушень на державному кордоні і 15 % – вважають, що адміністративно-юрисдикційна діяльність органів охорони кордонів є застосування заходів адміністративного примусу.

Незважаючи на відсутність визначення термінів «адміністративно-юрисдикційна діяльність» та «адміністративна юрисдикція» на законодавчому рівні, ці поняття стійко увійшли не тільки в наукову термінологію, а й у ділову українську мову правових та аналітичних документів правоохоронних органів. Так, у Державній прикордонній службі України діє наказ № 530 «Про адміністративно-юрисдикційну діяльність органів охорони державного кордону України», виданий у 1999 році *[4]*. Також у двох основних відомчих нормативно-правових актах, що регламентують безпосередню повсякденну діяльність органів охорони державного кордону, вміщено розділи «Адміністративно-юрисдикційна діяльність» (відповідно прикордонного загону та прикордонної застави), які розкривають зміст одного з основних напрямів оперативно-службової діяльності цих органів *[5]*. Але, на жаль, в жодному з нормативних актів немає точного визначення поняття «адміністративно-юрисдикційна діяльність органів охорони кордонів Державної прикордонної служби України». Тому й не дивно, що більшість посадових осіб органів охорони кордонів Державної прикордонної служби України не можуть визначити це поняття та яка саме діяльність їхніх органів підпадає під адміністративно-юрисдикційну.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Державної прикордонної служби України – це окрема, відносно самостійна,

підзаконна, державно-владна діяльність, яка врегульована нормами адміністративного права та пов'язана з розглядом і вирішенням підвідомчих їм справ про адміністративні правопорушення з метою забезпечення належного правопорядку й необхідного режиму безпеки на кордоні та в державі, а також здійснення інших адміністративно-юрисдикційних повноважень забезпечуваного характеру відповідно до норм діючого законодавства *[6, с. 16]*.

Однак це визначення адміністративно-юрисдикційної діяльності органів Державної прикордонної служби, визначення його ознак не є остаточним та вичерпним. Воно потребує правового закріплення нормами права в українському законодавстві.

Органи державної влади найбільш зацікавлені в впорядкуванні й удосконалюванні юрисдикційної діяльності апарату керування, зокрема, органів Державної прикордонної служби України. Саме тут необхідні чіткі правила, які б визначали порядок застосування відповідних заходів державного впливу й забезпечували гарантії правильного й обґрунтованого здійснення адміністративної юрисдикції. З цього випливає необхідність правового регулювання порядку юрисдикційної діяльності. Правильне й ефективне використання органами Державної прикордонної служби України можливостей адміністративної юрисдикції значно впливає на стан правопорядку й у цілому на правомірне функціонування інших органів адміністративної юрисдикції.

Метою адміністративно-юрисдикційної діяльності, яку здійснюють посадові особи органів охорони кордонів є діяльність передусім спрямована на досягнення наступних цілей:

- попередження та профілактика правопорушень, зміст яких полягає у встановленні сприятливих обставин їх вчинення і в межах своєї компетенції усунення цих обставин, а також попередження вчинення інших правопорушень;
- припинення правопорушень – це дії примусового припинення правопорушень, запобігання або зменшення їх шкідливих наслідків, застосування запобіжних заходів до правопорушників (у тому числі й фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї, згідно із діючим законодавством);
- притягнення до відповідальності винних осіб, а саме можливість у межах наданої законодавством компетенції самостійно порушувати та розглядати справи про адміністративне правопорушення, накладати на винних осіб адміністративні стягнення, або направити матеріали про адміністративні правопорушення до суду або іншим правоохоронним органам та їх посадовим особам, уповноваженим розглядати відповідні справи по суті;

● нормотворчість полягає в затвердженні норм і правил разом з органами виконавчої влади та іншими органами адміністративного нагляду, підготовці проектів нормативних актів, що затверджуються (приймаються) іншими органами, узгодженні проектів правових актів Адміністрацією Державної прикордонної служби України та її посадових осіб, що мають на це компетентні права *[3, с. 53]*.

На ефективність адміністративно-юрисдикційної діяльності органів охорони кордону важливий вплив має належна організація їхньої повсякденної діяльності. Така організація охоплює оптимальний розподіл юридичних повноважень між правомочними посадовими особами органів охорони кордону, зміст і якість планомірного здійснення цієї діяльності, стан належної підготовки кадрів, що її здійснюють, відповідне відомче нормативне і технічне забезпечення даної діяльності, контроль та оцінку її результатів. У зв'язку з спеціалізацією адміністративно-юрисдикційної діяльності основна робота щодо її організації здійснюється відповідними службами та підрозділами Державної прикордонної служби України. У відповідних підрозділах органів охорони кордону, як правило, виділяються спеціальні службові особи, на які покладаються обов'язки щодо загального діловодства в сфері адміністративної практики.

Література

1. Закон України «Про Державну прикордонну службу Україну» від 3.04.2003 року. *Урядовий кур'єр.* 2003. № 83.
2. *Колпаков В.К.* Адміністративно-деліктний правовий феномен. К.: Юрінком Інтер, 2004. 384 с/
3. *Кузьменко О.В.* Адміністративна юстиція в Україні: навч. посіб. К.: Атака, 2007. С. 47–52.
4. Про адміністративно-юрисдикційну діяльність органів охорони державного кордону України. Наказ Голови Державного комітету в справах охорони державного кордону України № 530 від 21 листопада 1999 року. Правова бібліотека «Інфодиск», 2005. URL: 98/2000/NT/XP.
5. Статут Прикордонних військ з охорони державного кордону України. Частина II. Прикордонна застава. (проект): Затверджений наказом Голови Державного комітету в справах охорони державного кордону України № 496 від 15 вересня 2000 року. Хмельницький: Вид. НАПВУ, 2000. 80 с.
6. *Анохіна Л.С.* Суб'єкти адміністративної юрисдикції в України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків. 2001 19 с.

Данило ПИТЬКО
e-mail: pitko.den@gmail.com

ЧЕРВОНИЙ ТЕРОР ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ БІЛЬШОВИКІВ

Минуло 100 років з часу застосування *червоного терору* — офіційної політики придушення реальних політичних і, навіть, потенціальних противників насильницькими методами, яку здійснювали більшовики, зокрема, в роки громадянської війни. Ініціатором і натхненником масового терору був засновник радянської держави, всесвітньовідомий терорист В. Ленін. Після захоплення влади він переконав своїх соратників у необхідності застосування «найжорстокішого революційного терору». 20 грудня 1917 р. було створено спеціальний орган — Всеросійську надзвичайну комісію з боротьби з контрреволюцією, спекуляцією та саботажем (рос. - ВЧК), яка стала головним знаряддям тотального, безоглядного терору.

5 вересня 1918 р. Раднарком (радянський уряд) прийняв постанову про червоний терор, яка надавала насильницькій практиці офіційного, державного характеру. Лише у відповідь на вбивство авторитетного більшовика М. Урицького було розстріляно близько 500 заручників. За будь-яку акцію, спрямовану проти червоного режиму карали офіційно санкціонованим розстрілом сотні людей. Придушуючи численні антибільшовицькі повстання, каральні загони чекістів знищували цілі села, безжально вбивали дітей та жінок.

Точних відомостей про кількість жертв червоного терору немає. За офіційними джерелами, до грудня 1920 р. ВЧК розстріляла 12 733 особи. Серйозні дослідники, у тому числі й російські, небезпідставно вважають, що жертвами більшовицького терору стали сотні тисяч осіб.

Специфічна ідеологічна основа – марксистсько-ленінське вчення про диктатуру пролетаріату - стало підгрунтям розгорнутого в роки громадянської війни шаленого червоного терору, форми якого були різноманітними і активно застосовувалися у величезних масштабах. Причому зміст теорії диктатури пролетаріату в російському (радянському) варіанті модифікувався в тісному зв'язку з політичною обстановкою і інтересами керівної більшовицької партії, а точніше – її верхівки.

Таким реаліям відповідав і політичний перехідний період від капіталізму до соціалізму і держава цього періоду не могла, на думку лідерів більшовиків, бути нічим іншим, як революційною диктатурою пролетаріату. Лейтмотивом всіх більшовицьких уявлень про майбутнє суспільство і шляхи переходу до нього була аж ніяк не філософія співпраці, діалогу, солідаризму, взаємодії класів і верств населення, а

протилежна установка – на розпалювання непримиреної боротьби антагоністичних класів.

На сьогодні червоним терором вважають не «надзвичайну міру самооборони», а спробу створити універсальний засіб вирішення будь-яких соціальних та ін. проблем, а в Надзвичайній комісії (рос. ЧК) вбачають інструмент масових вбивств. У даний час серед науковців набула поширення теза російського історика С.П. Мельгунова про те, що біла гвардія більше, ніж червона, намагалася все ж таки дотримуватися правових норм при проведенні каральних акцій.

Як відомо, і ті, й інші розстрілювали, брали заручників, практикували різноманітні тортури. Звісно, таке порівняння: один терор гірший (кращий), ніж інший, є некоректним. Убивство безневинних людей – злочин. Зрозуміло, жоден терор не може бути виправданим і нині – з точки зору міжнародного права, системи міжнародної безпеки, яка похитнулося внаслідок розв'язання світової "гібридної війни" під орудою В. Путіна, зокрема, окупації Криму і частини Донбасу, інших авантюр, вчинених російським авторитарно-тоталітарним режимом.

У записці Є.М. Склянському, заступникові голови Реввійськради республіки (серпень 1920 р.), В. Ленін, оцінюючи план, народжений у надрах цього відомства, наставляв: «Чудовий план! Докінчувати його разом з Дзержинським. Під виглядом «зелених» (ми потім на них спишемо) пройдемо на 10–20 верст і перевішаємо куркулів, попів, поміщиків. Премія: 100.000 р. за повішеного».

Уже перші акти насильства, проведені одно-, а потім і двопартійним радянським урядом: закриття газет, які захищали ідеї буржуазної революції, а не жовтневого перевороту 1917 р., оголошення партії кадетів поза законом, розпуск Установчих зборів, визнання терору традиційним засобом боротьби за владу – викликали несприйняття багатьох інтелектуалів. Серед них були, зокрема, М. Горький, Р. Люксембург, І. Бунін, крім того, сотні тисяч, рятуючи своє життя, емігрували.

Перші акти червоного терору пов'язують з початком громадянської війни, яка фактично почалася з акту збройного захоплення влади більшовиками. Їх перемога відразу ж привела в дію важелі політичного і економічного терору. Відтоді поширюється й позасудове фізичне знищення політичних противників.

Розв'язання масового терору не припиняло індивідуального, згадаємо, зокрема, жорстокі політичні і економічні та ін. акції проти основної частини населення країни – селянства. Менше відслідковується зв'язок між військовими перемогами (поразками) сторін і суворістю каральної політики. До прикладу, згадаємо про кримську трагедію (осінь 1920 р.) – розстріл чекістами тисяч офіцерів і цивільних після поразки армії

Врангеля. У радянській історіографії тривалий час підтримувалася думка про те, що білий терор в країні почався влітку, а червоний – після виходу постанови Раднаркому від 5 вересня 1918 р., як відповідь на білий терор.

Більшовикам за допомогою витонченої пропаганди вдалося створити ілюзорне уявлення про справедливість, запевнити більшість населення в тому, що воно отримає землю, хліб, фабрики і заводи, закінчення війни. Однак, реаліями стали голод, реквізиції і терор, зокрема смертна кара в Радянській Росії була офіційно запроваджена 21 лютого 1918 року.

Терор вершили офіцери – учасники льодового походу генерала Корнілова; чекісти, котрі отримали право позасудової розправи; причому революційні суди і трибунали керувалися не законом, а політичною доцільністю, революційної правосвідомістю.

За наданими ВЧК і трибуналам широкими, необмеженими правами можна судити про розвиток і удосконалення радянської каральної політики, бо ці установи розглядали переважно політичні злочини, а до них відносили різноманітні діяння, «все, що спрямоване проти радянської влади».

Таким чином, червоний терор – це система заходів, які здійснювались більшовиками проти певних соціальних груп, зрештою проти всього народу (народів, національностей), що були оголошені «класовими ворогами» або звинувачувались у «контрреволюційній» діяльності і підлягали цілковитому знищенню або “перехованню”.

Література

1. Червоний терор / https://histua.com/slovnik/ch/chervonij-teror
2. Червоний терор в роки громадянської війни в Росії / https://knowledge.allbest.ru/history/d-3c0a65625a3ac79a4d43b88521306d27.

Микола ПОЛІКОВСЬКИЙ

e-mail: idp.dept@lpnu.ua

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ – АКТУАЛЬНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Після перемоги Революції гідності (2014 р.) до влади в Україні прийшла нова команда. Частина урядовців – «кризових менеджерів», виявилися чужородними тілами для уже сформованого олігархату, і не закінчивши розпочату справу, були змушені піти, витиснені жорсткою,

централізованою системою, побудованою за принципом ручного управління, і яка діє донині по інерції, у старому, звичному режимі.

Переконані: олігархічна система, яка укорінилася в незалежній Україні, має бути невідкладно демонтована. Без виконання цієї нагальної вимоги громадянського суспільства усі реформи – приречені.

Згадаємо «Уряд камікадзе» А. Яценюка, який стабілізував післяреволюційну ситуацію в Україні, коли державна казна була повністю розграбована Президентом В.Януковичем та його «сім'єю». Уряд В. Гройсмана нині, позиціонує себе як «соціальний» тобто, такий, що турбується, насамперед, про підтримання, хоча б мінімального життєвого рівня населення. Зазначимо: усі незалежні українські уряди (з 1991 р.) спеціально не займалися управлінням якістю в державному управлінні. Вочевидь, наукове дослідження цієї надзвичайно важливої теоретичної і практичної теми є актуальним для цілеспрямованого поступу суспільства, держави і права в євроатлантичному напрямі.

Чинний уряд В. Гройсмана не став винятком у цьому важливому напрямі. Про зазначену вище проблему йдеться, зокрема, у звіті про базові вимірювання «Принципи державного управління», що здійснені в Україні у 2018 р. європейськими експертами відповідно до програми SIGMA.

Принципи цієї програми містять головні вимоги для країн, які перебувають у процесі євроінтеграції. Так, один з принципів стосується запровадження механізмів забезпечення якості адміністративних послуг. Відносно реалізації цього принципу у Звіті зазначено, що в Україні не використовуються жодні інструменти чи методи управління і забезпечення якості. У 2006 р. уряд запровадив централізовану політику управління якістю з метою розроблення, втілення і забезпечення відповідності системи управління вимогам ДСТУ ISO 9001- 2001, але у 2011 р. вона була згорнута рішеннями КМУ про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм, а на заміну не запропонували жодної альтернативної політики управління якістю. У зв'язку з цим значення відповідного індикатора використання інструментів і методів управління якістю є нульовим *[1, с. 7]*.

До того ж, аналогічну оцінку отримано й в результаті відстеження врахування органами виконавчої влади (ОВВ) Резолюції 10-го Всеукраїнського з'їзду якості та виконання резолюції КМУ від 28 серпня 2017 р., виданої на її підтримку (моніторинг здійснено Українською асоціацією досконалості та якості (УАДЯ). Виявилося, переважна більшість керівників і фахівців вітчизняних ОВВ узагалі не поінформована про названу проблему і не розуміє, що відбувається в світі, в Європі та Україні в сфері системного менеджменту і якісних змін, навіщо їм потрібно

удосконалюватися самим і сприяти удосконаленню органів та організацій, які належать до сфер їх управління, а також як для цього використати Резолюцію згаданого вище з'їзду, що скерована на забезпечення конкурентоспроможності економіки та поліпшення життя громадян.

Тим більше, що чинним Законом України «Про державну службу» визначено, що державна служба – це публічна, професійна діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо аналізу державної політики та підготовки пропозицій стосовно її формування, у т.ч. розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та ін. нормативно – правових актів, проектів міжнародних договорів; забезпечення реалізації державної політики; забезпечення подання доступних і якісних адмінпослуг *[1, с. 7]*.

Таким чином, ключовим завданням державної служби є формування державних політик у відповідних сферах. Водночас, якщо в Законі передбачено надання якісних послуг, то кожен ОВВ повинен мати в складі своєї цілісної системи менеджменту цільову (спеціальну) систему управління якістю послуг.

Зрозуміло, що ця система має відповідати сучасному розумінню, бути на рівні відповідних міжнародних та національних стандартів (які нині, до речі, відображають лише мінімальний рівень вимог).

Як відомо, один з головних завдань Національного агентства України з питань державної служби (НАДС) та його відповідного Центру є адаптація вітчизняної державної служби до стандартів ЄС, однак у відповідній державній політиці не враховуються уже давно випробувані європейські практики (технології) та моделі для підвищення ефективності реформи державної служби. Разом з тим, фахівці НАДС свого часу були ознайомлені з цими напрацюваннями.

Попри все керівництво НАДС вважає, що зазначеним специфічним питанням мають займатися Міністерство економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ) і підпорядкований йому інститут «УкрНДЦ». Така позиція прямо суперечить європейському (і світовому) досвіду і є неконструктивною.

Серед основних завдань, як зазначено на сайті уже згадуваного центру, окремо виділеного «запровадження системи управління якістю в роботі державних органів». Словом, діяльність з удосконалення державної служби та професійної підготовки державних службовців – це не лише можливості НАДС і його Центру, а й їхні прямі обов'язки *[1, с. 7]*.

В Уряді є все ж певне розуміння аналізованої проблеми. Необхідно швидко впроваджувати у державну службу і економіку та на практиці використовувати переваги системного менеджменту в інтересах України, «молодої демократії»; країни, що розвивається. Щоправда, рух у цьому

напрямі відбувається за ініціативи громадськості, експертів, а не владоможців.

Професійне впровадження та застосування новітніх систем менеджменту як ключових засобів удосконалення вкрай необхідне вітчизняним ОВВ для суттєвого підвищення ефективності їх діяльності, зокрема поліпшення якості адмінпослуг, які ними надаються. У цій сфері також втрачено дорогоцінний час, що стало одним із основних чинників низької ефективності українських реформ і вкрай низького рівня якості життя переважної більшості громадян (на рівні деяких африканських країн).

Відтак, уряд повинен вжити невідкладні кардинальні заходи з удосконалення державної служби на засадах системного менеджменту з урахуванням сучасних європейських підходів і найкращих практик *[2, с. 5]*.

Підвищення власної досконалості та сприяння вітчизняним ОВВ в їх удосконаленні повинні бути пріоритетними завданнями НАДС та його Центру. І це все має відбуватися, нажаль, в умовах російської агресії і відкритого українського фронту світової гібридної війни, розв'язаної путінським режимом. І цією важливою складовою (щодо якості державного управління) української (цивілізаційної) перемоги над державою – агресором і терористом можновладцям необхідно серйозно займатися, проявляючи, нарешті «політичну волю», якої так бракує. Іншої альтернативи не існує.

Література

1. *Калита П.* Розшукуються бажаючі підвищувати якість державного управління. *Дзеркало тижня.* № 39. 20-28 жовтня 2018 р. С. 1-7.
2. *Калита П.* Вивести Україну на орбіту успішності. *Дзеркало тижня.* № 41. 3-9 листопада 2018 р. С. 5.

Олег СОРОЧКІН
e-mail: o.sorochkin@ukr.net

ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ В НЕЮРИСДИКЦІЙНОМУ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Правова категорія «законний інтерес», яка широко розглядається теорією права та докладно досліджується в окремих галузях права, напр. цивільному чи цивільно-процесуальному, практично недосліджена в контексті здійснення неюрисдикційних адміністративних проваджень. Актуальність даної розвідки, перш за все, зумовлена необхідністю

реформування українського адміністративно-процесуального законодавства в напрямі реалізації принципу верховенства права та його адаптації до європейських стандартів.

З'ясування питання наявності в особи *законного інтересу* є надзвичайно важливим в контексті здійснення неюрисдикційного адміністративного провадження щодо розгляду індивідуальних адміністративних справ, оскільки воно дає відповідь чи особа взагалі має підстави бути учасником того чи іншого адміністративного провадження, в якій ролі вона може виступати в такому провадженні, та, власне, який саме адміністративно-процесуальний статус вона може набути?

Серед значень поняття інтерес Словник української мови містить наступне: «інтерес» – те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чиїмось прагненням, потребам» *[1, с. 37]*. Етимологічний словник російської мови вказує на те, що термін «інтерес» було запозичене з польської interese чи німецької interesse, що, у свою чергу, походили з лат. interese «мати важливе значення» *[2, с. 136]*.

У загально соціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує *[3]*.

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 8 Конституції України *охоронюваний законом інтерес* перебуває під захистом не тільки закону, а й об'єктивного права у цілому, що панує у суспільстві, зокрема справедливості, оскільки інтерес у вузькому розумінні зумовлюється загальним змістом такого права і є його складовою. Отже, на думку Конституційного суду України «охоронюваний законом інтерес» треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного права і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загально правовим засадам *[3]*.

Цікаво, що М.М. Тищенко вважає за необхідне трактувати поняття «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес» як рівнозначні *[4, с. 59]*. Законні інтереси – це прагнення суб'єкта користуватися конкретним соціальним благом, а принципи права створюють для цього благополучне середовище, основу, окреслюють рамки і межі виявлення законних інтересів, визначають допустиму поведінку суб'єктів в процесі їх реалізації. До того ж законні інтереси – завжди є: конкретними, деталізованими, опираються на принципи права і взаємопов'язані з вже існуючими

нормами права і суб'єктивними правами прагнення, які відображають у своїй суті самостійний юридичний феномен *[5, с. 86]*.

З формально-юридичного боку *суб'єктивне право і законний інтерес* мають такі загальні риси: законний інтерес і суб'єктивне право є можливостями, що надаються законодавством, – перший неявно, а другий – чітко визначено; законні інтереси і суб'єктивні права мають юридичні гарантії захисту і реалізації. Між законним інтересом і суб'єктивним правом очевидні і відмінності. Зі змістовного боку відмінність полягає в тому, що якщо суб'єктивне право є домаганням у формі необхідності, то законний інтерес – у формі бажання *[6, с. 48]*.

Отже, можна дійти висновку що поняття «законний інтерес» є ширшим за змістом, ніж поняття «суб'єктивне право», оскільки суб'єктивні права, або прямо зазначені в нормах права, або напряму випливають з чітко зазначених кореспондуючих обов'язків інших суб'єктів, а законні інтереси зумовлюються також загальним змістом об'єктивного права, в т. ч. принципами права.

Відповідно до ч.1 ст.1 ЗУ «Про звернення громадян» *[7]* громадяни мають право звернутись до органів державної влади чи органів місцевого самоврядування щодо реалізації їх прав та законних інтересів. Зокрема із заявою, яка є звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів чи скаргою, яка є вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Ініціатором адміністративного провадження щодо розгляду заяви и скарги може бути особа яка володіє суб'єктивним правом чи законним інтересом, які спираються на норму матеріального права. А от питання на якій стадії адміністративного провадження наявність в особи «суб'єктивного права» чи «законного інтересу» може бути верифіковано є питанням цілком процесуальним.

Первинна оцінка наявності в особи «законного інтересу» може відбуватись на стадії ініціювання адміністративного провадження, коли особа звертається до адміністративного органу, подаючи заяву та відповідний пакет документів, які підтверджують її право. Так, відповідно до ст. 8 Закону України «Про адміністративні послуги» *[8]* суб'єктом надання адміністративних послуг на кожну адміністративну послугу, яку він надає відповідно до закону, затверджуються інформаційна картка адміністративної послуги, в якій зазначається перелік документів, які необхідно подати для отримання адміністративної послуги. Отже, первина оцінка чи поданні усі необхідні документи, можлива уже під час прийому документів (ініціювання адміністративного провадження), проте Закон не

передбачає *права* адміністратора відмовити у прийняті заява та пакету документів у заявника, за такою оцінкою.

Принагідно варто зауважити, що до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12 лютого 2015 року № 191-VIII *[9]* в ст. 5 Закону України «Про дозвільну систему в сфері господарської діяльності» *[10]* передбачалось право *державного адміністратора* відмовити у прийняті заяви на одержання документів дозвільного характеру та документів ,що додаються до неї, у разі подання заявником документів, необхідних для одержання документу дозвільного характеру, не в повному обсязі, з наданням обґрунтованої відповіді. Такий підхід, на нашу думку, був достатньо виправданим, для того щоб не перевантажувати адміністративні органи розглядом по повній процедурі заяв, вимоги яких не підтвердженні необхідними правовстановлюючими документами. Проте, все-таки верифікакція наявності в особи «законного інтересу», відбувається на стадії розгляду індивідуальної адміністративної справи та прийняття адміністративного акту, а у разі оскарження прийнятого адміністративного акту в адміністративному порядку, – на стадії розгляду відповідної скарги. Звичайно, особа може оскаржити прийнятий адміністративний акт і в судовому порядку, але питання судового адміністративного процесу виходить за межі нашого дослідження.

Якщо звернутись до історичного досвіду правового регулювання адміністративних проваджень, що діяло на території західної України у довоєнний період, то основним і комплексним законодавчим актом було Розпорядження Президента Республіки Польща «Про адміністративне провадження» від 22 березня 1928 р. (надалі також – РпАП) *[11]*.

Зауважимо, що у РпАП виділялися такі учасники адміністративного провадження як «зацікавлені особи» та «сторони». Відповідно до ст. 9 РпАП *зацікавленою особою* вважався кожен хто вимагав діяльності влади, кого діяльність влади безпосередньо стосувалась або той чийого інтересу діяльність влади хоч би побічно торкалась (фактичний інтерес). *Сторонами* ж були зацікавлені особи, які брали участь у справі на підставі своєї правової вимоги або право охоронюваного інтересу *[11]*.

Учасниками адміністративного провадження, які можуть брати участь у розгляді адміністративної справи, спираючись на власні законні інтереси, є зокрема, «заявник» та «зацікавлена особа» *[12, с. 37-39]*. Наявність «законного інтересу» чи «суб'єктивного права», ґрунтованого на нормах матеріального права (напр., права власності на будівлю, для адміністративного провадження щодо відведення земельної ділянки для її обслуговування) є підставою для ініціювання адміністративного провадження за заявою фізичної чи юридичної особи, в якому вона

набуває адміністративно-процесуального статусу «заявника». Наявність «законного інтересу», опертого на норми адміністративно-процесуального права в особи, яка хоч і не ініціювала адміністративне провадження, але якщо результат розгляду адміністративної справи може вплинути на її «благо» (наприклад питання збереження сусідніх будинків при новому будівництві) може бути підставою для залучення особи до адміністративного провадження в якості «зацікавленої особи».

Підсумовуючи, варто зазначити, що категорія «законний інтерес», має важливе значення для можливості участі особи в адміністративному проваджені, особливо, стосовно залучення до адміністративного провадження «зацікавленої особи», яка хоч, і не ініціює адміністративне провадження, але рішення у якому може вплинути на її законні інтереси.

Література

1. Словник української мови: в 11 т.–Т. IV(І-М). – К.: Наук. думка, 1973. – 840 с.
2. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: Пер. с нем. (с доп.). – М.: Прогресс, 1967. – Т. 2. – 671 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9874
4. *Тищенко Н.М.* Административно-процессуальный статус гражданина Украины: проблемы теории и пути совершенствования [Текст]. – Х. : Право, 1998. – 266 с.
5. *Малько А.В.*, *Субочев* В.В. Законные интересы как правовая категорія. СПб, Юридический центр Пресс, 2004. – 359 с.
6. *Левченко Д.В.* Законні інтереси та суб'єктивні права в системі правових засобів //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. – С. 45–49.
7. Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80
8. Закон України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 р. № 5203-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5203-17
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12 лютого 2015 р. № 191-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-19#n346
10. Закон України «Про дозвільну систему в сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 р. № 2806-IV (в ред.. Закону від 07.12.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15/ed20141207
11. Rozporządzenie Prezydenta RP z 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnym // Dziennik Ustaw Nr 36, poz. 341.
12. *Сорочкін О.В.* Учасники неюрисдикційних адміністративних проваджень: питання термінологічного позначення // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2014. – № 807. – С. 34–40.

Василь СТРОЇЧ
e-mail: stroichvv@gmail.com

МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Для України проблеми попередження і протидії корупції в органах публічної влади продовжують залишатися одним з найактуальніших. Об'єктивні фактори її розвитку свідчать, що корупція створює суттєву небезпеку для життєдіяльності суспільства, і на сьогодні масштаби її поширення становлять реальну загрозу національній безпеці. Тому завдання боротьби з корупцією розглядаються нині як загальнодержавні та пріоритетні. На цей час боротьба з корупцією вже вийшла з формальних меж, стала предметом постійної уваги керівництва держави, громадських організацій. Цей процес відбувається в умовах підвищеної уваги до нього в засобах масової інформації та активізації громадянської позиції українців. Реалізація заходів подолання та попередження корупції в органах державної влади передбачає чітке уявлення про масштаби цього явища. Аналіз публікацій з антикорупційної тематики засвідчує наявність двох крайніх позицій, які є однаково шкідливими в контексті забезпечення реального підходу до проблем подолання корупції в органах виконавчої влади. Як наслідок, загальна картина корупції в цій сфері, за висловом Д. Кауфмана, залишається «у тумані двозначності».

У сучасних умовах становлення України як правової та соціальної держави, необхідності подолання кризового стану в різних сферах суспільства актуальною є проблема корупції в органах публічної влади. Корупція викликає важкі наслідки для всіх верств українського суспільства,

деморалізує громадян і руйнує їх довіру до держави, формуючи тіньову парадержаву.

Становлення нової політичної й економічної системи, розвиток ринкових відносин, що обумовили проблеми безробіття й зайнятості, трансформацію моральних цінностей і орієнтирів, посилення правового нігілізму у трансформаційний період до демократичного суспільства вимагає пошуку нових механізмів попередження та протидії корупції, заснованих насамперед на глибокому розумінні суті проблеми, а також на координації зусиль держави, правоохоронних органів населення [*1, с. 169]*.

Розглядаючи корупцію в органах публічної влади як двосторонній процес, запропоновані такі терміни: «корумпатор» – особа, що надає незаконні блага посадовим особам; «корупціонер» – особа, яка займає посаду в органі публічної влади, здатна нести юридичну відповідальність за здійснення акту корупції, визнана винною у здійсненні корупційного правопорушення на основі судового рішення або в іншому встановленому законом порядку; корупціогенні фактори – це явище або група явищ (факторний комплекс), що породжують або сприяють породженню чи зростанню корупції; корупційність суспільства – стан суспільства, де фіксується значна кількість корупційних проявів; корупціогенність – наявність умов і факторів для поширення корупції; корупційний злочин – зловживання посадовою особою органу публічної влади для одержання будь-яких незаконних вигод для себе чи інших осіб *[2, с. 153]*.

Для аналізу соціального сприйняття корупції запропоновані визначення: «корупційна свідомість» – процес схвалення індивідуальною свідомістю морального аспекту корупційних дій та прийняття актів корупційної поведінки, в результаті яких здійснюється їх моральна оцінка, робиться вибір та регуляція діяльності і поведінки, реальне ставлення людей до корупції з точки зору морально-оцінних уявлень, що склалися в суспільстві про корупційні дії; «корупційний імунітет» – несприйнятливість людини до протиправних зловживань з корисливих міркувань посадовими повноваженнями, здатність протистояти впливу корумпаторів і корумпантів *[3, с. 79]*.

На наш погляд, «механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади» – це система дій, спрямована на виявлення, припинення, обмеження поширення та запобігання корупційних дій в органах публічної влади.

Основні форми корупції в органах публічної влади такі:

– надання незаконних переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи рішень;

– відмова фізичним та юридичним особам в інформації, надання якої передбачене правовими актами, умисне затримування її, надання недостовірної чи неповної інформації, сприяння фізичним і юридичним особам – учасникам процедур закупівель.

– у досягненні перемоги всупереч вимогам Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти»;

– незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг;

– сприяння фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, а так само в отриманні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг з метою незаконного одержання за це матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг *[4, с. 111]*.

Основними причинами поширення корупції в Україні є такі:

– розшарування, нерівномірність розвитку ринкового господарства;

– поляризація суспільства;

– суперечність між швидкозмінними умовами ринкового господарства та чинним законодавством;

– суперечність між законодавчою та морально-етичною нормами підприємництва;

– суперечності в політичній системі, які представлені владою і бізнесом;

– потреба у виживанні населення в складних умовах становлення ринкових відносин;

– створення штучного дефіциту ресурсів;

– зволікання у прийнятті рішень.

До умов зростання корупції в органах публічної влади в сучасній Україні в першу чергу відносяться неприпустимо слабка правова база й суперечливість нормативних документів по боротьбі з корупцією, а також дуже обмежене поширення правозастосовної практики вже наявних законодавчих і нормативних актів у відношенні конкретних посадових осіб. Активно сприяють розповсюдженню корупції в Україні й падіння моральності в суспільстві, низька професійна культура державних службовців, високий ступінь громадянської толерантності більшої частини населення до корупційних проявів *[5, с. 69]*.

Можна запропонувати комплекс причин і факторів поширення корупції в органах публічної влади в Україні в період суспільних трансформацій, який містить:

– політичні (закритість політичної системи, непрозорість прийняття управлінських рішень, занадто повільний розвиток політичної структури й свідомості суспільства, насамперед його громадських інституцій, непослідовність у проведенні антикорупційної політики);

– економічні (непрозорість економічних процесів);

– правові (недостатня правова база для ефективної протидії корупції; відсутність на нормативному рівні цілісної системи засобів попереджувального впливу на причини й умови, які сприяють корупції й корупційним діянням);

– організаційно-управлінські;

– соціально-психологічні (не сформованість антикорупційної свідомості) фактори.

До специфічних виявів корупції в Україні належать:

– недостатня законодавча урегульованість ринкових відносин у державі викликає спокусу вирішувати економічні проблеми неринковими засобами;

– широка державна монополія надає можливості для розвитку корупції; ринкові методи роздержавлення власності (тендери, аукціони тощо) є джерелами корупції;

– тіньові кошти вносять елементи дисбалансу в бюджетний процес, випадають з процесу оподаткування та виконують функцію платіжного засобу за незаконно надані державним посадовцем послуги *[6, с. 25]*.

Прогнозованими наслідками поширення корупції в Україні є: підрив соціальної довіри й верховенства права; руйнація соціальної моралі та почуття справедливості у населення; перешкоджання функціонуванню ринку та деформація нормальних систем розподілу; зниження громадянської відповідальності; посилення соціальної напруженості у регіонах; зневіра у ефективності державної політики тощо.

Отже, у контексті розробки механізмів протидії корупції можна запропонувати такі антикорупційні ініціативи: схвалити Концепцію реформування публічної адміністрації; припинити практику «розширення» повноважень органів публічної адміністрації шляхом підзаконної нормо творчості; розвивати функцію внутрішнього контролю в органах публічної адміністрації (фінансовий контроль та службові розслідування); доцільно поширити чинність Закону України «Про боротьбу з корупцією» на всіх посадовців, які працюють у державних установах і організаціях; розвивати електронне врядування (зокрема, використовувати електронну пошту для замовлення адміністративних послуг); розробити та схвалити ЗУ «Про адміністративний збір», впорядкувавши відносини щодо встановлення плати за надання адміністративних послуг тощо.

Проведений аналіз сутності й змісту феномену корупції, розгляд варіантів виходу із критичної ситуації, що створилася в країні, будуть деякою мірою корисні для більше глибокого дослідження цієї проблеми й допоможуть розвитку наукових підходів до вивчення цього явища й виробленню практичних заходів для її подолання.

Література

1. *Борисов В.* Громадянське суспільство та питання подолання корупції. *Вісник академії правових наук.* 2005. № 2. С.168–173.
2. Державна служба та проблеми боротьби з корупцією. Державне управління державна служба і місцеве самоврядування: монографія.

Кол. авт.; за ред. *О.Ю. Оболенського*. Хмельницький: Поділля, 1999. 570 с.
3. *Камлик М. І.* Корупція та службова злочинність – тенденції розвитку. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 17. Міжвідомчий науково-дослідний центр. URL: mndc.naiau.kiev.ua/Gurnal/4text/4_24.htm
4. *Камлик М. І.* Проблеми боротьби з корупцією та напрями протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2002. № 6. С. 20–27.
5. *Камлик М. І.* Корупція в Україні. К.: Т-во «Знання», КОО, 1998. 187 с.
6. *Кауфман Д.* Корупція в тумані двозначності. *Політика і час*. 1998. № 5. С. 21–25.

Іван ТЕРЛЮК
e-mail: i.terlyuk2406@gmail.com

РАДА МІНІСТРІВ «УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ» : СТРУКТУРА, КОМПЕТЕНЦІЯ, НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ (правові аспекти)

Гетьманську Українську Державу 1918 р. вважаємо новим якісним етапом української національної державності й часом пошуку ефективної моделі державного управління. Переплетення монархічних, республіканських і диктаторських засад, на яких базувався Гетьманат, мало сприяти підвищенню рівня управління державою, що відповідало інтересам усього суспільства *[1, с. 337-368]*.

Сформований гетьманом 3 травня 1918 р. уряд Української Держави - *Рада Міністрів* (тут і далі курсив наш – *І.Т.*) очолював *Отаман-міністр*, а керівництво його справами доручалося Генеральному секретареві та керованій ним *Генеральній канцелярії*. (Згодом ці посади стали називатися: голова Ради міністрів та Державний секретар). На отаман-міністра і міністрів покладалася відповідальність перед Гетьманом за загальний хід державного управління. Водночас кожен з міністрів окремо відповідав за свою діяльність і розпорядження. А за посадові злочини чи проступки як отаман-міністр, так і міністри підлягали визначеній законом громадській чи кримінальній відповідальності.

Загальну компетенцію РМ було означено у «*Законах про тимчасовий державний устрій України*». Вона полягала у визначенні напряму й координації діяльності окремих відомств щодо «*вищого державного управління*» та законодавчої політики.

Структура Ради Міністрів Гетьманату, порівняно з періодом Центральної Ради, практично не змінилася. Наприклад, згідно з Наказом Гетьмана «про призначення нового складу уряду» (24 жовтня 1918 р.) були визначені міністерства: фінансів, військове і морське, законордонних справ, ісповідань, праці, народної освіти і мистецтв, шляхів, народного здоров'я та лікування, продовольчих справ, внутрішніх справ, юстиції, земельних справ, торгу і промисловості *[2, с. 60-61]*. Загалом можна стверджувати про появу в гетьманському уряді двох нових міністерства – народного здоров'я та лікування та ісповідань (віросповідань). Натомість, окремі з міністерств перейменовувалися. Наприклад, міністерство судових справ було перейменоване на Міністерство юстиції (15 липня 1918 р.).

Водночас удосконалювалася внутрішня структура міністерств. Окремі з міністерств запроваджували особливі структурні інституції. Так, у міністерстві транспорту для наведення порядку на залізницях уводився *інститут залізничних комісарів*, що спирався на збройну силу. Інші відомства в основному поділялися на *департаменти*. Наприклад, міністерство сповідань мало департаменти православної церкви, інослов'янських та іновірних сповідань, духовної просвіти; Міністерство народної освіти – департаменти вищої, середньої, нижчої та професійної освіти. Окремі міністерства мали складнішу структуру. Приклад – Міністерство внутрішніх справ складалося з чотирьох департаментів (міського самоврядування, державної варти, страхування, біженців) та кількох управлінь (військового обов'язку, у справах преси).

Різнопланові (законодавчі й виконавчі) повноваження Ради міністрів, у свою чергу, зумовили заснування специфічного допоміжного органу – *Малої ради міністрів* (складалася з товаришів-заступників міністра), якій належало важливе місце в системі органів центральної виконавчої влади.

До компетенції Малої ради міністрів належали ті законодавчі й адміністративні пропозиції міністрів, що «*через їх нескладність не потребували взаємної згоди відомств у письмовій формі*», а також розгляд висновків різних відомств на проекти нормативних актів, внесення пропозицій щодо кошторисів міністерств тощо.

Відомі правознавці, спеціалісти з історії права звертають увагу на ту обставину, що гетьман П. Скоропадський у своїй діяльності приділяв значну увагу розвитку *інституту державної служби [3, с. 93]*. Категорії чиновництва, які призначалися Гетьманом або міністром (залежно від посади), регламентував спеціальний Закон *«Про порядок призначення на державну службу»* (25 травня 1918 р.). Матеріальне стимулювання за роботу у державних органах влади, яке значно поліпшилося, здійснювалося на підставі Закону *«Про нормальний розпис утримання центральних урядових установ цивільного відомства»* (26 червня 1918 р.). До часу завершення розробки

комплексного нормативного акта про державну службу проголошувалася чинність усіх законів Російської держави про цю службу *[3, с. 93-94]*.

Загалом же відмінною ознакою кадрової політики П. Скоропадського було те, що апарат управління формувався не за національною ознакою, а за принципом професійності. Залучення до будівництва Української Держави всіх лояльних фахових елементів, незалежно від соціального і національного походження, було однією з позитивних сторін гетьманського режиму. Втім, кістяк державного апарату становили все-таки російські старорежимні чиновники і офіцери, а гетьманські міністерства, суди та інші установи під новими українськими вивісками зберігали проросійський характер *[4, с. 129]*. Відомий випадок, коли міністерські службовці, колишні працівники державного апарату УНР, оголосили страйк на захист української мови від русифікаторських посягань міністра.

Відсутність у вищих органах влади Української Держави законодавчого органу – парламенту або іншого аналогічного органу – спричинило покладання на Раду Міністрів ще й функції законодавчої влади. Згідно з положеннями Закону *«Про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради міністрів, розгляд у раді, затвердження їх і про форми і порядок оголошення законів»* (2 червня 1918 р.), що визначав функції уряду в процесі законотворчості, законодавчі (законопідготовчі) функції покладалися не тільки на відповідні міністерства Ради Міністрів (більш того, у деяких випадках окремим рішенням окремих із них, наприклад, Міністерства шляхів сполучення, уряд надавав силу закону), але, передовсім, на *Державну канцелярію [2, с. 102-103]*.

Згаданий вище Закон затверджував повноваження у законотворчій сфері особисто Державного секретаря й Державної канцелярії загалом, статут якої згодом (14 червня 1918 р.) було затверджено Гетьманом *[2, с. 116-119]*.

Цей орган складався з Державного секретаря, його товаришів (заступників), юридичної ради, департаментів загальних та законодавчих справ, відділу кодифікації законів та державної друкарні.

Усі законопроекти мали готуватися міністерствами. Зокрема, розроблені законопроекти в кількості 20 примірників (для кожного члена уряду) надсилалися для експертизи до Державної канцелярії та вносилися на розгляд до Ради міністрів, де відбувалися розгляд, обговорення, голосування та ухвалення законопроекту. Процес обговорення законопроектів фіксувався у спеціальному журналі, до якого заносилися всі побажання, що були внесені при розгляді нормативного акта. Ті з проектів законодавчих актів, що передбачали подальше асигнування із державної скарбниці, подавалися на попередній розгляд до фінансової комісії та з висновком останньої виносилися на розгляд і ухвалення Ради Міністрів. Приймалися нормативні акти простою більшістю голосів, а за їх рівності вирішальним був голос Голови.

Майже всі документи Радою міністрів видавалися *у формі постанов*. Закони та постанови, ухвалені Малою радою міністрів, публікувалися від імені Ради міністрів. На стадії розгляду та ухвалення законопроекту Рада міністрів виробляла концепцію регулювання тих чи інших суспільних відносин та, враховуючи зафіксовані у вищезгаданому журналі побажання, складала варіант тексту закону. У разі ухвалення закону на підставі підписаного усіма присутніми на засіданні міністрами протоколу Державна канцелярія складала остаточний текст законопроекту, що підписувався головою Ради міністрів та міністром або міністрами, які ініціювали законопроект. Зазначимо, що Державний секретар мав право вносити до поданих законопроектів свої зауваження в письмовій формі. А міністрам надавалося право видавати розпорядження для пояснення законів з обов'язковим попереднім затвердженням таких розпоряджень Радою міністрів.

Дослідники звертають увагу на юридичну грамотність самої форми викладу законодавчих актів, затверджених Гетьманом. І це закономірно, адже на законодавчому рівні закріплювались правила, що встановлювали стандартне формулювання затвердження законодавчих актів Гетьманом та посвідчення їх Державним секретарем, а також визначали загальні вимоги до форми опублікування законів. Така робота була значною мірою результатом діяльності заснованої при Міністерстві юстиції комісії щодо вироблення української правничої термінології *[5, с. 250]*.

Отже, верховна влада у Гетьманаті зосереджувалася в руках Гетьмана, який, згідно із «Законами про тимчасовий державний устрій України», у певному розумінні уособлював собою державу (у внутрішній і зовнішній політиці виступав як глава держави, здійснюючи фактично одноосібне правління) і був формально незалежним у своїй діяльності. Натомість місце Ради Міністрів в системі вищих органів влади Української Держави визначалося як координаційного органу «вищого державного управління», а також законопідготовчого органу. Повноваження з підготовки законопроектів в структурі уряду покладалися на Державну канцелярію. Підготовка законопроектів – один з чільних напрямів діяльності гетьманського уряду.

Література

1. *Терлюк І.Я.* Історія держави і права України : [навч. посіб.]. – Вид. 4-те, зі змінами. К. : Видавничий дім «Кондор», 2018. 772 с.
2. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У 2 т. / Ред. кол.: В. Верстюк (відп. ред.), О. Бойко, Н. Маковська, Т. Осташко, Р. Пиріг; Упорядн.: Р. Пиріг (керівн.), О. Бойко, А. Гриценко, О. Кудлай, О. Лупандін, Н. Маковська,

Т. Осташко, О. Щусь. НАН України. Інститут історії України; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Т. 2. К.: Темпора, 2015. 412 с.
3. *Копиленко О.Л, Копиленко М.Л.* Держава і право України. 1917-1920: Навчальний посібник. К.: Либідь, 1997. 208с.
4. *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: Ґенеза, 1996. 360 с.
5. *Іванова А.Ю.* Законодавчий процес та законодавча техніка в часи Української Центральної Ради, Гетьманату і Директорії як історико-правова проблема // Юридична наука і освіта: історія, сучасність, перспективи: Матеріали IX Міжнародної історико-правової конференції. К., 2004. С.248-252.

Орися ТЕРЛЮК
e-mail: miss.terlyuk@gmail.com

ФОРМИ НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ГРОМАДЯНАМИ І ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Ефективна взаємодія держави зі своїми громадянами є однією з важливих передумов розвитку демократії. Успішність цієї взаємодії насамперед зумовлюється активною участю громадян у державних справах, а це означає – пошук, налагодження нових чи удосконалення практики існуючих форм для постійного діалогу між органами державної влади і громадянами. Однією з форм комунікації влади та суспільства можна вважати електронні петиції, які останнім часом, наприклад, на порталі глави Української держави виходять на позиції лідера серед українських веб-сайтів з огляду на відвідуваність та активну участь громадян у його роботі.

На сьогодні електронні петиції існують у багатьох країнах світу. Більше 70 держав використовують цей інструмент взаємодії суспільства та влади. Головна мета такого документу – звернути увагу суспільства в цілому або влади на існуючу проблему у будь-якій сфері політики, економіки, громадського життя тощо.

Термін «петиція» (petitio) з латинської перекладається як пошук, вимога, прохання. В юридичній енциклопедії за редакцією Ю. Шемшученка петиція розтлумачена як колективне письмове звернення громадян з того або іншого питання, яке подається здебільшого главі держави чи іншим органам державної влади та місцевого самоврядування *[1, с. 513]*.

За юридичним характером петиції можуть бути консультативними та імперативними.

Імперативні петиції мають обов'язковий характер для органів влади. Наприклад, регламентом законодавчого органу Латвії передбачено, що будь-яка петиція, яка отримала підтримку 10 000 громадян, обов'язково має бути включена до повістки дня засідання Сейму *[2]*.

Консультативні петиції запроваджуються для аналізу суспільної думки та виявлення гострих і болючих проблем суспільства і влади. Правових наслідків така петиція не має. Як зазначає координатор Громадської компанії «За відповідальну владу», співавтор альтернативного законопроекту про впровадження системи електронних петицій в Україні, голова правління Українського центру прямої демократії, експерт І. Курус – поки відсутня чітка ідентифікація особи, яка підписує петицію, петиція може мати виключно консультативний характер *[3]*. Саме такий характер петиції запроваджено в Україні.

Процес підготовки до введення в Україні практики електронних петицій розпочався у 2009 р., коли Україна, як і інші держави, що є учасниками Ради Європи, отримала Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-учасникам з електронної демократії *[4]*.

У документі мова йшла у тому числі і про необхідність запровадження системи електронних петицій як дієвого механізму співпраці влади та суспільства. У червні 2013 р. про електронні петиції в Україні заговорили активісти Громадського руху «За відповідальну владу», коли почали розробку законопроектів «Про вотум недовіри посадовим особам» та «Про право громадян ініціювати розгляд нормативних документів органами влади та місцевого самоврядування», які передбачали використання електронних петицій *[3]*. Утім реально до практики електронних петицій українці долучилися лише у грудні 2013 р., коли було запроваджено збір підписів під петицією з ініціативою про впровадження санкцій проти В. Януковича за відмову підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

Законодавча історія електронних петицій в Україні розпочалася у липні 2014 р., коли у Верховній Раді було зареєстровано законопроект «Про право громадян ініціювати розгляд нормативних документів органами влади та місцевого самоврядування», в якому визначалися сутність електронної петиції, механізм її створення та реалізації. У березні 2015 р. до Верховної Ради Президентом було внесено ще один законопроект, в якому запропоновано внести зміни до Закону України «Про звернення громадян» таким чином, щоб у громадян з'явилася можливість направлення електронних петицій *[2]*.

Я проаналізувала офіційну сторінку інтернет-представництва Президента України *[5],* щоправда станом на 2016 рік, і зробила деякі висновки.

Отже, за даними статистики у минулому році, кількість поданих петицій становила 1191, а кількість користувачів, що підписали хоча б одну петицію становить 34406. За час існування сайту онлайн-петицій у системі зареєструвалося понад 700 тис. користувачів. Наприклад, станом на 5 вересня 2016 року зареєстровано 25 953 електронних петицій. А сайт відвідало 6,3 мільйона користувачів.

За цей час найбільшу підтримку дістали петиції про дозвіл на вільне володіння зброєю та про скасування мит на ввезення вживаних авто. Також українці активно підтримували скасування грошової застави для корупціонерів, ухвалення законопроекту «Про професійну освіту».

Утім, окрім серйозних питань, сайт електронних петицій став і приводом для жартів. Наприклад, в одній із зареєстрованих петицій є вимоги побудувати «Зірку смерті», як у фантастичному Всесвіті «Зоряних воєн». Автором петиції названо Дарта Вейдера. Також вимагають легалізувати марихуану й транслювати мультфільм «Губка Боб» на «UA: Перший». А в іншому зверненні – запровадити тест на IQ для тих, котрі пишуть петиції.

Хоч інструмент петицій за перший рік устиг себе дискредитувати в очах його творців та виконавців, усе ж процес іде не так погано.

Про перші підсумки роботи цього інструмента електронної демократії MediaSapiens поспілкувався з Андрієм Заблоцьким, модератором сайту електронних петицій до Президента. За його словами, велика проблема електронної демократії, та й демократії загалом, полягає в низькому рівні обізнаності громадян щодо того, як працює держава. Андрій Заблоцький каже: «За рік функціонування сервісу я не можу сказати, що все йде на гірше. Люди потрошку призвичаюються. У будь-якому суспільстві існують люди з альтернативним сприйняттям реальності, і ми не можемо їм заборонити існувати. Тобто нині відбувається поступове навчання і суспільства, і органів влади, як спілкуватися у відкритіший спосіб. Ми врахували певні застереження, зауваження, особисті помилки. Ми маємо велику кількість зауважень до законодавства, щоб унормувати роботу з петиціями. Ми існуємо лише рік, а такий потужний суспільний інструмент не формується в головах за рік» *[6]*.

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що онлайн-петиції – це ще молода розробка, і ще не всі громадяни України призвичаїлись до такої системи взаємодії з владою. Проте, в найближчому майбутньому я бачу цю систему

найкращою формою колективного звернення громадян до Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів та органів місцевого самоврядування.

Література

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. - Т.4: Н-П. - К.: Укр. енцикл., 2002. - 720 с.
2. Чи стануть електронні петиції інструментом для діалогу влади з громадою? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pik.cn.ua/print/21239/
3. *Закірова С.* Електронні петиції в Україні: становлення системи та механізм дії. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1576:elektronni-petitsiji-v-ukrajini-stanovlennya-sistemi-ta-mekhanizm-diji&catid=8&Itemid=350
4. *Коваль І.* Електронні петиції: ще нема в Черкасах, зате є в сусідньому селі [Електронний ресурс] // Нова доба. 24-05-2016. - Режим доступу: http://novadoba.com.ua/print:page,1,28634-elektronni-petyciyi-sche-nema-v-cherkasakh-zate-ye-v-susidnomu-seli.html
5. Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://petition.president.gov.ua/
6. *Гордієнко Т.* Сайт електронних петицій: «Пульт керування країною з дивану» чи конкурс гумору? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/sayt_elektronnikh_petitsiy_pult_keruvannya_krainoyu_z_divanu_chi_konkurs_gumoru/

Соломія ЦЕБЕНКО
e-mail: smombd@ukr.net

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО У СПРАВАХ ЄВРОПЕЙСЬОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Відповідно до законодавства України Міністерство юстиції України є органом, який відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд), а також за виконання рішень ЄСПЛ. Повноваження Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини (далі – Уповноваженого у справах ЄСПЛ регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування

практики Європейського суду з прав людини» від 31 травня 2006 року, якою було затверджено Положення про уповноваженого у справах ЄСПЛ *[1]*.

На виконання цього положення у структурі Міністерства юстиції України було створено посаду Уповноваженого у справах ЄСПЛ, на яку призначається та звільняється людина за рішенням Кабінету Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України. Особа, яка займає цю посаду є заступником Міністра юстиції, тому пропозицію на заняття цієї посади та звільнення з неї подає Міністр юстиції.

Вимоги, які ставляться до кандидата на заняття посади Уповноваженого у справах ЄСПЛ: 1) громадянин України; 2) має вищу юридичну освіту; 3) стаж роботи в галузі права не менше 3 роки; 4) володіє однією з офіційних мов Ради Європи (англійською або французькою) *[1]*. Діяльність Уповноваженого забезпечує Секретаріат Уповноваженого у справах ЄСПЛ (далі – Секретаріат). На даний момент заступником Міністра юстиції та Уповноваженим у справах ЄСПЛ є Іван Ліщина.

До основних завдань Уповноваженого у справах ЄСПЛ відноситься, зокрема, 1) представництво України в ЄСПЛ, де наша держава є стороною у справі; 2) звітування (інформування Комітету міністрів Ради Європи) про хід виконання рішень ЄСПЛ у справах, в яких Україна є стороною; 3) координація роботи, пов'язаної з підготовкою матеріалів для розгляду справ у Суді та виконанням його рішень, співпраця з цією метою з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями; 4) підготовка і внесення на розгляд Суду необхідних матеріалів, участь у слуханні справ, які ним розглядаються; 5) організація роботи із створення необхідних умов для проведення Судом розслідування у справі про порушення.

Одним із основних завдань Уповноваженого у справах ЄСПЛ є представництво України в суді щодо різних категорій справ: 1) під час розгляду справ про порушення Україною Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі ЄКПЛ), 2) справ за заявами України стосовно порушення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) іншими Договірними Сторонами, 3) коли Україна виступає як третя сторона під час розгляду справ за заявами громадян України або юридичних осіб-резидентів України проти інших Договірних Сторін *[1]*.

Відповідно до щорічного звіту про результати діяльності Уповноваженого у справах ЄСПЛ станом на 31 грудня 2017 року в ЄСПЛ на розгляді перебувало 56250 справ, з яких 7100 проти України, що становить 12,6 % від загальної сукупності справ та 4 місце у рейтингу держав-учасниць Ради Європи за кількістю справ, які перебувають на

розгляді в ЄСПЛ *[2]*. Це трохи кращі показники, порівняно з 2015 роком. Оскільки у 2015 році на розгляді в ЄСПЛ перебувало загалом 64850 справ, з ним проти України – 13850, щ становило 21,4 % від загальної кількості справ *[3]*. За результатами діяльності у 2016 році ситуація була такою, що Україна була на першому місці за кількістю справ, які перебувають на розгляді в ЄСПЛ, а саме 18150 справ з 79750 справ, що становило 22, 8% від загальної кількості справ *[4]*.

Ще одним із завдань Уповноваженого у справах ЄСПЛ є виявлення причин порушення ЄКПЛ, розроблення пропозицій щодо їх усунення [1]. Традиційно вже напевно у своїх щорічних звітах Уповноважений у справах ЄСПЛ звертає увагу на такі порушення ЄКПЛ, зокрема, невиконання або тривале виконання рішень національних судів, велика тривалість проваджень у цивільних та кримінальних справах; неефективне розслідування обставин смерті осіб; жорстоке поводження з особами, які перебувають під контролем держави і неефективність розслідування скарг на таке поводження; неналежні умови тримання осіб на досудовому етапі чи в вже під час виконання покарань та інші *[2; 3; 4]*.

Відповідно до Положення про Уповноваженого у справах ЄСПЛ, на людину, яка займає цю посаду покладено такі обов'язки, зокрема: відповідає в установленому порядку на запити Суду, надає докази, надсилає повідомлення та додаткові письмові зауваження, а також іншу інформацію щодо справ про порушення ЄКПЛ; виступає доповідачем під час розгляду в Суді справ щодо порушення ЄКПЛ. Також Уповноважений у справах ЄСПЛ зобов'язаний вивчати факти та обставини справи про порушення Конвенції відповідно до запитів Суду *[1]*.

Крім того, Уповноважений у справах ЄСПЛ вживає на національному рівні заходів для запобігання констатації Судом порушення ЄКПЛ, на будь-якій стадії розгляду справи Судом за власною ініціативою або ініціативою заявника проводить переговори про укладення угоди про дружнє врегулювання, у разі потреби узгоджує на міжвідомчому рівні умови врегулювання спору, укладає угоду про дружнє врегулювання спору або надсилає до Суду односторонню декларацію *[1];* У 2017 році Уповноваженим у справах ЄСПЛ та Секретаріатом було підготовлено в загальному 2420 правових позицій, серед яких, зокрема, 84 відповіді на вимоги заявників щодо справедливої сатисфакції, 35 пропозицій щодо дружнього врегулювання спору, 8 односторонніх декларацій *[2]*.

Також до повноважень Уповноваженого у справах ЄСПЛ відноситься звітування перед Комітетом міністрів Ради Європи про те, як виконуються Україною рішення ЄСПЛ. У 2017 році ЄСПЛ постановив 170 рішень проти України, з них, зокрема, 87 рішень щодо суті скарг, 15 рішень щодо

дружнього врегулювання ситуації, 15 рішень щодо схвалення умов односторонніх декларацій *[2]*.

Також Міністерство юстиції України зобов'язане щороку звітувати перед Кабінетом Міністрів України про результати діяльності Уповноваженого у справах ЄСПЛ *[1]*.

Міністерство закордонних справ здійснює постійне представництво України при Раді Європи. Саме це представництво сприяє діяльності Уповноваженого у справах ЄСПЛ щодо роботи у Суді, а також з інформуванням Комітету міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду *[1]*.

Відомо, що до ЄСПЛ можна подавати індивідуальні заяви, а також міждержавні заяви. Слід звернути увагу на те, що після того, як відбулась у 2014 році агресія Російської Федерації щодо України також появилися заяви до ЄСПЛ у зв'язку з порушенням прав у зв'язку з цією агресією. Наприклад, протягом 2015-2017 років до ЄСПЛ подано низку індивідуальних заяв, які стосуються подій на тимчасово окупованій території України. Більшість з цих заяв подано про Російської Федерації та України *[2]*.

Хоча Уповноважений у справах ЄСПЛ від імені України може вступати у провадження як третя сторона, однак окрему важливу і велику роботу ця посадова особа і Секретаріат здійснює готуючи і подаючи до ЄСПЛ міждержавних заяв через масові порушення прав людини, що відбуваються у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України. З 2014 року до ЄСПЛ було подано декілька міждержавних заяв щодо цього. Станом 31.12.2017 року у провадженні ЄСПЛ перебуває 5 таких міждержавних заяв, які стосуються порушень прав людини на території Автономної Республіки Крим, стосовно фактів викрадення на території Донецької та Луганської областей дітей-сиріт та дітей-інвалідів представниками терористичних угрупувань та інші *[2]*.

Ще одна резонансна подія нещодавно відбулась, де Уповноважений у справах ЄСПЛ і його Секретаріат зобов'язані були підготувати і подав заяву до ЄСПЛ. Річ у тім, що 25 листопада 2018 року Російська Федерація здійснила акт захоплення трьох кораблів ВМС України. Ця ситуація стала приводом для введення воєнного стану терміном на 30 днів з 26 листопада 2018 року в 10 областях України відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та Законом України про затвердження цього Указу [6]. У зв'язку з тим, що під час цього нападу 24 людини були взяті у полон, то Секретаріат Уповноваженого у справах ЄСПЛ підготував і подав заяву до ЄСПЛ про застосування Правила 39 Регламенту Суду щодо захисту прав українських військових моряків,

захоплених Російською Федерацією. Як згодом повідомив на своїй сторінці Уповноважений у справах ЄСПЛ Іван Ліщина ЄСПЛ частково задовільнив заяву уряду України та зобов'язав Росію забезпечити поранених моряків, захоплених Росією 25 листопада, відповідним лікуванням. Повноцінну міждержавну заяву до ЄСПЛ проти Російської Федерації про порушення прав військових моряків Україна має подати до 7 січня 2019 р. *[5]*.

Отже, діяльність Уповноваженого у справах ЄСПЛ регулюється законодавством України, вона є дуже важливою і особа, яка замає цю посаду має досить широке коло повноважень і прав, що дозволяє йому звертатись із запитами до державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій різних форм власності та отримувати від них необхідні матеріали та інформацію.

Література

1. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF
2. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2017 році : Міністерство юстиції України від 31.01.2018. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nrinjust.gov.ua.
3. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році : Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини від 29.01.2016. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://justks.gov.ua//wp-content/uploads/2016/03/Dodatok-Zvit-Uryadovogo-upovnovazhenogo-u-spravah-YEvropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-za-2015-rik.pdf.
4. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році : Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини від 29.01.2016. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.minjust.gov.ua/file/58835.docx.
5. Ліщина Іван. Європейський суд з прав людини вирішив частково задовільнити заяву України щодо застосування попередніх заходів відповідно до Правила 39 Регламента Суду. [Електронний ресурс] / Іван Ліщина // Facebook. – Режим доступу

: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10156663493200498&set=a.10153407112890498&type=3. – Назва з екрана. – Дата публікації: 04.12.2018. – Дата перегляду: 04.12.2018.

6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 26.11.2018. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#n2

Вікторія ЧОРНОПИСЬКА
e-mail: Vika_Ch07@ukr.net

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

У контексті розбудови сучасної Української держави відповідно до європейських стандартів на інститут державної служби, як вагомої складової системи адміністративного права України, покладено чималі сподівання. Це обумовлено, насамперед, тим, що державні службовці покликані бути рушійною основою новітніх трансформаційних правових процесів, зокрема у сфері: гарантування пріоритету інтересів людини над будь-якими іншими інтересами (окремих суспільних кіл, інституцій, держави); поліпшення правовідносин між особою та державою; розширення перспектив безпосередньої участі особи в державному управлінні тощо.

Саме державні службовці покликані убезпечувати ефективне втілення більшості принципів правової, демократичної та соціально направленої держави. Беручи до уваги це, український законодавець практично зі самих початків набуття нашою країною статусу незалежної та суверенної держави докладав чималі зусилля щодо формування законодавства про державну службу як визначального напряму забезпечення оперативної організації та продуктивного розвитку інституту державної служби. Відтак упродовж цього періоду було прийнято низку важних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які стали фундаментальною правовою основою означеного інституту.

Разом з тим доводиться констатувати, що, на жаль, цього стало замало для самих державних службовців щодо повного, ефективного виконання ними державних функцій, посадових завдань. Така обставина зумовлена низкою чинників, передусім, досить високим рівнем корупції у середовищі державних службовців та недостатнім ступенем їх професійної підготовки, низьким рівнем державного забезпечення їх соціального та матеріального становища, некомпетентне управління ходом виконання державної служби тощо.

Беручи до уваги усі окреслені аспекти можемо стверджувати, що сьогодні нагальною проблемою постає якісне вироблення та мобільне впровадження в інститут державної служби таких механізмів, які зуміють екстрено нівелювати усі негативні чинники, забезпечити спеціально призначеним суб'єктам можливість переконання або примушення державного службовця в необхідності, обов'язковості абсолютного та оперативного виконання покладених на нього відповідних обов'язків і максимальної реалізації наданих йому прав. Отже, сьогодні інститут державної служби найбільше потребує ефективної системи засобів забезпечення реалізації правового статусу державного службовця.

Відтак вкрай актуальним в контексті сучасної правової транзитивності є вивчення проблеми засобів забезпечення реалізації адміністративно-правового статусу державного службовця, адже саме у його рубожах зосереджено граничну кількість прав та обов'язків службовця. Актуальність здійснення дослідження обумовлюється і тим, що проблематика теоретичних засад та практичної площини реалізації адміністративно-правового статусу державного службовця систематично виступає предметом наукових розвідок багатьох провідних вчених-адміністративістів, а також представників теорії права, трудового та конституційного, державного управління.

Сьогодні в українському політико-правовому просторі проходить реформування інституту державної служби, яке визначається наступними пріоритетними напрямками: по-перше, форсовано як науковому, так громадському рівні доводиться публічно-правова природа державної служби; по-друге, дедалі чіткіше викристалізовується дефініція «державний службовець». Вивчаючи означений напрям наукового пошуку, ми схиляємося до тієї думки, що при окресленні потенційного кола державних службовців слід дотримуватися наступних концептів: державним службовцем має вважатися лише та особа, яка здійснює службу в органах державної влади або інших державних органах, що наділенні державно-владними правами; державним службовцем визнається лише той службовець, який здійснює виняткові, відповідальні функції, виконувати які, через їх державну значущість, не може пересічний працівник на умовах звичайного трудового договору; в) професійна діяльність державного службовця має бути тісно прив'язана до реалізації/здійснення управлінських функцій, якісної підготовки та позитивного прийняття рішень, ефективної організації їх виконання; г) призначати на посаду державного службовця можна лише шляхом видання відповідного адміністративного акту; по-третє, удосконалюється сам процес підготовки

ряду нових законодавчих актів, які в перспективі повинні якісно змінити правовий базис інституту державної служби *[1, с. 45]*.

Ґрунтовний аналіз дефініції «правовий статус» дозволив дійти висновку, що правовий статус, незалежно від суб'єкта (чи це державний службовець, чи громадянин) представляє собою надзвичайно вагому соціально-правову структуру, завдяки де-факто якої, по-перше здійснюється правове вираження та забезпечення місця кожного індивіда у соціумі та державі; по-друге, окреслюються перспективи щодо одержання фізичними особами значного спектру різноманітних благ, можливостей самореалізації; по-третє, створюється правова характеристика людини як повноцінного учасника правовідносин; по-четверте, окреслюються певні межі свободи індивіда, взаємні права та обов'язки громадянина й державних органів *[4, с. 46]*.

Правовий статус державного службовця, або, вірніше, його складові сьогодні визнано у більшості нормативно-правових актів різної юридичної ваги – тобто від Конституції України до внутрішньовідомчих правових актів. Беручи до уваги це, можна дійти висновку, що конституційні заведенції формують базис для правового статусу державного службовця, наступна диференціація якого проходить вже у контексті галузевого законодавства. Іншими словами, можна говорити навіть про наявність конституційного та окремих галузевих (спеціальних) правових статусів державного службовця.

Адміністративно-правовий статус державного службовця є частиною (елементом) загального правового статусу, він зокрема окреслює місце та функціональну візію (професійне призначення) державного службовця у загальній системі державної влади, відкриває певні перспективи, а також необхідність реалізацію службовцем державно-владних прав, повноважень, скерованих на виконання функцій належних суб'єктів державного управління *[5, с. 145]*.

Отримання особою адміністративно-правового статусу державного службовця відбувається не механічно, а лише внаслідок здійснювання або додержування такою особою низки передумов, які з огляду на їх значущість, закріплюються у правових актах, а відтак набувають статусу правових. Разом з тим їх можна інтерпретувати і як юридичні факти, тобто з настанням яких постають державно-службові відносини.

Визначальною передумовою надання особі адміністративно-правового статусу державного службовця ми вважаємо наявність в такого кандидата насамперед громадянства України. Однак зауважимо, що сьогодні у світовій практиці набуває неабиякого поширення альтернатива допуску до державної служби іноземців, що продиктовано модерними правовими

доктринами, зокрема популяризацією питання інтернаціоналізації окремих державних та громадських життя.

Наступною передумовою отримання особою адміністративно-правового статусу державного службовця є її належний освітній рівень, відповідна професійна підготовка. При наявності цього кандидат на посаду державного службовця допускається до участі в спеціальному конкурсному випробуванні. Окреслений у нормативних актах порядок обрання кандидатів на зайняття певних посад державних службовців де-юре є відмінним, що по суті дозволяє проводити конкурс на належному рівні *[2]*. Проте, зазвичай встановленні положення щодо конкурсу порушуються, зокрема відповідальними за його проведення особами. Приміром, досить часто не дотримується визначена нормативно-правовими актами регула щодо завчасного опублікування оголошення про конкурс в пресі, на веб-сайтах відповідних державних структур або поширення через будь-які інші офіційні засоби масової, себто відсутня прозорість, відкритість щодо наявності та можливості заповнення вакансій.

Аналізуючи елементи адміністративно-правового статусу державного службовця, ми вважаємо, що конститутивним елементом є саме адміністративно-правові права державного службовця – особлива юридична можливість діяння, утворена та гарантована державою через певні норми об'єктивного права. Саме вона дозволяє їм як виразникам цієї можливості звертатися за захистом до уповноважених суб'єктів у разі необхідності чи з ціллю задоволення власних потреб та інтересів, що не суперечать державним та суспільним, користатися окремими соціальними благами, поводитися відповідним чином і вимагати від інших осіб певної поведінки.

Не менш важливим елементом адміністративно-правового статусу державного службовця є його обов'язки, комплекс яких, з урахуванням кшталту (характеру) їх виконання, пропонуємо поділити на дві форми: позитивну й негативну (правові заборони). Перша форма представляє собою здійснення певних позитивних дій, скерованих на виконання (реалізацію) функцій, завдань відповідного державного органу. Друга передбачає виконування обов'язку, що полягає в застереженні службовця від здійснення таких дій, що можуть призвести до завдання шкоди діяльності, інтересам, як конкретному державному органу зокрема, так й інституту державної служби загалом *[5, с. 188]*.

Вагому значущість для забезпечення реалізації адміністративно-правового статусу державного службовця також має здійснення низки організаційних заходів. Передусім, держава зобов'язана заохочувати державних службовців до додаткового (позаслужбового) навчання; ґрунтовно опрацьовувати та затверджувати посадові інструкції, домагатися

їх глибокого компетентного вивчення кожним без винятку державним службовцем; створити інститут ротації державних службовців; вдосконалити систему суб'єктів, які виконують управління персоналом державної служби; виразно окреслити публічно-правову природу самого інституту державної служби.

Література

1. *Зайчук О. В., Оніщенко Н. М.* Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/402.htm.
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19.
3. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: наказ Нацдержслужби України від 05.08.2016 р. № 158. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16.
4. *Ярмиш О.Н., Серьогін В.О.* Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 656 с.
5. *Оболенський О.Ю.* Державна служба: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 344 с.

ЧАСТИНА ІІ.

Асоційовані питання

Тетяна БАТЮК
e-mail: taniaromanivna84@gmail.com

ПОГЛЯДИ СТЕПАНА БАНДЕРИ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО: АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

В історії кожного народу є люди, які опиняються в центрі доленосних подій, стають ініціаторами, організаторами і провідниками масштабних суспільних рухів, національно-визвольних змагань, з часом їх імена набирають символічного значення і для наступних поколінь служать віхами й орієнтирами, що ними нащадки позначають довгий шлях свого народу до свободи, національного та соціального визволення, державності. Так само пишатись своїми героями, видатними особистостями, без перебільшення, може і Україна.

Деякі науковці вважають, що більшість аспектів національної проблематики, осмислюваних в XX ст. низкою ідеологів українського націоналізму, зокрема й С. Бандерою, на теперішній час безнадійно застарілі й неактуальні. Аби спростувати ці хибні уявлення буде цілком достатньо висвітлити ті фундаментальні положення, які були вагомими в минулому, але зберігають значимість і сьогодні. Переконані, що обрана тема в межах науки політичних та правових учень є актуальною, малодослідженою, має велике теоретичне і практичне значення *[1, с. 17]*.

Національною С. Бандера вважав таку державу, в якій титульній нації на всіх рівнях забезпечені можливості повноцінного буття в часі нинішньому і майбутті, де «Власником усієї землі й вод, підземних і наземних багатств, промислу й шляхів комунікації – є сам Український Нарід і його Держава» *[1, с. 17]*.

Сьогодні ж в Україні діє вибудувана (за президента Л. Кучми) олігархами система, в якій саме вони необмежено розпоряджаються практично всіма ресурсами й багатствами, не раз збільшуючи за рахунок

цього свої статки. Український же народ майже не має зиску від того, чим багата «наша не своя земля». Левова частка прибутків од використання природних ресурсів країни осідає на рахунках олігархічних кланів. Частину коштів вони сплачують в державний бюджет, з якого годується непомірна кількість чиновників і силовиків, та трішки перепадає пенсіонерам і пільговикам, які отримують крихти у вигляді пенсій, субсидій та іншої соціальної допомоги. Решта українців не отримує зі спадку пращурів нічого. У більшості сусідніх з нами країн (окрім РФ та Білорусі) народи цих країн встановили статус кво щодо права бути господарями своєї землі і своєї долі на ній. Україна ж досі залишається у власності т. зв. зовнішніх так і внутрішніх окупантів, так би мовити «закритого акціонерного товариства», створеного олігархатом. Звісно такі специфічні окупанти ніколи не віддадуть украдене без бою. Тому важливо почати реальну «деолігархізацію» України, як проголосив Президент – П. Порошенко *[1, с. 18]*.

Нарешті український народ зможе подолати цю сталу, витончену систему грабунку української нації лише за допомогою *національної революції*. Чому саме національної? Бо її пріоритетами мають бути не класові, корпоративні, партійні тощо, а загальнонаціональні народні інтереси *[2, с. 25]*.

Серед найважливіших передумов успішного розвитку революції та її перемоги С. Бандера називає насамперед «наявність і діяння організованої революційної сили, як організатора і авангарду революції - революційна мобілізація й активізація мас», а також «планова революційна стратегія» і задіяння до процесу боротьби якнайширшого фронту зацікавлених чинників *[2, с. 25]*.

І надзвичайно актуальною тезою сьогодні є істина, що здобути тривалу перемогу можна лише внаслідок рішучої боротьби, а не хитрувань, політичних спекуляцій, торгів та угодовства. Саме в безпосередній боротьбі формується той тип борця-революціонера, для якого мета революції стає метою власного життя. Вочевидь С. Бандера усім своїм життям, як й десятки тисяч інших патріотів, учасників ОУН і УПА, це переконливо довів *[3, с. 54]*.

Найвищою ідеєю українського народу протягом віків є ідея *національної свободи і державної незалежності*, але без втілення в життя цієї ідеї, без волі і державної незалежності нація не спроможна розвивати своїх притаманних властивостей і здібностей та жити повноцінним життям згідно з його духовною структурою, культурними і релігійними традиціями та звичаями. Коли одні провідники суспільства задля власних корисливих інтересів зраджували інтереси національні, а народ за цей гріх національної зради розплачувався асиміляцією і голодоморами, відтак кращі сини і доньки нації повинні були викупити цей гріх своїм життям. Такого є жорстка діалектика життя *[4, с. 35]*.

В умовах гібридної війни, агресії з боку Росії, шириться національно-державницький рух, націоналізм стає світоглядною основою для все більшої кількості українців, особливо молоді. Українці зараз, як ніколи досі, близькі до заповітної мети формування і реалізації власної національної держави – європейської, демократичної, правової. І дуже важливо, щоб у цей доленосний час нинішнє покоління могло користуватися працями С. Бандери – цим невичерпним джерелом віри й думки, наснаги, натхнення і сили для кожного борця за світлу долю України, а науковці глибоко вивчали багату політико-правову спадщину провідника українських патріотів-революціонерів.

Література

1. *Сердулець В.* Значимість Степана Бандери сьогодні. Львів, 2018. 153 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://banderivets.org.ua/znachymist-stepana-bandery-sogodni.html.
2. *Дем'ян Г.* С. Бандера та його родина: Дзвони підгір'я, 2006. 125 с.
3. *Сватко Я.* С. Бандера. Урок до сторіччя: Галицьке видання, спілка, 2008. 65 с.
4. *Гордасевич Г.* Степан Бандера: людина і міф - 3-е вид., доп. Львів: ЛА „Піраміда", 2001. 208 с.

Богдан БАЗАРНИК
e-mail: bazarnyk.bogdan@gmail.com

ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ СУДДІВ: СВІТОГЛЯДНІ ПАРАМЕТРИ

В умовах реформування судової системи особливої актуальності набувають питання загальнотеоретичного осмислення особливостей правозастосовної діяльності суд). Стрімкий розвиток сучасного права особливо актуалізує проблематику правового мислення суддів і стає проявом динамізму та гнучкості правової сфери. При цьому теоретичне та філософське осмислення принципів та особливостей правового мислення суддів, оцінки його значення в системі права є неможливим без аналізу світогляду суддів. Дослідження основних параметрів світогляду суддів набуває особливої актуальності підчас судового реформування, коли розширюється сфера застосування судового розсуду в результаті наявності правових колізій або «білих плям» у законодавстві та його поступового оновлення. Обмеженість у вітчизняній юридичній науці теоретичних досліджень проблематики правового мислення суддів породжує дискусійність питань жорсткої фіксації меж судового розсуду.

Світогляд суддів як суб'єктів з особливим покликанням є незмінно актуальним та перспективним напрямом філософсько-правових та загальнотеоретичних рефлексій. З одного боку, це пояснюється їх значенням для розвитку правової системи, усталення юридичної практики, втіленням у правовому житті ідеалів законності, справедливості та верховенства права, з іншого – суддів завжди включено до загального контексту буття суспільства, їх світогляд детермінований загальними культурними особливостями соціальної спільноти, її переконань, традицій та уявлень. Така подвійна природа суддівського світогляду породжує цілий комплекс філософсько-правових та загальнотеоретичних проблем методологічного та концептуально-онтологічного характеру *[1, с. 526]*.

Світогляд тісно пов'язаний із правосвідомістю. Правосвідомість може поставати як сприйняття реальності, а також - як осмислення права. З одного боку, правосвідомість - це «приписування» праву тих чи інших властивостей, які характеризуються аксіологічною спрямованістю, а з іншого - це «винайдення» права в глибинах людського мислення, його моральності, совісті. З обох точок зору правосвідомість випливає із світогляду. Відмінність між цими феноменами полягає у тому, що світогляд є більш всеохоплюючою конструкцією, що визначає найбільш загальні принципи та переконання людини чи соціальної групи та поширює свій вплив на всю її життєдіяльність. Правосвідомість – це результат конкретизації світогляду, його предметного та смислового втілення у правовій (чи морально-правовій) сфері. Правове мислення традиційно сприймають у контексті гносеологічних проблем правової сфери, звужуючи таким чином його обсяг у порівнянні зі світоглядом. Правове мислення як характеристика професійної свідомості судді охоплює свідому, понятійну її частину. Світогляд створює найбільш загальні принципові засади сприйняття правової реальності, інтегруючи її в інші сфери буття людини. Саме тому праворозуміння як наукова картина правової реальності є проекцією світогляду, а точніше – однією з її форм. Світогляд є фундаментальною ментально-психологічною основою для сприйняття, розуміння та наукового пізнання правової реальності *[2, с. 30]*.

Суддівська діяльність - це діяльність, якої спрямовано на втілення права в життя, і покликання судців у цьому зв'язку полягає у тому, що вони мають бути уособленням права, його основоположних ідей, принципів, цінностей, а отже, відмінною рисою суддівського світогляду є те, що судді у своїй діяльності мають справу не лише з правовими нормами, як більшість суб'єктів правозастосування, але й з принципами права *[3, с. 75]*.

Роль світогляду у правозастосовній діяльності не обмежується лише впливом на оцінку фактів та доказів по справі. Від світогляду особистості, її етичних знань та моральних переконань, поглядів залежить здатність

особи свідомо обґрунтовувати цілі та засоби діяльності, у тому числі правозастосовної.

Правозастосовний процес завжди вимагає здатності до правового судження, необхідної для того, щоб розірвати логічне хибне коло – норми (множинність аналогічних ситуацій) та казусу (однієї із ситуацій) – через творчий акт формування бажаного права, що поєднує життєвий і правозастосовний досвід судді і є контекстом їх інтерпретації. Розуміння норми і конкретного випадку постає як один і той самий світоглядний акт, який ніколи не піддається абсолютній рефлексії, що доводить неможливість повного розмежування питань «факту» і «права». Саме у цьому зв'язку світогляд судді як особи, яка втілює в собі образ правозастосовувача, набуває особливої ваги. Судді завжди відіграють ключову роль у розвиткові правозастосовної практики, вони занурені у «живе» право, творять його, інтерпретують і за рахунок цього стають головними діячами у правовому та державному полі *[4, с. 108]*.

Правозастосовна діяльність, яка є. чи не найбільш яскравою сферою діяльності будь-якого судді, показником його компетентності та професіоналізму, - це складний процес, що складається із послідовних процедур (стадій, етапів): встановлення фактичних обставин по справі, вибір та аналіз норми права, що мас бути застосована, та винесення рішення по справі. Зазначено, що кожний етап правозастосування нерозривно пов'язаний з особою правозастосовувача. Судове пізнання на першому етапі, аналіз та оцінка на другому та синтезоване осмислення усіх матеріалів по справі на третьому етапі не можуть уникнути суб'єктивного фактору правозастосування, що виявляється у впливові світогляду суб'єкта правозастосовної діяльності.

Світогляд, сприйнятий як система переконань, що несе в собі значну долю несвідомого й охоплює усі сфери діяльності та мислення конкретної людини, завжди перебуває у контексті тієї домінуючої сфери активності суб'єкта, яка визначає його світосприйняття, моделі мислення, постановку та розв'язання задач. Принципи права становлять ядро світогляду судді, оскільки саме в його діяльності знаходять своє втілення, опредмечення фундаментальних правових ідей. І саме суддя уповноважений під час здійснення правосуддя керувати духом закону поряд із його буквою *[1, с. 527]*.

Взаємодію правового світогляду з правовими нормами можна охарактеризувати як логічний процес трансформації потенційної дійсності, опосередкованої ідеєю належного, на дійсність фактичного буття, представлену позитивним правом у вигляді системи загальнообов'язкових норм, охоронюваних державою. У процесі зазначеної взаємодії вплив правового світогляду на правові норми полягає

у наданні системі загальнообов'язкових норм сенсу права як ідеї належного.

Зв'язок світогляду та правового мислення суддів має прояв в особливому різновиді ідеології правозастосування – суддівській ідеології. Така постановка питання є доцільною з огляду на те, що здійснення справедливого судочинства, яке обов'язковим чином передбачає особливе правове мислення, необхідним чином, окрім етико-аксіологічних, феноменологічних та герменевтичних аспектів світогляду судді, має отримувати своє втілення у певних аксіоматичних, принципових ідеях, які поділяються усіма або більшістю суддів. Така система ідей – осмислена, глибоко інституціолізована та сформована практикою, називається ідеологією *[2, с. 31]*.

Світогляд є первинною інтелектуальною та чуттєвою основою формування як внутрішнього переконання судді щодо необхідності судового розсуду, так і безпосередньої реалізації цього розсуду. Роль світоглядних стереотипів свідомості судді у процесі судового пізнання не можна применшувати. Стереотипи у судовому пізнанні є засобом економії часу судді, адже досягнення повної об'єктивності у пізнанні фактів та доказів по справі є неможливим. Тому використання накопиченого суддею професійного досвіду, що стає частиною його світогляду у формі певних стереотипів, є доречним. Всебічне пізнання фактів та доказів є запорукою проти негативного впливу стереотипів на процес судового пізнання, адже збільшення обсягу досліджуваної інформації перетворює стереотип з типового зразка для формування оціночного судження на «економний» пізнавальний світоглядний орієнтир у свідомості суб'єкта судового правозастосування *[1, с. 526]*.

Світогляд судді формує певну етичну базу, яка зумовлює багатоаспектну оцінку фактів та доказів у певній справі та прийнятті рішення у ній з урахуванням прийнятих у суспільстві моральних та інших цінностей, опосередкованих його особистісними якостями, тобто суддя керується індивідуальними моральними цінностями, що є основами його світогляду, сформованого протягом життя. Неформалізовані психолого-етичні параметри світогляду судді обов'язково доповнюються формалізованими підвалинами.

Аналіз психолого-етичних параметрів світогляду суддів дає можливість розрізнити два шари таких основ: індивідуальні моральні орієнтири суддів неформалізованого походження та свідомі моральні орієнтири, закріплені у формалізованих документах-кодексах. Перші визначаються сформованими протягом тривалого часу суспільними стереотипами щодо морального образу судді, які майбутній суддя засвоює під час власної юридичної соціалізації.

Аксіологічніта етичні параметри світогляду суб'єктів правозастосовної діяльності відповідають певним її стадіям – встановлення фактичних обставин по справі, вибір та аналіз норми права, що має бути застосована, та винесення рішення по справі.

Особливостями професійної правосвідомості суддів є: спеціальні знання, засвоєні під час професійного навчання; суб'єктивно-психологічне ставлення суб'єкта права до права взагалі і практики його застосування; наявність установок до правозастосовної діяльності; наявність світоглядної аксіологічної, моральної та етичної бази, що зумовлює формування образів «правового ідеалу»; наявність ідей, поглядів, настроїв, переживань,, що стають основою морально-правової кваліфікації суспільних процесів; спосіб пізнання правової дійсності й активного впливу на неї, що забезпечує функціонування та розвиток правосуддя.

Література

1. *Глубоченко С.М.* Гносеологічні параметри світогляду суб'єктів судової правозастосовної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук, праць Національного університету «Одеська юридична академія». 2011. Вип. 62. С. 524-527.
2. *Глубоченко С.М.* Психолого-етичні параметри світогляду суб'єктів судової правозастосовної діяльності. Вісник Вищої кваліфікаційної комісії судців України: наук.-практ. юрид. журнал. 2012. Вип. 2. С. 30-33.
3. *Тацій Л.* Етика судді та особливості її нормативної регламентації. *Вісник Національної академії правових наук.* № 1(76). 2014. С. 75–85.
4. *Подкопаєв С.* Етичні засади суддівської поведінки: проблеми нормативного регулювання. *Юридичний журнал.* № 2. 2006. С.105 – 111.

Назар БОЧУЛЯК

e-mail: Vika_Ch07@ukr.net

МОДЕЛІ РОЗВИТКУ АДВОКАТУРИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ: СВІТОВА ПРАКТИКА

Адвокатура як професійна спільнота ніколи не стояла осторонь суспільства. Вагомим кроком до підвищення ролі адвокатів було і є згуртовування їх у різноманітні об'єднання. Практично у кожній країні діють професійні об'єднання адвокатів, а подекуди й не одне. У деяких країнах адвокати не створюють власних об'єднань, а беруть активну участь у громадських організаціях юристів узагалі. Крім того, йдучи в ногу з часом, відповідаючи на вимоги глобалізованого суспільства, адвокати, або ширше – юристи, створили професійні міжнародні організації *[1, с. 11]*.

Адвокатурі традиційно притаманна самостійність. Адвокати самостійно, об'єднуючись у професійну групу, вирішують організаційні питання щодо діяльності адвокатури, керуючись принципами виборності, гласності, підзвітності тощо. Деякі дореволюційні вчені *[2]* воліють називати цю професійну групу – станом. Тонко зазначав М. Вінавер: «він (стан) не пов'язує нікого на все життя, як каста, він не захоплює всю людину, як середньовічний цех, він відкриває доступ будь-кому, хто відповідає встановленим заздалегідь визначеними умовами. Він – вільний, необмежений щодо числа, – союз осіб, пов'язаних одною загальною метою, – союз, спрямований до того, щоб краще забезпечити досягнення цієї мети, – ставить себе, саме як носія цієї мети, під громадський контроль *[3, с. 36]*.

Відповідно до Основних принципів, що стосуються ролі юристів, прийнятим Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками в Гавані в 1990 р. *[4],* «юристи мають право створювати і бути членами самостійних професійних асоціацій, що представляють і захищають їх інтереси, сприяють їх безперервній освіті та підготовці». Професійні організації адвокатів мають широкі повноваження і часто беруть активну участь не тільки в регулюванні адвокатської діяльності, а й у реалізації державної політики у сфері законності та правозахисту.

Залежно від кількості професійних адвокатських організацій в державі, яким належить право регулювання адвокатської діяльності, склалася модель єдиної організації адвокатського самоврядування та модель кількох професійних адвокатських організацій. Додатково необхідно зазначити те, що членство в даних організаціях може бути як добровільним, так і загальнообов'язковим, а в деяких країнах адвокати не створюють професійні загальнодержавні об'єднання, а є членами громадських організацій юристів, як, наприклад, Американська асоціація юристів.

Модель єдиної професійної організації адвокатів найбільш поширена. У деяких країнах, зазвичай з невеликою територією, функціонує одна національна організація адвокатів (Домініканська Республіка (Dominican Bar Association), Словенія (Асоціація адвокатів Словенії (Odvetniška zbornica Slovenije)), у великих країнах до структури асоціації адвокатів входять місцеві (регіональні) асоціації. Повноваження та функції асоціацій адвокатів поділяються між національним та місцевим (регіональним) рівнем; наприклад, національна асоціація адвокатів може відповідати за представлення інтересів адвокатів на рівні національного законодавчого органу, тоді як повноваження місцевих (регіональних) асоціацій охоплює надання дозволу на професійну діяльність та дисциплінарні процедури. У різних країнах стосунки між національною

асоціацією адвокатів та місцевими (регіональними) асоціаціями і розподіл повноважень між ними є різними. Але головний принцип полягає у тому, що вони разом становлять об'єднану структуру: існує тільки один набір правил, тільки один кодекс етики. Організації національного та місцевого (регіонального) рівня не є конкурентами, оскільки вони виконують різні функції *[5, с. 42]*.

Кількість регіональних організацій у кожній державі найчастіше залежить від адміністративно-територіального устрою або прив'язки до судових органів. Асоціація адвокатів Кіпру структурно складається з шести регіональних асоціацій і є формально незалежною, Союз адвокатських асоціацій Туреччини *[6]* складається із 77 регіональних асоціацій. Французькі адвокати (об'єднані в національне об'єднання Conseil Nationaldes Barreaux) об'єднані в 181 колегію і функціонують при кожному регіональному суді. Регіональна організація Всевьєтнамскої адвокатської палати – адвокатська палата, може бути створена у місті центрального значення, де проживає не менше трьох адвокатів. Асоціація адвокатів Швеції складається з 6 географічних департаментів у кожній із 6 провінцій, і 1 департаменту для працюючих за кордоном.

У кожній землі Австрії діє власна адвокатська палата (Rechtsanwaltskammer). Всі адвокатські палати є автономними і самоврядними юридичними особами публічного права. У кожній із дев'яти регіональних палат є свої президент, віце-президент, колегія і дисциплінарна рада. Ключові завдання їх діяльності – нагляд за діяльністю адвокатів, підготовка нових кадрів, медичне і пенсійне страхування своїх членів. На федеральному рівні палати земель підпорядковані федеральній палаті (Rechtsanwaltskammertag). Федеральна палата відповідальна за захист інтересів адвокатської професії в цілому і представництво її позиції в державних органах *[7, с. 29]*.

Швейцарська Конфедерація за формою державного устрою є федеративною державою і складається з 23 кантонів, три з яких поділяюсь на напівкантони. У кожному кантоні діє своя конституція, працюють парламенти та уряди. На рівні кантону функціонує добровільне професійне об'єднання – союз адвокатів *[8]*. Союзи адвокатів існують у всіх кантонах, членство в них є добровільним (за винятком спілки адвокатів кантону Тічино). Але 99% адвокатів все ж є членами цих об'єднань, оскільки вважається, що членство в союзі, з одного боку, передбачає додатковий контроль за якістю адвокатських послуг, а з іншого – дозволяє адвокатам консолідовано відстоювати свої інтереси у відносинах з кантональними органами державної влади.

На федеральному рівні діє Спілка адвокатів Швейцарії, яка об'єднує виключно адвокатів (не спілки) усіх кантонів. Членство у цьому Союзі

також є добровільним. Основні напрямки діяльності Союзу: представництво інтересів адвокатури у взаємовідносинах з органами державної влади та участь у законотворчій діяльності; професійне та пенсійне страхування; розвиток відносин з іноземними та міжнародними адвокатськими організаціями; розробка програм підвищення кваліфікації для адвокатів *[9]*.

Японська Федерація Асоціацій Адвокатів (Japan Federation of Bar Associations) є самодостатньою, саморегульованою, та повністю відокремленою від держави. Адвокати самостійно організовують проведення кваліфікаційних екзаменів, приймають правила адвокатської етики та здійснюють дисциплінарне провадження. Діяльність адвокатів не підпадає під нагляд судів, прокуратури або інших державних контролюючих органів *[10, с. 42]*. Перед Японською Федерацією поставлено головне завдання – розвивати й удосконалювати адвокатську справу.

Українській адвокатурі притаманна модель єдиної професійної адвокатської організації. Національна асоціація адвокатів України є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує усіх адвокатів України (з моменту складення присяги адвоката України та осіб, які уже мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю) та утворюється з'їздом адвокатів України з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування.

Адвокатське самоврядування в Україні згідно з законом діє з метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів. Але, на жаль, адвокатське самоврядування в Україні практично існує тільки на папері, тому потребує широких та негайних реформ для того, щоб реалізувати визначені законом положення на практиці.

Ознаками моделі єдиної організації адвокатського самоврядування є: 1) наявність однієї професійної адвокатської організації в державі, якій належить монопольне право врегулювання діяльності усіх адвокатів незалежно від обов'язковості членства; 2) найчастіше адвокатська організація має розгорнуту регіональну структуру; 3) є саморегульованою і повністю відділеною від держави; 4) володіє усім спектром функцій для врегулювання відносин, пов'язаних з адвокатською діяльністю; 5) модель єдиної організації адвокатського самоврядування є дуже поширеною. Модель кількох професійних організацій означає наявність двох і більше професійних організацій адвокатів, що функціонують на території окремої держави.

Моделі розвитку адвокатури як соціально-правового інституту відображують його залежність від правового, соціального, політичного клімату всередині країни. У процесі історично-правового розвитку адвокатура розвивається паралельно з державою і суспільством, миттєво реагує на нормативно-правове регулювання з боку держави, підлаштовується під соціальні процеси і потреби у суспільстві, політичні умови і настрої. Залежно від значення інституту адвокатури в політичній і соціальній системі держави розрізняємо ізоляційну, етатичну, комерційну та соціальну моделі адвокатської діяльності.

Література

1. *Насадюк О.* Адвокатська спільнота WORLDWIDE. *Український адвокат.* 2007. № 2. С. 11–13.
2. *Винавер М. М.* Адвокатура и правовое государство. СПб. : Тип. т-ва «Общественная польза», 1905. 34 с.
3. *Винавер М. М.* Очерки об адвокатуре. СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1902. 95 с.
4. Основные принципы, касающиеся роли юристов : приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждения преступности и обращению с правонарушителями 27 августа–7 сентября 1990 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/role_lawyers.shtml
5. *Йокубаускас Р.* Монополія Асоціації адвокатів. *Адвокат.* 2008. № 6. С. 41–42/
6. Turkey - Attorneyship Law Regulations Of The Union Of Bar Associations Of Turkey. URL:http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/TurkeyATTORNEYSHIP_1_1407227932.pdf
7. *Пронин А.В.* Институт адвокатуры в Австрийской Республике. *Евразийская адвокатура.* 2013. № 2. С. 28–30.
8. Switzerland - Federal Act on the Freedom of Movement for Lawyers. URL: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/en_switzerland_feder1_1188890158.pdf
9. *Магута П.* Адвокатура кантонов. *Новая адвокатская газета.* 2008. № 8. URL:http://www.advgazeta.ru/rubrics/11/115
10. *Олійників О.В.* Японський юридичний світ. Перші враження. *Адвокат.* 2009. № 1. С. 41–48.

Любов ВАТАМАНЮК
e-mail: lyubof13@gmail.com

СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ДЕМОКРАТИЧНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасні демократичні механізми організації судової влади покликані захищати суддівський корпус від негативних впливів і втручання у їхній правовий статус. На сьогодні ці механізми, окрім іншого, реалізуються через суддівське самоврядування як самостійну форму організації судової влади й статусу суддів. Цей правовий інститут є достатньо новим юридичним інструментом у побудові демократичної держави, а його теоретичне та практичне розкриття ще перебуває у процесі. Досліджуючи теоретичні питання організації й діяльності суддівського самоврядування, ми встановили, що цій проблемі присвячені праці провідних вітчизняних учених, таких як О.В. Білова, В.Д. Бринцев, В.В. Городовенко, В.В. Кривенко, М.І. Мельник, С.В. Прилуцький, С.Г. Штогун та ін.

У практичному сенсі варто зазначити, що правове регулювання суддівського самоврядування почало послідовно здійснюватися вже з перших кроків незалежної України. Так, спочатку це був Закон України «Про органи суддівського самоврядування» (1994 р.), потім Закон України «Про судоустрій України» (2002 р.).

Разом із тим із прийняттям у 1996 р. Конституції України (ст. 130 Основного Закону) було прямо встановлено, що для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування.

На сьогодні ця конституційна засада безпосередньо розкривається Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (2010 р.), де визначено, що до внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів і діяльності суддів, соціальний захист суддів і їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов’язані зі здійсненням правосуддя.

Організаційними формами суддівського самоврядування є такі: 1) збори суддів місцевих судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України; 2) конференції суддів відповідних судів; 3) ради суддів відповідних судів; 4) Рада суддів України; 5) з’їзд суддів України.

До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади; зміцнення незалежності судів, суддів, захист від втручання в їхню діяльність; участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів і контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення; вирішення

питань щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах у порядку, установленому законом; призначення суддів Конституційного Суду України; призначення суддів до складу Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в порядку, установленому законом.

Попри те, суддівське самоврядування має дієвий вплив на забезпечення єдності судової влади. Так, з'їзд суддів України обирає та звільняє суддів Конституційного Суду України; обирає членів Вищої ради юстиції (далі – ВРЮ) і приймає рішення про припинення їхніх повноважень; обирає членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККСУ).

Водночас заміщення таких адміністративних судових посад, як голова суду й заступник голови суду, відбувається на підставі подання відповідних рад суддів до Вищої ради юстиції.

У сучасних складних умовах вітчизняної політичної кризи, розбалансування законодавчої та виконавчої влади саме суддівське самоврядування мало б виступити тією основою, яка збереже цілісність судової влади. Проте з прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (2010 р.) інститут суддівського самоврядування був істотно обмежений. Так, судова реформа 2010 р. змінила систему органів суддівського самоврядування, порядок їхнього формування, засади представництва суддів у цих органах. Автори реформи назвали ці зміни «різким посиленням суддівського самоврядування відповідно до вимог експертів Ради Європи». Таке «різне посилення» суддівського самоврядування виявилося передусім у зміні скликання й порядку організації проведення з'їзду суддів України, який мав пройти за новим законом і вирішити багато кадрових питань, зокрема обрати суддів Конституційного Суду України, членів ВРЮ, членів ВККСУ. Якщо раніше ці функції виконувала Рада суддів, то за Перехідними положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (п. 6) організація проведення наступного з'їзду суддів України була покладена на організаційний комітет з проведення з'їзду суддів України, який мав відбутися не пізніше ніж за 45 днів з моменту набуття чинності цим Законом. Було також передбачено формування з'їздом нового складу Ради суддів. Отже, на законодавчому рівні від організації проведення з'їзду суддів України було усунуто чинну на той час Раду суддів, а саму цю Раду фактично розформовано. Новим Законом було ліквідовано конференції суддів і ради суддів загальних місцевих та апеляційних судів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва й Севастополя. Ці органи були організаційними формами суддівського самоврядування на обласному рівні та вирішували питання внутрішньої діяльності загальних судів, розташованих на відповідній адміністративно-територіальній одиниці. Натомість передбачено існування

конференції суддів загальних судів і ради суддів загальних судів, які діють на рівні держави.

Інститут суддівського самоврядування набуває практичного сенсу і стає надійним гарантом самостійності судової влади й незалежності суддів лише за умови якомога ширшої та активної участі суддівського корпусу в його здійсненні. Законодавчі обмеження й звуження представництва суддівського корпусу в діяльності органах суддівського самоврядування створюють сприятливі умови для підпорядкування судової влади, зокрема, при вирішенні ключових питань її організації та здійснення.

Справді, однією із головних демократичних засад судової влади є те, що всі судді рівні між собою. При здійсненні правосуддя жоден суддя не має права будь-яким поза процесуальним шляхом впливати на хід розгляду справи чи розсуд іншого судді. Саме презумпція рівності суддів вплинула на формування особливого механізму організації судової влади – суддівське самоврядування. Варто згадати, що ідейні основи самоврядування мають тисячолітнє коріння, починаючи з часів первісної, общинно-родової демократії. На сьогодні самоврядування як правовий інститут розглядається як тип соціального управління, за якого суб'єкт і об'єкт управління збігаються, тобто люди самі управляють своїми справами, спільно приймають рішення й діють з метою їхньої реалізації. Як одна з форм організації людського співіснування самоврядування базується на принципах свободи, рівності й безпосередньої участі в правлінні.

Отже, суддівське самоврядування є первинною, прямою та безпосередньою формою участі всіх суддів у сфері організації й діяльності судової влади.

Натомість похідними від суддівського самоврядування, тобто окремими інститутами організації судової влади, є судове адміністрування (управління) та самоорганізація. Саме шляхом суддівського самоврядування громада суддів (суддівське співтовариство) має «делегувати» чи «наймати» адміністраторів для оперативного управління, матеріально-технічного забезпечення і внутрішньої дисципліни в судових установах. Проте це не означає, що суддівське самоврядування мусить здійснювати керівництво органами судового адміністрування (управління). Хоча, маючи значні управлінські повноваження та високий ступінь самостійності, органи судового адміністрування (управління) мають бути підконтрольні й відповідальні органам суддівського самоврядування.

Передусім інститут суддівського самоврядування має забезпечувати єдність статусу суддів на тій підставі, що всі судді між собою мають бути рівними. Цей правовий інститут набуває практичного сенсу і стає надійним гарантом самостійності судової влади й незалежності суддів, лише за умови якомога ширшої та активної участі суддівського корпусу в

його здійсненні. Законодавчі обмеження і звуження представництва суддівського корпусу в діяльності органів суддівського самоврядування створюють сприятливі умови для підпорядкування судової влади, зокрема, при вирішенні ключових питань її організації та здійснення.

Суддівське самоврядування як важливий демократичний інститут правової держави покликаний забезпечувати рівність суддів і єдність їхнього статусу. Разом із тим інститут суддівського самоврядування є спільним для всієї судової влади України (усіх її юрисдикцій), а у визначальних питаннях має забезпечувати єдність судової влади загалом.

Література

1. Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи: інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 р.: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?», 04 квітня 2013 р. К. : Центр Разумкова, 2013. С. 35–36.
2. *Батанов О.В.* Самоврядування. Юридична енциклопедія: в 6 т. К.: Укр. енцикл., 2003. Т. 5: П–С. 2003. С. 413–414.
3. *Кривенко В.В.* Суддівське самоврядування як елемент управління судовою системою України. *Вісник Верховного Суду України.* 2006. № 4 (68). С. 3 – 9.
4. *Кривенко В.В.* Демократизація судової системи України: проблеми і перспективи: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Одеса, 2006. 20 с.
5. *Городовенко В.В.* Роль органів суддівського самоврядування в забезпеченні незалежності судової влади. *Підприємництво, господарство і право.* 2004. № 1. С. 113 – 120.
6. *Стефанюк В.С.* Судова система України та судова реформа. К.: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
7. *Штогун С.Г.* Суддівське самоврядування як конституційна гарантія незалежності та недоторканності суддів. *Право України.* 2004. № 6. С. 11 – 19.

Софія ВОЗНЯК

e-mail: svozniak11@gmail.com

ДОБА РУЇНИ В ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ: УРОКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

«Від Богдана до Івана не було гетьмана» - так в народних переказах згадували про надзвичайно важкий для України період 1660-1680 р., після

смерті Богдана Хмельницького і до початку гетьманування Івана Мазепи. Цей трагічний період, в українській історії отримав назву – «Руїна».

Під час Руїни спостерігається слабкість гетьманської влади, розкол серед старшини, а також боротьба геополітичних інтересів іноземних держав, які мали свої загарбницькі плани щодо України. Усі ці чинники призвели до занепаду Української держави. Гетьманщину було поділено по Дніпру на Лівобережну та Правобережну, таким чином було втрачено територіальну цілісність України. Характерними також є катастрофічне скорочення кількості населення, господарська розруха та занепад української культури.

Звісно, такі драматичні обставини ускладнили нормальний процес розвитку суспільства і держави. Здавалось би, усе це в минулому, але на жаль, нині ми теж переживаємо «своєрідний Період Руїни». Як видається, сьогодні ситуація в Україні схожа до ситуації в 1660-1680 роках. Як наслідок –Росією анексовано Крим (2014 р.) і досі точиться агресивна і, водночас «гібридна» війна через імперські амбіції президента В. Путіна, очільника Росії, держави-агресора. Можливо цього б не сталось, якби не слабка та некомпетентна колишня влада, представники якої, не діяли в національних інтересах? До речі, деякі політичні діячі з Періоду Руїни та сьогодення також мають певні схожі риси, Іван Брюховецький та Віктор Янукович. Вони надмірно плазували перед Московією (Росією) та діяли в її інтересах, але український народ не бажав терпіти таких політиків, тому обоє хоч і в різні періоди були з ганьбою усунуті від влади. Це свідчить про те, що в українських венах тече козацька кров і українці не будуть терпіти свавілля влади, проте все ж варто вчитись на власних помилках. Зрозуміло, що треба обирати владу, яка буде діяти в інтересах людей, суспільства, а не годуватиме народ обіцянками, бо в обох випадках в різні періоди, такий вибір високопоставлених слуг народу був помилковим.

Як відомо, Брюховецький був вмілим оратором, до того ж він обіцяв зменшити податки та обмежити старшинське землеволодіння. Словом, він скористався довірою селян та підтримкою московського війська і в Ніжині на Чорній раді 1663 р. був обраний гетьманом Лівобережної України інших претендентів на гетьманську булаву було заарештовано й страчено. До речі, у зв'язку з вищезазначеними, актуальність пропагованої теми не викликає сумніву. Було створено чотири нові полки: Стародубський, Сосницький, Зіньківський та Глухівський. Столицею Лівобережного гетьманату стало місто Гадяч.

На початку свого гетьманування І. Брюховецький проводив відверто промосковську політику, невдовзі після обрання його гетьманом були укладені з Московською державою «Батуринські статті».

Цей документ (1663 р.) містив пункти, за якими гетьманська адміністрація зобов'язувалася забезпечувати харчами московське військо в Україні, повертати московським поміщикам селян-утікачів, українським купцям заборонялися ввезення і продаж горілки й тютюну в Московській державі.

У 1665 р., висловивши бажання «постати перед ясними монаршими очима», І. Брюховецький першим із українських гетьманів здійснив подорож до Москви. Унаслідок перемовин гетьмана постали так звані "Московські статті" (1665 р.), які ще більше посилювали військово-адміністративну й фінансову залежність Війська Запорозького від царського уряду. Українські міста й землі переходили під безпосередню владу московського царя. Гетьманському уряду заборонялося вступати у дипломатичні зносини з іншими державами; обмежувалося право вільного вибору гетьмана, вибори якого мали проходити лише з дозволу царя і в присутності московських послів; збільшувалася кількість московських військ в Україні; збирання податків з українського населення (крім козаків) відтоді покладалося на московських воєвод.

Разом з тим, після спроб реалізувати «Московські статті», авторитет гетьмана почав швидко падати. Прагнучи втримати важелі влади, а також протестуючи проти міжнародно-правового закріплення поділу українських земель між Польщею та Росією, зафіксованого в положеннях Андрусівського договору 1667 р., І. Брюховецький 1668 оголосив про розрив з Москвою та об'єднання Правобережжя та Лівобережжя. У 1668 р. під час проведення спільної генеральної ради загинув від рук верхівки лівобережних, вороже налаштованих козаків.

Історично склалось так, що Україна, на жаль, була поділена на дві частини, бо еліта (козацька старшина) не змогла знайти спільні точки дотику в обстоюванні національних інтересів, через це відбувся занепад і руїна української державності. Навіть сьогодні відчувається певна різниця між особливостями сходу і заходу. Незважаючи на те, що українці – різні, у різних частинах дещо відрізняються культура та традиції - слід пам'ятати, що сила в єдності, щоб не допустити ще однієї катастрофічної «Руїни» з тяжкими наслідками. Завдання ефективної, патріотичної влади – гуртувати, об’єднувати громадянське суспільство і зміцнювати державу.

Література

1. *Горобець В.М.* Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. К., 1995.

2. *Горобець В.М.* Злет і падіння гетьмана Івана Брюховецького. Історія України, 1997. № 38–39.
3. *Терлюк І.Я.* Історія держави і права України : [навч. посіб.]. – Вид. 4-те, зі змінами. К. : Видавничий дім «Кондор», 2018. 772 с.

Наталія КУРЛЯК
e-mail: kt.nataliia@gmail.com

СВОБОДА СЛОВА І СВОБОДА ДУМКИ В УКРАЇНІ ЯК У ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ

Однією із важливих ознак демократії в державі є, власне, існування вільних і незалежних засобів масової інформації (ЗМІ), а відповідно до цього і свободи слова. Якщо розглядати таке поняття , як свобода слова, то воно є одним із важливих складових частин демократії . Свобода слова є досить важливим елементом у процесі формування розвинутого громадського суспільства і демократичної держави. Як видається, держава - це «обличчя» суспільства і народу, відтак, наявність реальної свободи слова виражає справжній характер держави.

Власне, саме поняття демократії тісно пов'язане із категорією свободи, адже реальна і гарантована сучасна демократія не можлива без свободи.

Принцип свободи - «душа» демократії, є її необхідним елементом. Це реальна можливість політичного самовизначення особи чи групи осіб, їхньої активної участі в управлінні громадськими і державними справами . Свобода реалізується через права людини. Причому визнання прав людини передбачає насамперед усебічний розвиток вільної особистості *[1, с.20]* .

Свобода слова повністю залежить від свободи в широкому розумінні. А остання в свою чергу передбачає не лише вільні дії та погляди, а й цілковиту відповідальність за скоєне, написане, або сказане.

Свобода слова - це (гарантоване) право індивіда вільно та публічно викладати свої думки (погляди, ідеї), будь-яку інформацію у формі слів – вимовлених, письмових або друкованих *[2, с. 98]*.

Важливою складовою поняття "свободи слова" є право на інформацію, включно з оптимальним режимом доступу до інформації. Ці категорії зафіксовані в Законі України "Про інформацію" від 2 жовтня 1992 року. Режим доступу до інформації — це врегульований правовими нормами порядок одержання, використання, поширення та зберігання інформації. За режимом доступу інформація буває: 1) відкритою; 2) з обмеженим доступом.

Без реальної свободи слова практично неможливо реалізувати ні право на участь в управлінні державними справами, ні право обирати і

бути обраним до органів державної влади і місцевого самоврядування, ні право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації, ні право мирно збиратися, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, ані інші , гарантовані Конституцією України , широкі громадянські , політичні та інші права. Тобто свобода слова та право на інформацію є одними з основних свобод і прав людини і фактично запорукою певного забезпечення усіх інших свобод системою гарантій *[3, с. 22]*.

Ліберальні мислителі, починаючи з Ж.Ж. Руссо, наголошували на важливості навчання культурі свободи слова. З культурної точки зору, свобода слова наближається до незалежного розвитку власних уявлень людини, самостійного формулювання нею власних цілей і переконань. Люди повинні не лише мати свободу суджень, але й використовувати її для зваженого повсякденного вибору. Особливо це стосується політичних діячів, які формують подальшу стратегію розвитку держави і як законодавці повинні володіти не лише культурою слова, але й думки, яка має бути сформована свідомістю людини. Свобода слова охоплює свободу вираження поглядів як в усній, так і в письмовій формі (свобода преси і ЗМІ); в меншій мірі стосується політичної і соціальної реклами (пропаганди). Так , ідеологія лібералізму ставить державну цензуру, або будь-яку іншу форму державного примусу до висловлення поглядів або відмови від них, поза законом *[4]*. Свобода слова може мати своїм відображенням текст, повідомлення по радіо, телебаченню та інші форми.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб і на свій вибір. Об'єктом цього права є певні дії з інформацією. Звісно, інформація досить потужно впливає на загальну свідомість суспільства, особливо коли ця інформація є публічною і масовою. До речі, викривлена , неправдива інформація в умовах світової гібридної війни створює паралельну реальність зусиллями російської пропаганди та психологічно-інформаційних військ. Причому така деформована інформація розрахована, у першу чергу, на внутрішнього російського споживача, передусім телевізійних передач.

Свобода слова тісно пов'язана з питаннями встановлення істини, самоврядування, забезпечення гнучкості, динамічності політичної системи, самореалізації особи, природних прав людини та їх захисту. Історично свобода слова витворилася як ефективний інструмент для забезпечення інформованості і підтримки високого рівня компетентності органів державної влади. Так, напр., англійський «Білль про права» (1689 р.). гарантував членам парламенту повну свободу обговорення справ королівства і чиновників, без чого його робота була б неефективною. Ця властивість свободи слова донині ціниться навіть деякими авторитарними

режимами. які залишають невеликі і безпечні для своєї стабільності «острівці свободи» (напр., позбавлені цензури малотиражні газети), щоб мати об'єктивні дані про те, що ж реально відбувається в регіоні та за його межами. Ширше, ця свобода є однією з найважливіших умов для пошуку і встановлення істини *[5]*.

З точки зору демократії як політичної системи, найважливішою ознакою свободи слова є поширення такої інформації, яка може вплинути на результат виборів чи на роботу уряду. У більшості сучасних ліберальних демократій законодавчі обмеження незначні і запроваджуються тільки на час виборчих кампаній: публікації в ЗМІ повинні чітко давати зрозуміти, чи є їхньою метою вплив на вибори і хто реально несе за це відповідальність. Для того, щоб люди були достатньо поінформовані напередодні виборів, їм повинні бути доступні різні точки зору. Це насамперед стосується основних для виборців джерел інформації (на сьогодні це соціальні мережі і телебачення) і забезпечується або доступом до широкого ряду вільних від цензури і незалежних одне від одного джерел, або ж політикою плюралізму в ЗМІ, які займають монопольне становище в інформаційному просторі. Разом з тим , Україна належить до держав з частково контрольованим інтернетом (соціальними мережами) – з огляду на реалії гібридної війни. Більше 60% усієї інформації населення отримує від телебачення . До того ж, як відомо, більшість телеканалів контролюється власниками-олігархами . Демонтаж олігархічної системи є нагальною вимогою сьогодення, без цього нормальний розвиток суспільства, держави і права – неможливий.

Словом , реалізація свободи слова має бути забезпечена відсутністю цензури. Ця свобода має слугувати захисту громадського суспільства від держави, виступати посередником між владою та народом.

Зрозуміло, що - свобода слова в Україні - це шанс громадян впливати на владу, життя держави і постійно вирішувати гостроактуальні проблеми . Важливим вважається те, що вираження і подання думки суспільства повинно відповідати тим високим, сучасним вимогам, які є затребувані на даний момент. Усі прояви свободи слова - це той надійний фундамент, який закладає вільне і демократичне громадянське суспільство для свого ж блага, розвитку і процвітання, формування правової держави.

Література

1. *Печончик Т. І.* Концепт "свобода слова" та його вербалізація в сучасному українському мас-медійному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" . – К., 2010. – 20 с.

2. *Волков А.Г.* Профанация демократии // Культура народов Причерноморья. - 2005. - № 61. - С. 98-101.
3. Суспільне мовлення: незалежність, свобода слова і програмна різноманітність / *В. Іванов, О. Большакова, Петер Шіві, Клеменс Гофман.* - К. : Посольство ФРН, 2007. - 22 с.
4. *Бисага Ю.М.* та ін. Права людини / Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак, Д.М. Бєлов, М.М. Данканич. / Ужгород. нац. ун-т.- Ужгород : Ліра, 2003. – 164 с.
5. *Азаров А.* Введение в теорию прав человека / А. Азаров, В. Ройтер, К. Хюфнер // Права человека: Международные и российские механизмы защиты. – М.: Московская школа прав человека, 2003. – С.32–36.

Христина КУХАРЧУК
e-mail: kristi_if@yahoo.com

КАДРОВА РОБОТА В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Кадровий склад органів прокуратури є основоположним чинником у реалізації конституційних функцій цього органу. Кадрова політика, що проводиться в прокуратурі, здійснюється за допомогою роботи з кадровим складом. Якщо кадрова політика є фундаментальними положеннями з планом дій, то кадрова робота – безпосереднім виконанням цього плану. Саме тому, є актуальним дослідження напряму кадрової роботи в прокуратурі, пошук шляхів вдосконалення системи кадрової роботи, а також виявленні теоретичних та практичних прогалин.

Об'єктами кадрової роботи є людський потенціал, кадрова політика, інститути та механізми соціального партнерства *[6, с. 4]*.

Робота з кадрами складається з ряду обов'язкових компонентів – основних видів кадрової роботи, до яких традиційно відносяться: підбір і розстановка кадрів; підготовка, підвищення кваліфікації і професійна перепідготовка працівників прокуратури; робота з кадровим резервом; атестація працівників прокуратури; психологічний супровід прокурорської діяльності; виховна робота та запобігання корупційних порушень прокурорських працівників; проведення службових розслідувань щодо прокурорських працівників; робота щодо пенсійного забезпечення прокурорських працівників і державних цивільних службовців та облік кадрів.

Окрім того, кадровій роботі притаманні наступні елементи: визначення оптимально необхідної кількості працівників, їх посадової категорійності та рівня спеціальної професійної підготовки; підбір; оцінка;

переміщення; звільнення працівників; підготовка кадрів (початкова, спеціальна, перепідготовка та підвищення кваліфікації); стимулювання службово-трудової активності їх праці та соціальної спрямованості останньої; виховання кадрів та його психологічне забезпечення *[1, с. 64]*.

При цьому, головною функцією кадрової роботи, на думку автора, є, в першу чергу, комплектування прокуратури висококваліфікованими та підготовленими працівниками.

Зважаючи на загальні підходи до тлумачення поняття «робота з кадрами», зазначаємо, що поняття «робота з кадрами прокуратури» відображає сукупність логічно та організаційно взаємопов'язаних форм і методів діяльності щодо реалізації цілей та завдань кадрової політики прокуратури з добору, розстановки, організації підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів в органах прокуратури України *[2, с. 44]*.

Реалізація кадрової роботи відповідальними за цей напрям прокурорськими працівниками полягає також в створенні в кожному колективі атмосфери високої вимогливості і відданості дорученій справі, сконцентруванні зусиль на удосконаленні стилю і методів роботи, досягненні кінцевих результатів у попередженні та усуненні порушень законів.

Робота з кадрами, яка втілюється у відповідну політику на рівні держави, не може існувати як розрізнене явище, оскільки охоплює значне коло питань, що пов'язані з різними аспектами добору, розстановки, підвищення кваліфікації персоналу державних підприємств, установ та організацій. Саме тому необхідно вести мову про певну системну діяльність кадрового забезпечення в державі *[4, с. 236]*.

Варто звернути увагу на те, що до організації кадрової роботи в органах прокуратури також входить такий напрям, як кадрове планування, що є складовою частиною планування загалом. Це зумовлено тим, що кожний вид організації роботи з прокурорськими кадрами має бути забезпечений відповідним персоналом і буде ефективним за умови інтеграції до загального процесу планування *[5, с. 62]*.

У рамках кадрового планування в органах прокуратури визначається поточна і довгострокова потреба в кадрах. Так, поточна – це потреба в кадрах на даний момент, що пов'язана з рухом персоналу, звільненням за власним бажанням, інвалідністю, відпустками у зв'язку з доглядом за дитиною тощо. А довгострокова – це потреба в персоналі на майбутній період. Вона визначається за даними прогнозу, який ґрунтується на аналізі вікової структури, коефіцієнті плинності кадрів, розвитку та реформуванні органів прокуратури, зміни її структури та напрямів діяльності *[3]*.

В сучасній прокуратурі керівництво кадровою роботою в усій системі органів здійснюється Департаментом кадрової роботи та державної служби Генеральної прокуратури України.

Література

1. *Бурбика М.М.* Робота з персоналом в органах прокуратури України: організаційно-правові питання: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський нац. ун-т внутрішніх справ. Х., 2007 191 с.
2. *Горзов А.П., Устименко В.В.* Актуальні питання кадрового забезпечення в органах прокуратури України. Адміністративне право. Європейські перспективи. № 10, 2014
3. *Деревянко В.* Організація роботи з кадрами в органах прокуратури. Журнал ВІЧЕ. Випуск № 8. 2012. URL: http://veche.kiev.ua/journal/3075
4. *Кагановська Т. Є.* Кадрове забезпечення державного управління в Україні: Монографія. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 330 с
5. *Крушельницька О.В.* Управління персоналом: навч. посіб. К. Кондор, 2003. 296 с.
6. *Якимчук М.К.* Проблеми управління в органах прокуратури України. Навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2002. 360 с.]

Володимир МАКАРЧУК
e-mail: mvs6043@ukr.net

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СОБОРНОСТІ УРСР НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

За якийсь місяць українці святкуватимуть сторіччя Злуки – акта, що символізує об'єднання (соборність) українських земель в одній державі. Проте реально вперше за багатовікову історію більшість українських етнічних земель були інтегровані в складі єдиної української, але не самостійної (парадоксальність ситуації – *В.М.*) держави, щойно на заключному етапі Другої світової війни. Процес об’єднання українських земель в рамках однієї держави здійснювався при активній позиції держав Антигітлерівської коаліції в руслі урегулювання проблеми радянського-польського державного кордону.

1. Де-юре лінія післявоєнного радянсько-польського кордону була встановлена міждержавним Договором від 16 серпня 1945 р. Договір потребував ратифікації парламентами обох країн та обміну ратифікаційними грамотами (лютий 1946 р.), лише після чого де-юре став

діючим правом. Однак де-факто радянські власті здійснювали суверенітет на територіях східніше від лінії Керзона, починаючи від вступу на ці землі Червоної армії у січні 1944 р.

Натомість на заході Червона армія, виганяючи відступаючі німецькі війська з Сілезії, західної частини Східної Прусії, Данціга, передавала управління цими територіями у руки польських військових і цивільних властей. Усе це переконливо свідчить, що Москва визначила основні контури польських кордонів як на сході, так і на заході, і уже з першої половини 1944р. притримувалася їх де-факто.

2. Основним міжнародно-правовим аргументом Молотова і Сталіна у 1944–1945 рр. став постулат права націй на самовизначення. Причому, якщо у 1939–1941 рр. акцент робився на тому, що Народні Збори у Львові та Білостоку були загальнонародними плебісцитами, а їхні рішення є остаточними і безповоротними, то у 1944 р. позиція суттєво "пом'якшилася". Польські землі – полякам, українські – українцям, білоруські – білорусам, литовські – литовцям.

Разом з тим радянська сторона рішуче заперечила проти ідеї повторного плебісциту на спірних з Польщею територіях, проведеного під контролем третіх держав. За результати такого плебісциту, вважали у Москві, можуть бути прийняті підсумки майбутніх виборів до місцевих, республіканських та всесоюзної Рад.

Можливо, далися взнаки не лише побоювання услід за Білостоком (де у жовтні 1939 р. проходили Білоруські Народні Збори) втратити ще й Львів, де проходили Народні Збори Українські, але й інші міркування. Зокрема, змінилося ставлення населення Західної України до радянської влади, значна частина західних українців підтримала національно-визвольну боротьбу УПА.

З іншого боку, в українських селах і містечках т.зв. Закерзонського краю поширеним було прагнення до возз'єднання з основним українським масивом. Це приховувало у собі потенційну загрозу нового витка напруженості польсько-радянських стосунків, тепер уже у відносинах Кремля з новим польським урядом - Польським Урядом Національної Єдності (червень 1945 р.), створення якого супроводжувалося його визнанням з боку Великобританії та США і розривом відносин з урядом емігрантів.

Формально узявши на озброєння аргумент права націй на самовизначення, Кремль і нові польські власті насправді вирішували питання про евентуальний польсько-радянський кордон шляхом двосторонніх переговорів і взаємних поступок. Дійсна воля населення у цих торгах до уваги не бралася, лінію кордону визначали дипломати і експерти, а не учасники плебісциту на спірних територіях.

У тих історичних умовах це був доцільний шлях розв'язання проблеми польсько-українського розмежування. Безумовно, сумно, що для Української РСР (а з 1991 р. – для незалежної України) назавжди залишилися втраченими українські етнічні території Засяння, Лемківщини, Холмщини, Підляшшя. Свій рахунок втрат проте можуть виставити і поляки.

3. Висловимо припущення, що виходом з ситуації у 1945 р. навіть теоретично не міг би стати плебісцит. Його практичне здійснення у тих конкретно-історичних умовах, з врахуванням дії усіх внутрішньо- і зовнішньополітичних чинників бачиться надто проблематичним. Виступаючи у теорії прихильником "нових" принципів міжнародних відносин і "нового" міжнародного права (ці принципи були покладені у основу статутних документів Організації Об'єднаних Націй), Радянський Союз на практиці застосував використання "старих" міжнародно-правових норм і "старої" практики міждержавних стосунків.

Що ж стосується британської позиції (нагадаємо, що уряд У. Черчілля тривалий час виступав у ролі посередника на переговорах між представниками Союзу РСР і польського емігрантського уряду), то вона зводилася до наступного: втрати Радянського Союзу у війні проти Німеччини та той внесок, який зробив СРСР у справу визволення Польщі і відновлення незалежної Польської держави, дають йому морально-правові підстави встановити кордон вздовж лінії Керзона. Етнографічний фактор у цьому врегулюванні не такий вже й важливий (інакше важко було б пояснити полякам "втрату" Львова). Польщі "компенсують" її втрати на сході наданням давніх польських земель на заході коштом розгромленого Третього Райху. У чистому вигляді – це підходи і методи того міжнародного права, яке існувало ще до Першої світової війни.

4. Прикладаючи зусилля для вирішення "польської" проблеми, уряд Черчілля, а згодом і Етлі, дбав передусім про інтереси Британії. Лондон цілком влаштовувало "старе" міжнародне право і "стара" практика закулісного вирішення світових конфліктів вузькою групою т. зв. Великих держав, до яких традиційно належала Великобританія.

Специфічну позицію у питанні евентуального польсько-радянського кордону займали США. Вашингтон виступив із зовні демократичними лозунгами утвердження нових принципів міжнародного права після завершення світової війни. Тим не менше, і політична лінія Ф. Рузвельта, і Г. Трумена ніколи не була чисто абстрактною чи альтруїстичною. Проголошене ще В. Вільсоном право націй на самовизначення мало по суті слугувати звільненню колоніальних територій з-під впливу старих колоніальних держав – Англії, Франції, Голландії, що, у свою чергу, неминуче призводило до посилення американських спершу економічних, а потім і політичних впливів у цих країнах.

Засуджувати СРСР, Англію, США, рівно як і будь-яку іншу країну світу, за те, що міркування національних інтересів брали гору над абстрактними загальними принципами, не доводиться.

Тим не менше – не в останню чергу внаслідок твердої позиції США – остаточне урегулювання питання польсько-радянського кордону проходило у формальній відповідності з переважно "новими" нормами міжнародного права. Польща отримала законний уряд, визнаний провідними державами світу; уряд цей визнав право націй на самовизначення (у формулі: польські землі – полякам, українські – українцям, білоруські – білорусам, литовські – литовцям); лінія польсько-радянського кордону була встановлена Договором від 16 серпня 1945 р., у обговоренні і підписанні котрого де-юре приймали участь лише дві зацікавлені сторони, без втручання третіх держав.

Під тиском Лондона і Вашингтона у аргументах лондонських поляків від другої половини 1944 р. вперше з'явився етно-демографічний аргумент. Намагаючись розширити польські кордони на заході ціною Німеччини, а також вирішуючи питання збереження політичного існування емігрантського уряду, С. Міколайчик в жовтні 1944 р. відступив від колишньої непримиренної позиції "Ризької лінії 1921 р." і зробив спробу відстояти етнодемографічні границі на сході. Давній арумент "лондонських" поляків, що "Львув (Вільно і т. д.) – то є польське місто" доповнився аргументом економічно-культуральним – Львів, Вільно (список можна продовжити) не лише населені пункти, де зосереджено переважно польське населення, але й невід'ємні елементи польського економічного і культурного життя, втрата яких погрожує моральному здоров'ю нації.

Поляки люблінські, у силу відсутності вибору, прийняли лінію Керзона як післявоєнного польсько-радянського кордону. У люблінських поляків, проте, був один потужний аргумент для опанування масами – дружні зв'язки з Радянським Союзом дозволять повернути історичні землі т.зв. п'ястівської Польщі, втрачені у ході германської колонізації, починаючи десь аж від X–XI ст. У цьому зв'язку доволі логічно звучав аргумент "безпечних кордонів" (за рахунок Німеччини), узятий цілком з арсеналу "старого" міжнародного права.

5. Так зване розширення прав союзних республік, здійснене Москвою на поч. 1944 р., ставило на меті передусім чисто прагматичні завдання, а саме: полегшення справи міжнародно-правового визнання їхніх західних кордонів, розширення представництва Союзу РСР у новостворюваній Організації Об'єднаних Націй тощо. Загалом ці розрахунки виявилися вірними. Разом з тим потрібно відмітити і той факт, що надання "паперового" (в умовах сталінського диктату) суверенітету Українській РСР

та іншим союзним республікам створювало, принаймні де-юре, нові суб'єкти міжнародного права, визнані як такі десятками держав світової спільноти. Тим самим врегулювання відносно вузької проблеми міжнародно-правового визнання польсько-радянського кордону мало вирішальний вплив на подальший історичний шлях українського народу та інших народів Союзу РСР, оскільки полегшило набуття ними незалежності на рубежі 80–90-х рр. XX ст.

Наприкінці, важливо відмітити і той факт, що осягнення свого західного кордону український народ здійснював не лише волею і зусиллями Союзної Радянської держави, її військової машини і союзної комуністично-московської дипломатії, але й власними, нехай і не такими вражаючими і масштабними діями (угода з ПКНВ, заходи по взаємній евакуації (обміну) населення з Польщею, представницькі кроки української делегації в ООН тощо).

Валентина МЕЛЬНИЧУК
e-mail: melnuchyk818@gmail.com

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ІСТОРИКО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Одним із гострих актуальних питань сьогодення для міжнародної спільноти залишається питання торгівлі людьми. Цей транснаціональний злочин викликає неабияку стурбованість у національних урядів та світових, регіональних організацій. Беручи до уваги тривалу історію цього болючого питання, проблема торгівлі людьми має давні корені у різні епохи. Лише відносно недавно світ визнав злочинну діяльність такого виду, як окрему складну, багатовимірну проблему, яка потребує спеціальної уваги, чималих зусиль і ресурсів негайного вирішення.

Зазначена важлива теоретична і практична актуальна проблема досліджується у межах юридичної науки, зокрема у кримінальному, міжнародному праві. Так, українські науковці також вивчали цю тему у численних працях, а саме: Левченко К., Литвиненко О., Мельник М., Хавронюк М., Куц Т. та ін.

Вочевидь, важливого теоретичного і прикладного значення набуває визначення самого *поняття торгівлі людьми*. Кожна розвинена демократична країна у своєму законодавстві подає поняття торгівлі людьми, проте у правовій науці єдиного чіткого визначення цього поняття все ще не має. Разом з тим, закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 р. містить визначення, що торгівлею людьми є здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з

метою сексуальної експлуатації, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином *[1]*.

Під об'єктом такої специфічної злочинної діяльності розуміють чоловіків, жінок та дітей. До того ж, дослідники з Нідерландів окреслили *шість основних підходів* до визначення феномену такої «торгівлі», зокрема, жінками: 1. Торгівля жінками як проблема організованої злочинності. 2. Торгівля жінками як проблема міграції. 3. Торгівля жінками як проблема праці. 4. Торгівля жінками як моральна проблема. 5. Торгівля жінками як проблема, пов'язана із проституцією. 6. Торгівля жінками як проблема порушення прав людини.

У міжнародному вимірі за своєю природою торгівля людьми майже у всіх випадках має транснаціональний організований характер, оскільки в процесі її здійснення залучаються представники злочинного світу різних країн, а потерпілих від цих злочинів можуть переміщувати через низку державних кордонів. Торгівля людьми підтримується кримінальними мафіозними організаціями, що відіграють визначальну роль у цьому брудному, аморальному бізнесі й прямо або побічно залучені в транспортування живого товару *[2]*.

У сфері протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні було прийнято ряд важливих нормативно - правових актів, які мали забезпечити ефективний захист від цього злочину. Одним із таких основних документів є Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами (1949 р., Нью-Йорк: далі - Конвенція). Причому усі попередні нормативні акти з цього питання були скасовані. В Україні ця Конвенція набула чинності у 1995 р.

Так, задана вище Конвенція передбачила ряд заходів запобігання торгівлі людьми з метою проституції. При цьому держави - учасниці узяли на себе добровільно такі зобов'язання:
1).приймати необхідні нормативні акти для захисту жінок та дітей з числа іммігрантів та емігрантів у пунктах їх прибуття та відправлення, а також на шляхах їх слідування; 2).вживати заходи для відповідного інформування населення про небезпеку торгівлі людьми; 3).забезпечувати спостереження за залізничними станціями, аеропортами, морськими портами для запобігання цим злочинам, повідомляти відповідні органи влади про прибуття підозрюваних у вчиненні таких злочинів та їх жертв; 4).надавати допомогу особам, які стали жертвами міжнародної торгівлі людьми.

Також відповідно до Конвенції, кожна сторона (члени Ради Європи та інші держави, що доєдналися) зобов'язувалися прийняти необхідні

нормативні акти, які будуть у повному обсязі забезпечувати виконання даної конвенції *[3]*.

На сьогодні торгівля людьми є брутальним порушенням прав і свобод людини, відтак розглядається, як злочин на міжнародному та національному рівнях та суворо карається законом. Причому торгівля людьми може здійснюватися як у міжнародних масштабах, так і в межах однієї країни. Системна, соціально-економічна криза, необізнаність переважної більшості населення з правових питань, корисливість та безпринципність злочинців, попит на «послуги приватного характеру» – далеко не повний перелік чинників, які створюють сприятливі умови для активізації цього виду злочину проти особистості, зокрема на пострадянському просторі. Структура торгівлі людьми охоплює: вербовку або викрадення з метою перетворення їх у рабів або утримання в наближених до рабства умовах; оформлення необхідних для виїзду документів; переміщення через національні чи регіональні кордони; продаж або купівлю за допомогою різних способів примусу, застосування сили, обману або шахрайства; переховування; експлуатацію і контроль жертв, тобто економічну залежність, вилучення паспорта та інших документів, що встановлюють особистість, ізоляція/обмеження особистої свободи тощо; повернення на батьківщину або перепродаж іншій людині *[4, с. 24-30]*.

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що такий тяжкий злочин як торгівля людьми становить складну багатоаспектну проблему, яка потребує неабияких об'єднаних зусиль та ресурсів у національному та глобальному масштабах для її ефективного вирішення. Цей злочин безсумнівно має транснаціональний характер, тому що стосується інтересів не лише однієї країни, а й всієї міжнародної спільноти. З торгівлею людьми, як злочином міжнародного характеру глобальне суспільство бореться досить давно. Та, незважаючи на таку перманентну, цілеспрямовану боротьбу, торгівля людьми за останнє десятиліття набула ознак поширеного, незаконного, брудного бізнесу. У першу чергу, така ситуація є наслідком недостатнього захисту прав та свобод людини з боку правоохоронних органів, обмеженістю сил, засобів та ресурсів для протистояння, зменшення цього явища та ефективного контролю за ним. Така мета є досяжною, за умови об'єднання глобального суспільства, небайдужих людей, державних і недержавних органів вирішення і організацій зазначеної проблеми.

Література

1. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI/http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17

2. *Мельник М. І.* Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2-х ч. / Під заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : МП «Каннон», 2008. – 1103 с.
3. Конвенція «про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами» від 2 грудня 1949 р./ http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162
4. *Левченко К. Б.* «Торгівля людьми» та «торгівля жінками»: проблеми формування термінології сучасних документів / Вісник УВС. – Харків, 2000. – № 11. – С. 24– 30.

Микола ПОЛІКОВСЬКИЙ,
Іванна ВОЛОШИН
e-mail: voloshin.ivanka@gmail.com

ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО ЯК ВАЖЛИВА ЧАСТИНА ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

Іван Франко завжди належатиме до кола видатних українських мислителів, письменників і філософів, котрі невтомно будили дух великої нації до незалежного розвитку, свободи, національної державності.

Сьогодні Україна – молода демократія, яка формує ідеологію національного державотворення і стоїть перед величезними викликами: відбити російську агресію, перемогти у гібридній війні, побудувати сильну і квітучу європейську Україну – правову, демократичну і соціальну державу. Це означає, що необхідно прагнути до створення міцного українського ідеологічного стержня, який би об'єднував громадське суспільство, спрямовував до мети, робив стійким до зовнішніх подразників і гасив внутрішні суперечності, є проблеми й щодо формування національної еліти. І саме за таких обставин потрібно звернутися до вивчення політико-правової спадщини яскравої постаті в українській історії, мислителя європейського рівня – І. Франка. Саме тепер його політичні та правові погляди, цікаві ідеї щодо державного будівництва, які не могли бути реалізовані сто років тому, стають надзвичайно актуальними *[1, с. 74]*. Конче необхідно переосмислити погляди видатного письменника про державу і право, відкинути назавжди шкідливі радянські ідеологічні нашарування.

Життя простого народу, його проблеми та віковічна мудрість були основним джерелом натхнення багатоманітної творчості І. Франка. Він був сином селянина і досконало знав, зокрема, болючі проблеми селян в

Галичині не з розмов, не з газетних статей, а бачив реалії власними очима, відчував на своєму життєвому досвіді *[1, с. 74]*.

І. Франко у своїх численних наукових і публіцистичних працях, художніх творах сформулював вагомі ідеї новітньої української державності та суспільного ідеалу, його теоретико-наукові роздуми були спрямовані на пошук шляхів розв'язання гострих суспільно-політичних, державно-правових проблем, реалізацію прав і свобод людини, осмислення таких складних соціальних явищ як право, держава, влада. У питаннях оцінки тогочасних реалій він виходив із позицій таких загальнолюдських цінностей як природна рівність індивідів, свобода, соціальна справедливість та безумовна політична рівноправність громадян *[2, с. 48]*.

Як випливає з аналізу творчого доробку мислителя, І. Франко добре знав законодавство Австро-Угорської імперії, під владою якої перебували західноукраїнські землі. Так, він наголошував на удосконаленні права власності, врегулюванні і забезпеченні прав селян на земельні наділи. Письменник упевнено орієнтувався в конституційному праві, а також вивчав кримінальне, цивільне і земельне законодавство Австро-Угорщини, цікавився питаннями міжнародного права. До речі, його передвиборні виступи, як кандидата в посли (тобто – депутати) містять усебічні оцінки законодавчих актів цісарського уряду і актів правозастосування. Розглядаючи такі морально-юридичні категорії як справедливість і право, справедливість і рівність у тісному взаємозв'язку, І. Франко ототожнював їх, він об'єктивно оцінював чинне австрійське право з позиції справедливості. На думку мислителя, право покликане регулювати найважливіші відносини між людьми, користування і розподіл продуктів праці, охороняти свободу і недоторканість особистості, а не насамперед державу в особі потужного бюрократичного апарату, відірваного від потреб пересічного громадянина. І. Франко вимагав від чинної австрійської, звісно, за своїм характером неукраїнської влади, щоб у праві були втіленні ідеї гуманізму, справедливості, прав і свобод особи та української спільноти *[2, с. 49]*.

Звісно, тогочасне австрійсько-польсько-українське суспільство, в якому він жив і творив, мало багато недоліків, було тягарем для основного загалу українського народу, і зрозуміло, не могло називатися у повній мірі гуманним, цивілізованим і демократичним. Тому І. Франко глибоко аналізував еволюційні процеси в розвитку людського суспільства, переосмислював різноманітні політико-правові теорії, шукав у них істину, прагнув осягнути глибину, справжню сутність держав і, особливо, специфіку політичної, державної влади *[2, с. 49]*.

І. Франко вважав, що право, як природна міра справедливості, було первинним відносно права позитивного, писаного. У своїй праці «Азбучна

війна в Галичині 1859 р.» (1913 р.) письменник небезпідставно наголошував: «Те правило, що практика попереджає теорію, служить також для інших наук: уперед були народи, держави та правительства, ніж письменники про штуку, панування, адміністрацію та права народів. Уперед були суди та вимір справедливості, ніж писані статути та судові процедури» *[3, с. 22]*.

На думку І. Франка діючі писані правові норми не є виключно витвором законодавця чи юристів. Він вважав, що позитивне право є наслідком багатостолітнього розвитку, що відбувається під впливом реальних потреб життя. Саме такий об'єктивний розвиток правових норм відбувається часто проти волі влади, і його прогресивний напрям визначається самим життям. У розвідці «Ворог народу» (1891 р.) вчений стверджував, що абсолютної правди немає, оскільки людина існує не задля якоїсь абстрактної істини. Усе зовсім навпаки: будь-яка правда є наслідком певних, чітко визначених суспільних і духовних людських стосунків *[3, с. 22-23]*.

У другій половині XIX ст., завдяки піднесенню хвилі етнографічних досліджень, особливо привабливими для дослідників стали початкові маловідомі періоди соціальної історії. У зв'язку з цим, аналізуючи закономірності суспільного розвитку, І. Франко розглядав процес виникнення ранньої (початкової) державності, моральних і правових інститутів, звичаїв. Він уважав, що впродовж тривалого часу люди жили, не маючи уявлення про державу і право. Це була епоха первісного, родового суспільства. Держава і право виникли на певному етапі еволюційного, історичного розвитку людства. Учений доводив, що передісторія держави і права бере свій початок саме в первісних соціальних структурах. Суспільство пройшло довгий і тернистий шлях розвитку і уже на його першій сходинці відбувався процес становлення самої людини, власне як біосоціальної істоти, яка характеризується двоєдиною, складною сутністю.

Звичай правовий, без сумніву, як джерело права, передував закону. У праці «Найновіші напрямки в народознавстві» письменник зауважив, що систематично опрацьоване і коментоване римське чи німецьке право, яке викладається тисячами способів в університетах, бере свій початок у питомих звичаях, правових поглядах і народних інституціях, зокрема, римлян або німців. Така наукова позиція автора співзвучна з думкою відомого історика права А. Стоянова, який у праці «Исторические аналогии и точки соприкосновения новых законодательств с древним миром» (1883 р.) писав: «серед цивілізації XIX століття затрималось в галузі права і моральності набагато більше залишків з первісної епохи, ніж це уявляється багатьом мудрецям» *[4, с. 169]*.

Розглядаючи виникнення держави і права як цілком закономірний процес органічного розвитку суспільства, І. Франко звертав увагу на історію виникнення першої Давньоруської держави – Київської Русі – України. У розвідці 1907 р. вчений підтвердив правильність усіх важливих елементів початку давньоруської цивілізації, перерахованих автором праці «Курс истории русской литературы» В. Келтуялою, яка описала розвиток руського (праукраїнського) суспільства від найнижчих ступенів аж до виникнення Давньоруської держави. Так, І. Франко зауважує, що дослідниця «…говорить про первісний комунізм з матріархатом, про пізнішу патріархально-родову організацію, про розселення слов'ян і романо-германських народів, про впливи Візантії,… про витворення церковнослов'янської мови, про початки державного устрою на Русі, про прийняття християнства і двоєвірія» *[4, с. 169-170]*.

Аналіз творчого набутку І. Франка показує, що його державно-правові погляди сформулювалися на основі намагання теоретично і ґрунтовно осмислити і вирішити життєво актуальні конкретні питання, задовільнити насущні потреби конкретного історичного моменту. Звернення до творчого доробку науково-теоретичної спадщини І. Франка як до будівничого-теоретика української державності особливо помітне в роки незалежної України (з 1991 р.) [2, с.53-54]. Політико-правовою спадщиною мислителя активно цікавляться сучасні українські правознавці, зокрема, історики права, фахівці з історії учень про державу і право результати своїх досліджень представляючи у тезах наукових конференціях, статтях, монографіях та інших формах.

Переконані, І. Франко зробив вагомий внесок в розвиток різних галузей знань, зокрема, і в розвиток юридичної науки – історії політичних і правових учень, конституційного права, загальної теорії та історії держави і права. Хоча Франко і не був юристом, але його енциклопедичні знання сприяли формуванню власної оригінальної чіткої системи поглядів про державу і право, він виробив власні підходи до розуміння природи держави, влади, суспільства та поняття конституціоналізму. Політико-правові погляди І. Франка були сформовані під впливом революційних змін, які відбулися в Європі в XIX – початку XX ст. і суттєво вплинули на формування національного, політико-правового світогляду багатьох прогресивних українських вчених, зокрема, правників. Духовні ідеї І. Франка допомагають і нині розбудувати і змінювати українську державність, боронити її від зовнішніх і внутрішніх ворогів у гібридній війні, розв'язаній путінською Росією – світовим терористом № 1. Політико-правова спадщина І. Франка є багатовимірною, актуальною і все ще повністю недослідженою у багатьох аспектах, тому вимагає подальших наукових досліджень.

З огляду на це, погляди Каменяра про державу і право є актуальними, мають неабияку теоретичну та практичну цінність і, без сумніву, заслуговують на поглиблене наукове осмислення, зокрема, у межах політико-правової науки (історії учень про державу і право).

Література

1. *Бойчук А. Ю.* Державотворчі ідеї І. Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apdp.in.ua/v48/14.pdf
2. *Саветчук Н.М.* Державно-правові ідеї І. Франка в процесі сучасного державотворення // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2014. – Вип. 36. – С. 47-54.
3. *Бунчук О. Б.* Погляди Івана Франка на сутність права // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 550: Правознавство. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 20-23.
4. *Бунчук О. Б.* Погляди Івана Франка на походження держави і права (герменевтичний та компаративістський аспекти) // Іван Франко: дух, наука, думка, воля (до 150-річчя від дня народження): матеріали міжнар. наук. конгр., (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). – Львів, 2009.– С. 161-176.

Микола ПОЛІКОВСЬКИЙ,
Андріана ГЕРИЛО
e-mail: Adriana2009@bigmir.net

ОСОБЛИВОСТІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ : 1980-і – початок 2000-х рр.

Судоустрій - сукупність правових норм, які встановлюють судову систему, її організацію, завдання, компетенцію окремих судів та процедуру їх діяльності.

Виникнення і становлення незалежної гілки судової влади в Україні пов'язане з певним історичним підґрунтям, яке базується на певних традиціях державо- та правотворення. Так, упродовж 27 років незалежності в Україні відбувається нелегкий процес становлення судової системи, причому він має певні етапи, які характеризуються деякими особливостями; різноманітні чинники, справляли як позитивний, так й негативний вплив. На кожному етапі розвитку виникали певні проблеми, які заважали нормальному розвиткові системи судоустрою України, проте безумовно, ці етапи відбивають формування України все ж таки як європейської правової і демократичної держави.

З огляду на процеси євроінтеграції дана тема є актуальною, вимагає осмислення і опрацювання історико-правового досвіду, з метою побудови в Україні оптимальної і ефективної національної судової системи, європейської за формою, але української за духом і особливостями.

Як відомо, еволюція судової системи за часів тоталітарного СРСР мала особливості на кожному етапі розвитку радянської держави. До прикладу, у 1930-і рр. XX ст. було завершено централізацію радянської судової системи й остаточно зосереджено функції судового управління в межах керованої сталінською верхівкою вертикалі союзно-республіканського наркомату юстиції. У роки війни з нацистською Німеччиною судова система держави зазнала значних змін і трансформацій, пов'язаних з перебудовою та пристосуванням роботи органів юстиції до умов воєнного часу, припиненням роботи судів на окупованих територіях, їх евакуацією в тил, а згодом і відновлення діяльності на визволених від нацистських окупантів теренах.

Водночас, з огляду на недоступність для учених спеціальних архівних фондів та серйозні ідеологічно-цензурні обмеження, дослідження окреслених проблем в радянській історично-правовій науці, звісно, не проводилися. Ситуація стала іншою наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., коли демократичні зміни в суспільстві, пов'язані з процесом розпаду СРСР, започаткували особливий період в історіографії проблеми: монопольна марксистсько-ленінська методологія з її принципами партійності та класовості поступалася місцем іншим сучасним методологічним, поліфонічним підходам у вивченні минулого *[1]*.

Радянський досвід організації судівництва доволі специфічний і неоднозначний. Упродовж усього існування Радянської України, як квазідержави, не визнавалися поділ державної влади (на три гілки) як суто «буржуазний» і, відповідно, поняття, «судова влада» як таке. Це однозначно виключалося як у силу домінування принципу «Вся влада Радам». так і через створення всеохоплюючої системи контролю за суспільним життям з боку монопольно пануючої комуністичної партії. Разом з тим, реально існували державні й окремі громадські органи, спеціально уповноважені на здійснення судових функцій (товариські суди), що дає підстави з певною умовністю і скептицизмом застосовувати поняття «судова влада» до цього історичного періоду *[2]*.

Народні суди, «високе призначення» яких широко проголошувалося і закріплювало в актах різного рівня, насправді переважно розглядалися як звичайна, пересічна частина «правоохоронних органів». Працівники цих органів отримували порівняно низьку зарплатню, перебували в матеріальній (житло, паливо в сільській місцевості, продукти, дитячий

садок, школа тощо) та інших залежностях від місцевої влади. Це призводило до того, що керівники, особливо місцеві, за потреби втручалися в роботу суду, грубо порушували загальнодемократичний, конституційний принцип незалежності суду. Крім того, існувала таємна інструкція ЦК КПРС, яка забороняла правоохоронним органам збирати будь-який негатив щодо номенклатури кадрів партійних і радянських органів, багато з яких банально ухилялися, напр., від притягнення до кримінальної відповідальності. Фактично непідсудними (недоторканими) були й керівні працівники колегіальних органів громадських організацій. Словом, система радянської номенклатури сформувала цілком залежну від партапарату судову владу. Подекуди радянські підходи у цій сфер зберігаються й донині *[3]*.

Разом з тим, нові правові ідеї з горбачовською «перебудовою» почали пробивати собі дорогу і в законодавчій сфері. Зокрема, в порядку реалізації положень ч. 2 ст. 58 Конституції СРСР (1977 р.) Законами СРСР від 30 червня 1987 р. «Про порядок оскарження в суді неправомірних дій службових осіб, що ущемляють права громадян» *[4]* (діяв із 1 січня 1988 р. по 30 червня 1990 р.) та від 2 листопада 1989 р. «Про порядок оскарження в суді неправомірних дій органів державного управління і посадових осіб, що ущемляють права громадян» (набув чинності 1 липня 1990 р.) було визначено та запроваджено згодом - і «колегіальних органів державного управління». При цьому, юридична практика демонструвала доволі позитивну динаміку застосування цих законів, які повернули до життя досі «приспану» конституційну норму, з незвично високим відсотком задоволених позовів до органів влади й посадових осіб *[5]*.

16 липня 1990 р. Верховна Рада Української РСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, у якій було затверджено курс на створення демократичного суспільства та побудову правової держави, поділ державної влади та гарантування прав і свобод людини, включаючи захист всіх форм власності. У III розділі цього визначального політико-правового акта прямо вказано, що державна влада в Республіці здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову *[6]*.

Стосовно формування судової влади було взято орієнтир на повноту судової юстиції, окреслено значення і місце конституційної юстиції, роль Верховного Суду України та інших судів, спрямування реформи військової юстиції, запровадження адміністративного судочинства , а згодом - і адміністративної юстиції, удосконалення системи розгляду економічних спорів. Було закладено засадничі положення щодо статусу суддів відносно вікового, освітнього та професійного цензів, незмінюваності,

недоторканості, умов звільнення з посади та обставин несумісності із суддівською діяльністю. Більшість із цих положень згодом були відображені у Конституції України 1996 р. і в національному законодавстві про судоустрій і статус суддів *[2]*.

На початку 1996 р. у середовищі науковців та юристів-практиків активізувалася тема забезпечення незалежності судів, що відобразилась у постанові Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 р. № 4 «Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність судів». Вища судова інстанція звернула увагу на недоліки в реалізації цього принципу і на обов'язковість неухильного виконання вимог законодавства про статус суддів, відтак цей нормативний акт був вдосконалений та подається в новій редакції *[7]*.

Сьогодні сучасна судова система України характеризується такими загальними даними: у 2015 р. в Україні діяло понад 700 судів різних категорій; за штатним розписом налічувалось близько вісьми тис. суддів; протягом 2015 р. по першій інстанції було розглянуто всіма судами понад три млн. справ. У порядку апеляційного провадження було переглянуто майже 94 тис. цивільних і 38,8 тис. кримінальних справ. Систему судової влади в Україні очолює Верховний Суд, а конституційний контроль здійснює Конституційний Суд України *[8]*. Судова реформа продовжується, адже вона полягає не лише у формуванні нового складу ВСУ (уже сформованого). чи Вищого Антикорупційного Суду, але й в адаптації до Стандартів ЄС.

Сучасний стан української судової гілки влади характеризується пошуками нових можливостей модернізації та розвитку, із залученням позитивного зарубіжного досвіду , вивченням власного багатого досвіду для вдосконалення судового процесу. З огляду на євроінтеграцію, виконання українською владою «домашнього завдання» щодо формування якісної судової гілки влади, дозволить загалом поліпшити функціонування та зміцнить загалом систему державних органів «молодої демократії». Як відомо, судову систему України складають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України, який є єдиним органом конституційної юрисдикції. Суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему судів, яка складається із загальних і спеціалізованих судів. Створення надзвичайних судів не допускається. Третейські суди не входять до судової системи України. Характерними ознаками судової системи України є її пристосованість до адміністративно-територіального устрою, який також вимагає реформування, як застарілий і неефективний, отриманий у спадок від попереднього суспільного ладу. Без докорінного реформування судової

системи України, адаптації її до європейських стандартів, суспільний і державно-правовий поступ є неможливим.

Література

1. *Потильчак Б.О.* Радянський суд і правосуддя другої половини 1930-х середини 1940-х р.р.: рецепція в сучасній російській історико-правовій науці: монографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6749/1/%D0%A0%D0%90%D0%94%D0%AF%D0%9D%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%98%D0%99%20%D0%A1%D0%A3%D0%94%20%D0%86%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%94%D0%AF.pdf
2. *Бігун В.С., Бойко І.Й., Бондарчук Т.І.* та ін. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку. – Київ, Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1458-9/978-966-00-1458-9.pdf
3. *Гуценко К.Ф.* Правоохранительные органы. – М.: «Зерцало», 2000. – 400 с.
4. Ведомости ВС СССР. 1987. № 26. – Ст. 388. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://vedomosti.sssr.su/1991/52
5. Ведомости ВС СССР. 1989. № 22. Ст. 415. Режим доступу: http://xn--blaecntlby.xn----4tbabcaue.xn--plai/1990/30/
6. Ведомости ВС СССР. – 1990. - № 31. – Ст. 429. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2006 р. № 8 «Про незалежність судової влади». Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07
8. Судова влада в Україні: сучасна доктрина, механізм та перспективи реалізації: Стенограма наукової доповіді на засідання Президії НАН України 21 грудня 2016 р. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://core.ac.uk/download/pdf/87397404.pdf .

Микола ПОЛІКОВСЬКИЙ,
Олена ДОВГАНЬ
e-mail: Olenkaa97@ukr.net

ПОГЛЯДИ СИМОНА ПЕТЛЮРИ ПРО УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

Серед багатьох українських державних діячів минулого XX ст. важливе місце належить Симону Петлюрі - людині, з іменем котрої пов'язана ціла

епоха боротьби за незалежність України. Будучи керівником УНР у найважчий для неї період, він не лише очолював державу не будівництво, але й намагався реалізувати її перспективну модель, закласти підвалини новітньої демократичної республіки. Проте його ім'я довгі десятиліття настільки очорнювалося ворогами української державності радянської пропагандою, а подекуди навіть представниками власної української інтелектуальної еліти, що й донині, уже в незалежній Україні, помітна певна невиправдана упередженість до його особистості. Між тим уважне вивчення державницької діяльності Петлюри, як і його теоретичних поглядів у галузі державного будівництва, не втратило своєї актуальності й до тепер. Аналізуючи діяльність провідника часів Української революції 1917-1920 рр. і публіцистику періоду еміграції 1921-1926 рр., можна скласти певне уявлення щодо його бачення моделі Української держави, а відтак провести певні ціннісні історико-правові аналогії із сьогоденням. З огляду на вищенаведене, актуальність обраної нами наукової теми не викликає сумнівів.

Загальнотеоретична спадщина С. Петлюри вивчена українськими науковцями доволі детально. Проте у спеціальній літературі недостатньо проаналізовано саме державотворчі аспекти його наукових розробок.

Зазначимо, з початком українська революції, усі патріотичні, національно-творчі елементи із запалом кинулись до праці з реалізації ідеї національної державності. З головою поринув до такої державотворчої, жертовної праці й С. Петлюра. Тогочасні документальні свідчення, які, зокрема, наводить професор В. Сергійчук, підтверджують, що ім'я С. Петлюри було яскравим символом для патріотів України: « По всій Україні, де ви не підете, де ви не забалакаєте, всюди ви чуєте ім'я С. Петлюри. У різних фарбах розписують його , як людину, біля котрої і до котрої тягнеться спокутана думка за минуле всього населення України. За міркуванням селян і взагалі всього громадянства, лише С. Петлюра дасть спокій, який і раніше цього хотів, але ми його не розуміли, бо більшовики нас дурили, а ми їм вірили, і чим далі на схід, або ближче до московського кордону, тим більше ім'я Петлюри лютіше й дорожче» *[1]*.

У тогочасному українському суспільств відчувалася напруга від очікування того, хто зможе довести до кінця розпочату справу повного визволення України від навали новітніх ординців - більшовиків. Надихала цю боротьбу виключно непохитна державницька позиція С. Петлюри: Україна має бути суверенною, демократичною, соборною державою. Його погляди на тодішню ситуацію, бачення перспективи України мали визначальний вплив на процеси в тогочасних політичних колах, зокрема, емігрантських. Авторитет і вплив С. Петлюри на національно-

визвольний рух залишалися високими. Навіть за умов еміграції цілком реальним і доцільним С. Петлюра бачить розширення народовладдя шляхом скликання тимчасового представницького органу – Ради Республіки, яка мала стати запорукою політичної консолідації навколо еміграційного уряду. Сесію Ради скликали 3 лютого 1921 р. у Тарнові (Польща). Виступаючи на відкритті першої сесії Ради Республіки, С. Петлюра закликав до національної єдності і державної дисципліни, наголошуючи на важливості дружнього співжиття з сусідніми народами, а головним чином – із Польщею *[2]*.

Як видається, саме на цей час припадає звернення Петлюри до демократичних і правових цінностей Заходу. Очевидно, починаючи з цієї пори, С. Петлюру, слід розглядати як першого впливового українського політика, що найбільш послідовно відстоював природний європейський вектор розвитку України. Розуміючи силу загрози радянської Росії для всього світу, С. Петлюра розтлумачує далеким і близьким сусідам на Заході, що «всі держави, утворені після 1917 року на території бувшої Росії, не мають шансів на тривке існування і будуть завжди під загрозою, поки на півдні бувшої імперії не організується і в силу не увійде незалежна держава українського народу. Тільки вона одна, як найсильніша численністю свого населення, матеріальними ресурсами і мілітарною відпорністю, може бути базою, підставою більш-менш незахищеного життя державних новотворів, з бувшої Росії організованих. Тільки постання і зміцнення цієї держави може фактично вирішити долю Росії і призвести до остаточного та безповоротного її поділу» *[3]*.

С. Петлюра дав глибоке теоретичне обґрунтування визвольної боротьби, першим з українських лідерів проаналізував соціальні та національні причини збройної поразки, довів повну утопічність поглядів своїх опонентів тощо можливого реального рівноправного існування української нації у складі Російської федерації, що підтвердилось історичним трагічним досвідом перебування України у складі Радянського Союзу. Лише трагічна загибель від рук радянського агента зупинила державницьку і суспільно-політичну діяльність видатного українського діяча *[4]*.

У такий спосіб радянські спецслужби боролися з опонентами червоної імперії, яка зміцнювалася і набирала ваги.

Більшовики невипадково побачили небезпеку в самому існуванні С. Петлюри. Радянське керівництво однозначно сприймало С. Петлюру як свого першочергового ворога. Особливо їх непокоїла активність українського центру в Парижі, який дедалі більше консолідував еміграційні державницькі сили навколо журналу «Тризуб».

С. Петлюра ставши символом української державності, виявився найбільш послідовним, самовідданим її творцем і оборонцем з-поміж сучасників, а у 20-ті роки XX ст. став провідним лідером національно-визвольної боротьби. У його особі найбільш вдало поєдналися риси державного мужа і військового вождя, сполучалися якості політика і громадського діяча. Недарма найбільші недруги української незалежної державності називали національно-визвольні змагання України XX ст. «петлюрівщиною» *[4]*.

Крім того, йому належить концепція державності України, як самостійної й соборної, демократичної, правової республіки. Ця політична концепція, програма та політико-правова ідеологія цілком відповідали потребам державотворчої парадигми українства.

Отже, образ головного отамана УНР у новій українській історії став символом боротьби за волю й незалежність України, а також він відродив забуті традиції щодо демократичного розвитку держави, функціонування інституту народовладдя та багато інших речей заради реалізації світлої національної мети. Феномен С. Петлюри як політика й лідера націй, що виявився під час революції й підсилився в роки захоплення більшовиками України, став визначальним для українського руху опору. Саме тому навіть протягом десятиліть після вбивства С. Петлюри радянські спецслужби не переставали шукати серед українців сліди петлюрівщини. Навіть сьогодні багато хто, чий розум і душа були назавжди скалічені радянським тоталітарним режимом, намагаються не згадувати імені лідера українського визвольного руху 1917-1921 рр.

Література

1. *Сергійчук В.І.* Симон Петлюра.- К., 2004. – 443 с.
2. *Петлюра С.* Статті, листи, документи//Укр. вільна АН у США. Б-ка ім. С. Петлюри в Парижі. – Нью-Йорк, 1979. – Т.2. – с.627.
3. *Петлюра С.* Статті, листи, документи// Центр. ком. вшанування пам'яті Симона Петлюри в Америці. – Нью-Йорк, 1956. – с. 480.
4. *Пікун В.* Симон Петлюра як політичний лідер УНР в еміграції: міжнародний і український контексти // Матеріали всеукраїнської наукової конференції (20-22 травня 2009 р.) / Відп. ред. Ф.В. Верстюк. – К., 2009. – С.52-68.

Микола ПОЛІКОВСЬКИЙ,
Інга НЕСМІЛА
e-mail: inganesmila@gmail.com

ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО

Михайло Драгоманов (1841-1895) - видатний український мислитель і громадський діяч. Його політичні та правові погляди формувалися під значним впливом ліберальних і соціалістичних ідей, поширених у Європі XIX ст. Плідна інтелектуальна спадщина цього мислителя привертає увагу сучасних українських науковців, зокрема й істориків права, в межах науки історії української політичної та правової думки. Багато його ідей про державу і право і нині не втрачають *актуальності*, теоретичного і практичного значення, тому й викликали наше зацікавлення цією недостатньо дослідженою науковою темою. За поглядами М. Драгоманова головним критерієм оцінки діяльності будь-якої держави є беззаперечне служіння суспільному благу. І основною ланкою суспільно-політичного життя має бути *громада.* Причому відносини між громадами мають будуватися на федеративній основі. Для повноцінної реалізації місцевими громадами своїх повноважень, необхідно приділити значну увагу процесу формування місцевих органів управління. Таке формування має відбуватись виключно на основі загального та рівного виборчого права.

М. Драгоманов вважав, що державність дає кожному народові суттєві переваги, головна з яких - можливість самостійно вирішувати власні проблеми. Громадянське суспільство, незалежно від різних сил, утворюється внаслідок еволюції людського розвитку уже в первісному періоді та через певні етапи закінчується утворенням вищої політичної форми суспільної громади.

Таким чином, основу політико-правових поглядів М. Драгоманова становила *автономно-федералістична концепція [1, с. 258-260],* натомість унітарна, жорстко централізована держава, однозначно, є втіленням деспотизму, диктатури небагатьох. Федеративна держава базується на громадському та місцевому самоврядуванні, гарантіях природних прав і свобод людини, суворому обмеженні повноважень центральної влади на місцевому рівні, на рівні громад.

М. Драгоманов вважав, що тільки такий автономно-федеративний лад (устрій) може вирішити численні актуальні і складні соціально-економічні, державно-політичні, національні та правові питання. Людина для нього - це основа справедливого соціального устрою, найвища цінність, гарантіями права якої може бути лише вільна самоврядна організація

(громада), конфедерація (згодом – фактично федерація) типу швейцарської або федерація за зразком тодішніх США чи Англії.

Головна ідея *конституційного проекту*, утопічного за своїм змістом, розробленого М. Драгомановим, - поступове перетворення напівфеодальної самодержавної Російської імперії на децентралізовану демократичну федерацію, де українці сформують громаду "Вільна спілка". Основні її завдання полягають у наступному *[2]:* ● Забезпечення політичних свобод, прав людини і громадянина. ● Недоторканність тіла людини для ганебних покарань і смертної кари. ● Недоторканність помешкання для вторгнення поліції без наявності судової ухвали на такі дії. ● Негайне передання заарештованого до рук судової влади для розгляду справи. ● Недоторканність приватних листів і телеграм. ● Свобода вибору місця мешкання й занять. ● Свобода совісті та відокремлення церкви від держави, держави від церкви. ● Свобода слова, друку, навчання. ● Свобода зібрань, мітингів і процесів. ● Свобода звернень до владних структур.

У державно-правовій концепції М. Драгоманова передбачався класичний поділ єдиної державної влади на три гілки: *законодавчу, виконавчу, судову*. Законодавча має належати двом *думам - державній* і *союзній [1, с. 258-260]*. Зміни до основних законів мали вноситися в разі згоди третини членів двох дум і затверджуватися Державним собором, що обирався зі складу двох дум, а також делегатами від обласних зборів. Головою держави міг бути імператор з успадкованою владою чи обраний голова Всеросійського державного союзу. Він призначав міністрів, відповідальних перед обома думами.

Разом із державною владою на місцевому рівні передбачалося *самоврядування*: *громадське* (в містах і селах), *волосне*, *повітове* та *обласне*, репрезентоване *сходами і зборами*, яким були підзвітні всі посадові особи, крім суддів. На рівні міст, волостей, повітів та областей обиралися *думи*, а з їх складу – *управи*, як виконавчі органи *[1, с. 258-260]*.

До третьої гілки влади - *судової*, окрім Верховного суду, входили *судові палати* обласних, повітових і міських дум. Статус суддів визначався законом. Члени Верховного суду призначалися довічно главою держави. Вимоги - вища юридична освіта і практика роботи в судових палатах.

Не відкидаючи революційних методів боротьби із самодержавством і переходу до принципово нового (соціалістичного) суспільного устрою, М. Драгоманов все ж таки віддавав перевагу поступовому еволюційному розвиткові суспільства. Причому здійснення модного на той час соціалістичного ідеалу в європейському розумінні "можливе тільки у певній поступовості та за високого розвитку мас, а тому і досягнуто буде більше за допомогою розумової пропаганди, ніж кривавих повстань".

Цікаво, що саме М. Драгоманов зробив значний внесок у популяризацію етичних засад важливої та значущої для суспільства

політичної діяльності. Його афористична думка про те, що політика вимагає «чистих рук», була палко підтримана значною частиною представників ліберального руху *[2]*.

Справжніми ворогами українців, вважав учений, є не росіяни, не поляки чи представники інших національностей, а державно-бюрократичний апарат російської імперії, власники фабрик і заводів, великих маєтків, що жорстоко гноблять усіх трудящих, незалежно від їх національної приналежності.

У своїх творах М. Драгоманов відзначив головну причину поділу класового суспільства на бідних і багатих - наявність приватної власності. Як він вважав, позбутися злиднів означає організувати ефективну і плідну колективну працю за умови колективної власності громади на землю і знаряддя праці. Здійснити таке революційне нововведення можливо тільки поступовим, еволюційним шляхом. Зрозуміло, що така позиція мислителя відображала поширені серед певних кіл інтелігенції утопічні соціалістичні ідеї.

До того ж, насильницької соціалістичної революції та пролетарської диктатури за марксистським сценарієм М. Драгоманов не сприймав. Учений обстоював переважно мирний, ненасильницький шлях розвитку революції. Він закликав наполегливо боротися за конституційні свободи, реформи, парламентську державу, в якій, на його думку, лише і можлива повна реалізація громадянських прав і свобод кожної особистості.

Нині політико-правові ідеї М. Драгоманова щодо української національно-визвольної справи - про народно-національну єдність, демократичні перетворення, адміністративну автономію та децентралізацію - критично розглядаються й обговорюються як найбільш конструктивні ідеї державного будівництва в процесі зміцнення і розбудови молодої демократії. Як безсумнівне надбання української політико-ідеологічної думки, вони повинні увійти в її сьогоденний контекст, «запрацювати» в сучасному політичному, правовому, ідеологічному і культурному полі. Для цього їх треба лише глибоко науково, усебічно та адекватно осмислити з тим змістом й ідеологічною спрямованістю, в якому викладав їх вчений *[3],* і уміло адаптувати до сучасних реалій в Україні, де тривають процеси євроатлантичної інтеграції, реформи державо- та правотворення, протистояння розв'язаній гібридній війні і військовій агресії з боку путінської Росії – загрози миру і безпеці у планетарному масштабі.

Література:

1. *Кормич А. І.* Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. – К.: Правова єдність, 2009. – 312 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

https://pidruchniki.com/1435072251817/pravo/politiko-pravovi_vchennya_hih-hh
2. Політичні погляди М. Драгоманова [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Politologia/4_95400.doc.htm
3. Політичні погляди М. Драгоманова, І. Франка, Л. Українки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://viz.at.ua/news/13_politichni_pogljadi_m_dragomanova_franka_l_ukrajinki/2013-06-17-645

Олексій ТЕРЛЮК
e-mail: oleeksiy2807@gmail.com

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ ЯК СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АДВОКАТУРИ

Попри тривалу, часто відособлену, історію адвокатури чи не в кожній європейській країні, сучасні тенденції її розвитку усе ж зумовлюються процесами глобалізації. А це серед іншого означає - міжнародне співробітництво та відсутність територіальних обмежень при здійсненні адвокатської діяльності. Вже навіть ця обставина зумовлює потребу у творенні певних загальників (шаблонів), себто міжнародних стандартів, які б лежали в основі її організації та діяльності як правозахисного інституту.

Разом з тим, серед вітчизняних науковців-юристів немає однозначної відповіді на питання про міжнародні стандарти діяльності адвокатури як інституту і професійної діяльності адвоката. Так, Л. Бойко під міжнародними стандартами професійної діяльності адвоката вважає загальні деонтологічні вимоги, яких незалежно від кордонів (державних, галузевих та ін.) повинні дотримуватися адвокати при здійсненні своєї професіональної діяльності в цілях гуманізації суспільних відносин, утвердження законності та правопорядку в кожній країні *[1, с. 162]*. Проте, на думку Н. Бакаянової, такі цілі виглядають занадто широко сформульованими, оскільки не відображується призначення, функції адвокатури та не диференціюється мета та завдання адвокатури від цілей функціонування інших правових інститутів. Натомість учена пропонує під міжнародними стандартами організації та діяльності адвокатури вважати ті норми міжнародного права, які встановлюють вимоги до організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, і конкретизуються у системах національного законодавства різних держав *[2, с. 227]*. Такі стандарти прийняті, головне – визнані, на міжнародному рівні. По-перше, вони містяться у міжнародно-правових документах, які орієнтують на

захист прав і свобод людини, дотримання законності й рівності усіх перед законом тощо. А, по-друге, щодо адвокатури як правозахисного інституту - діють як критерії при оцінці ситуацій, що регулюються національним законодавством, і дозволяють визначити міру реалізації її завдань та загалом рівень надання правової допомоги в державі.

Особлива повага до прав і основних свобод людини, що притаманна сучасному світу й, зокрема європейській традиції щонайменше від другої половини XX століття, виявила себе у низці чинних міжнародно-правових документів. Маємо на увазі, передовсім, документи Організації Об'єднаних Націй – *Статут ООН* від 1945 р. (тут і далі курсив наш – *О.Т.*) – документ, у якому підтверджується право усіх людей на створення таких умов, за яких буде дотримуватися законність, а також «заохочувати дотримання прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови, релігії, і заохочувати визнання взаємозалежності народів світу» *[3, с. 48]*; *Загальну декларацію прав людини* (10 грудня 1948 р.), в якій стверджуються, що «усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, …мають право на неупереджений відкритий розгляд справи незалежним і справедливим судом, а також усі гарантії, що є необхідними для захисту будь-якої особи, обвинуваченої у вчиненні караного діяння» *[4]*. Додатково, принципи правового захисту людини, її прав і свобод містить *Міжнародний пакт про громадянські й політичні права* (16 грудня 1966 р.), який наголошує на праві людини «на неупереджене й відкрите слухання справи передбаченим Законом компетентним, незалежним і справедливим судом» *[5]*. А заходи для поліпшення доступу до юстиції й справедливого ставлення до учасників судового процесу, відшкодування шкоди, компенсації й допомоги для жертв злочину на міжнародному й національному рівнях рекомендує вживати ще один документ ООН - *Декларація про Основні принципи юстиції для жертв злочину й зловживання владою* (29 листопада 1985 р.) *[6]*. Чи не останній документ ООН (за датою прийняття), в якому наголошується на потребі «забезпечення захисту прав людини при здійснення правосуддя, попередженні злочинності і ведення боротьби з нею» - *Сальвадорська декларація про комплексні стратегії для відповіді на глобальні виклики: системи попередження злочинності і кримінального правосуддя і їх розвиток у світі, що змінюється* (21 грудня 2010 р.) *[7]*. Право обвинуваченого мати достатні можливості для підготовки свого захисту, який він може здійснювати особисто або через посередництво обраного ним самим захисника, або мати призначеного йому захисника безкоштовно проголошується у Європейській *Конвенції про захист прав людини і основних свобод* (4 листопада 1950 р.) *[8]*.

З-поміж основних документів, що визначають міжнародні стандарти з регулювання юридичної професії передовсім варто назвати *Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства*, що прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. Документ відводить адвокату роль сумлінного виконавця свого обов'язку, однак «в межах закону. … Адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чиї права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій» Поряд із цим даний документ ретельно врегулював питання щодо принципів адвокатської діяльності, зокрема щодо незалежності, довірчих відносин між клієнтом і адвокатом, конфіденційності діяльності та ін. Він також містить низку положень щодо особистої реклами адвоката та його взаємовідносини з клієнтами, судом, іншими адвокатами і т. ін. Особливе значення мають положення 5.8 Кодексу, що адвокати повинні підтримувати й розвивати свої професійні знання та навички з належним урахуванням авторитету своєї професії *[9]*.

Основні засади організації та діяльності адвокатури як спеціалізованої інституції для захисту особи, її прав і свобод вперше дістали нормативне визнання й закріплення на світовому рівні в *Основних положеннях про роль адвокатів*, що були прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 27 серпня - 7 вересня 1990 р. *[10]*. Так, вже у преамбулі документу міститься вимога про те, що його основні положення мають братися до уваги як адвокатами (так само - особами, які здійснюють адвокатські функції, не маючи формального статусу адвоката), так і суддями, прокурорами, представниками законодавчої й виконавчої влади, а також і суспільством в цілому. В документі встановлюються принципи в царині доступу до юристів та юридичним послугам, спеціальних гарантій у питаннях кримінального правосуддя, кваліфікації і підготовки кадрів та функцій і обов'язків адвокатів і т. ін. Встановлені принципи О. Святоцький обґрунтовано вважає еталоном для усіх національних систем адвокатури, який забезпечує їх відповідність світовим стандартам, світовому рівню організації і діяльності цього важливого інституту захисту основних прав і свобод людини *[11, с. 31]*.

З *Основними положеннями* узгоджується й інші, прийняті згодом, міжнародно-правові документи – *Стандарти незалежності юридичної професії,* прийняті Міжнародною асоціацією юристів (IBA) 7 вересня 1990 р. *[12]*, *Рекомендація (2000) 21 Комітету Міністрів Державам-членам Ради Європи про свободу здійснення професії адвоката*, прийнята 25 жовтня 2000 року *[13, с. 29-31]*, *Загальні принципи юридичної професії*, прийняті Міжнародною

асоціацією юристів 20 вересня 2006 р. *[14]*, *Хартія основоположних принципів європейських адвокатів*, прийнята Радою адвокатур та правових товариств Європейського Союзу (ССВЕ) 24 листопада 2006 р. *[15]*. Наприклад, в ст. 1.1 останнього з перелічених документів прямо йдеться про те, що «існують основні принципи, спільні для всієї європейської адвокатської професії, хоча вони й виражені по-різному в різних юрисдикціях. Вони лежать в основі низки національних і міжнародних правил, які регулюють поведінку адвокатів.

До основних принципів, зокрема, належать такі: a) незалежність адвоката і свобода адвоката щодо ведення справи клієнта; b) право та обов'язок адвоката зберігати конфіденційність справ клієнта і дотримуватися професійної таємниці; c) уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так і між клієнтом і адвокатом; d) честь та гідність адвокатської професії, доброчесність та бездоганна репутація окремого адвоката; e) лояльність до клієнта; f) справедливе ставлення до клієнтів у питаннях гонорару; g) професійна компетентність адвоката; h) повага до колег по професії; i) повага до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя; j) саморегулювання адвокатської професії» *[15]*.

Отже, стандарти організації та діяльності адвокатури європейських країн закладено у прийнятих міжнародними організаціями правових документах. В основу міжнародних стандартів адвокатури покладено єдину систему міжнародних цінностей, таких як верховенство права, повага до прав людини та її основних свобод. Міжнародні стандарти з регулювання юридичної професії зобов'язує адвоката діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чиї права і свободи йому довірено захищати. Спільні для всієї європейської адвокатської професії основні принципи, як-то незалежність адвоката, його свобода щодо ведення справи клієнта, уникнення конфлікту інтересів та ін., лежать в основі низки національних і міжнародних правил, які регулюють поведінку адвокатів. Вони засвідчують визнання суспільством та державою «особливої ролі» адвокатури, її унікальної і універсальної функції в суспільстві як правозахисного інституту. Саме тому національне законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність має відповідати загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права, що є керівною ідею сучасного реформування української адвокатури.

Література

1. *Бойко Л.І.* Міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності адвокатів // Юридична наука. 2015. № 4. С. 161-166.

2. *Бакаянова Н.М.* Міжнародні стандарти адвокатури: поняття, система, кваліфікація // поняття, система, кваліфікація // Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 2. Ч.1. С. 226-229.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй. К.: Департамент громадської інформації ООН. Б.р.в. 36 с.
4. Загальна декларація прав людини, Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. [Електронний ресурс] ООН; Генеральна Асамблея, Міжнародний документ від 10.12.1948. Чинна редакція. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]: ООН; Генеральна Асамблея, Міжнародний документ від 16.12.1966. Чинна редакція. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Декларація про Основні принципи юстиції для жертв злочину й зловживання владою. Прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1985 року. [Електронний ресурс] ООН; Генеральна Асамблея, Міжнародний документ від 29.11.1985. Чинна редакція. - Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/power.shtml
7. Салвадорская декларация о комплексных стратегиях для ответа на глобальные вызовы: системы предупреждения преступности и уголовного правосудия и их развитие в изменяющемся мире. Принята резолюцией 65/230 Генеральной Ассамблеи от 21 декабря 2010 года. [Електронний ресурс]: ООН; Генеральна Асамблея, Міжнародний документ від 21.12.2010. Чинна редакція. - Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/salvador_declaration.shtml
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. Чинна редакція. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [Електронний ресурс] : від 01.10.1988 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
10. Основні принципи, що стосуються ролі юристів ООН : (прийняті VIII Конф. ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р.) // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_313

11. *Святоцький О.Д., Медведчук В.В.* Адвокатура: історія і сучасність. К. «ІнЮре», 1997. 320 с.
12. Стандарты независимости юридической профессии Международной ассоциации юристов [Электронный ресурс] : (Нью-Йорк, 07 сент. 1990 г.) // ССВЕ. - Режим доступа: www.ccbe. eit
13. Рекомендація № (2000)21 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків: прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р. на 72-й зустрічі заступників міністрів // Адвокат. – 2001. – № 1–2. – С. 29–31.
14. Общие принципы для сообщества юристов: приняты в Международной ассоциацией юристов (IBA) 20.09.2006 г. в г.Чикаго. URL: http://advokpalata21.ru/ urbanleft/osnovyepruristov.html
15. Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів [Електронний ресурс]: прийнято на пленар. сес. ССВЕ 24 листоп. 2006 р. // Спілка адвокатів України. - Режим доступу: http://www.cay.org.ua/ua/104/index.html.

Юрій КОВНИЙ
e-mail: YuK@gmail.com

ІСТОРИЧНИЙ ГЕНЕЗИС МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ КОРІННИХ НАРОДІВ

В сучасному суспільстві питання етнонаціонального походження та збереження етнічної самобутності є досить вагомим. Корінні народи можуть утворювати титульну націю, або навпаки бути малочисельними. Саме останні потребують особливого механізму охорони та захисту.

Це зумовлено тим, що вони мають вразливе становище поряд з чисельними народами та можуть легко асимілюватися втративши національну самобутність.

Станом на сьогодення малочисельні корінні народи, розосереджені в різних регіонах планети, перебувають у найбільш уразливому становищі порівняно з іншим населенням. Охорони потребує самобутність та специфічна культурна спадщина етносту та вагомим серед прав є право на розвиток і передачу цієї культури, мови, інших символів етнічності наступним поколінням.

Коли ведеться мова про корінні народи, то зазвичай вони мають давнє історичне коріння, довгу історію та генезисно древнє походження. Проте правова увага на цьому питанні в аспекті міжнародного співтовариства зосередилася на цьому питанні не так давно - XX століття

стало поштовхом до актуалізації питання визначення прав, правового статусу корінних народів та його охорони і захисту.

Визначення на політико-правовому рівні статусу корінних народів це не тільки шлях до відновлення самобутності та розвитку культурної сфери, це також відновлення історичної справедливості. Корінні народи, як сказано у резолюції 61/295 Генеральної Асамблеї ООН від 13 вересня 2007 року Декларація Організацій Об'єднаних Націй про права коренних народів»., «стали жертвами історичних несправедливостей у результаті, серед іншого, їх колонізації та позбавлення їх своїх земель, територій і ресурсів, що перешкоджає здійсненню ними, зокрема, свого права на розвиток згідно з їх потребами й інтересами…» *[1]*.

Не дивлячись на увагу доктрини до вказаних питань, все ж на сьогодні не можна констатувати єдність у правовому розумінні питання, суперечки точаться навіть щодо визначення «корінний народ». У міжнародних документах для позначення подібної етнонаціональної групи вживаються такі терміни, як: «корінні народи», «корінне населення», «етнічні чи національні меншини», «корінні етнічні меншини», «населення, що веде племінний та напівплемінний спосіб життя», «племінні групи», «зареєстровані племена», «офіційно зареєстровані племена», «першоначальні», «четвертий світ», «титульні нації», «споконвічні народи», «аборигени», «автохтони» тощо *[2, с. 209]*.

Розглянемо загальнотеоретичні аспекти в цьому напрямку. Першочергово звернемося до спеціалізованих норм.

Особливе місце в рамках закріплення міжнародно-правового статусу корінних народів займаються документами, спеціально спрямованими на їх захист. Початок такої спеціалізованої захисту було прийнято в 1957 році Конвенція Міжнародної організації праці №107 «По захист і інтеграцію корінного та іншого населення, що веде племінний та напівплемінний спосіб життя, у незалежних державах N 107» З прийняттям даної конвенції в міжнародно-правовий лексикон вперше ввійшов термін «корінне населення». Конвенція МОТ № 107 була першим міжнародним документом, присвяченим виключно проблемам корінних народів. Вона складалася з 37 статей, об'єднаних у всіх розділах, і розглядала такі питання, як земельна власність, умови праці, професійне навчання, сільські ремесла, соціальне забезпечення та охорона здоров'я, освіта та ін. Вона була також першою міжнародним документом, в якому визнавалося право колективної власності на землю. Звернемо увагу, що ця Конвенція ратифікована Україною.

Проте тільки з середини 1970-х років корінні народи почали самостійно відстоювати свої права на національному та міжнародному

рівнях. Зазвичай це відбувається в сфері екологічних прав, освітніх, мовно-лінгвістичних та земельних правовідносин.

Для України питання має глобальне значення, оскільки не тільки українці вважаються корінним народом, але й визначено кримських татар, караїмів та кримчаків. В аспекті територіальної цілісності це питання має суттєве значення.

Література

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів: Резолюція 61/295, прийнята Генеральною Асамблеєю 13 вересня 2007 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l56#Text
2. *Самойленко Є.* Поняття "корінний народ" та питання визнання статусу корінних народів у міжнародному праві Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6. С. 209-212.

Софія ФІЦИК
*e-mail:*grabalv@gmail.com

КОНСЕРВАТИВНА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ, ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Процес становлення ідейно-політичної доктрини українського консерватизму видається складним і довготривалим, але незавершеним. Це пояснюється особливостями історичного, політико-правового розвитку України, зокрема тривалим бездержавним статусом, а також відмінностями у менталітеті українців сходу і заходу, що часом посилювало роз'єднувальні тенденції в українському суспільстві. Як наслідок – велика неоднорідність соціальної бази консервативного руху та перманентні зміни в ній, фрагментарний розвиток окремих консервативних ідей і постулатів, які важко оформити у чітку, зрозумілу і завершену політико-правову доктрину.

В узагальненому трактуванні консерватизм є ідеологією порядку, стабільності та добробуту. Аналіз розвитку консервативної ідеї в Україні з позицій сьогодення показав її відсутність у «чистому вигляді». Адже її головними носіями виступають політичні партії та громадсько-політичні організації, основні критерії приналежності яких до послідовників консерватизму виділити доволі важко. Тим не менше, найбільш прийнятним є ідеологічний критерій, який передбачає використання певного набору цінностей, розробку пріоритетних напрямів партійного

курсу в різних сферах суспільного життя, життєдіяльності громадського суспільства *[1, с. 204]*.

Основними характерними рисами українського консерватизму слід назвати його національну спрямованість, історичну та просторову багатоваріантність форм і напрямів, недостатню внутрішню структурованість на початках становлення, певні перерви (нерівномірність і непослідовність) у розвитку. Українському консерватизму властиві також основоположні світоглядні настанови: прагнення зберегти національне середовище українців – мову, культуру, традиції, релігію; переконання у необхідності відродження, зміцнення і розвитку незалежної і суверенної Української держави як традиційної форми існування національної спільноти; надання переваги життєвому досвіду, а не абстрактним схемам у державотворенні; визнання недосконалості людської природи. Найбільшими цінностями, які сповідує дана доктрина, є держава, нація, релігія, еліта, приватна власність, порядок, авторитет влади, патріотизм, а головними політичними принципами – традиціоналізм, ієрархічний устрій, елітаризм тощо. Ці та інші ідеї, цінності, принципи зазнавали змін у процесі історичного розвитку й модифікувалися відповідно до вимог простору і часу. Еволюція доктрини українського консерватизму сприяла виникненню нових ідейно-політичних напрямів, зокрема, українського неоконсерватизму. Незважаючи на певні національні особливості українського консерватизму, його засади в цілому були і є співзвучними з консервативними ідеями інших, зокрема європейських народів, що свідчить про важливу роль базових консервативних постулатів у загальноєвропейському і загальносвітовому контекстах *[2, с. 124]*.

Якщо звернутися до витоків українського консерватизму, то побачимо, що саме В'ячеслав Липинський у традиції української інтелектуальної історії є засновником цієї політико-правової ідеології. Як відомо, політичний консерватизм має своїм підґрунтям консервативний світогляд і відповідний йому спосіб мислення. Тобто консерватизм є не лише політичною ідеологією, а ще й "способом почування, способом життя". У свою чергу, в основі консервативного способу переживання минулого лежить відданість традиції або традиціоналізму. Саме традиціоналізм є своєрідним "материнським світоглядом" або ще "внутрішнім ядром" для політичного консерватизму. Можна погодитись із дослідником творчості В. Липинського Василем Рудьком, який писав, що В'ячеслав Липинський завжди шукав підтвердження своїх теорій у минулому України *[3, с. 116]*.

Ідеологічні монархічно-аристократичні вподобання В. Липинського виразно виділяються на тлі суцільного захоплення українських політиків початку XX ст. різними варіантами егалітаристсько-соціалістичних

ідеологій. Він постійно наголошував, що представляє інтереси "осілого хліборобського рицарства, як основного консервативного ядра української провідної верстви…" і відверто пишається своєю належністю до шляхетського стану *[3, с 117]*.

Землеробський спосіб існування робить людину залежною від "твердих законів землі", які логічно не можуть бути обгрунтовані. Життя на землі, за політико-правовими поглядами В. Липинського, огорнене первинними ірраціональними бажаннями, які потім відтворюються як у повсякденному житті землеробського етносу, так і на рівні його політичних форм. Усвідомлення своєї єдності із землею-годувальницею, обов'язків перед нею є основою й національної ідентичності. Ідея землі має у своїй основі глибоке почуття органічної єдності нації, тому, що все із землі виростає, проживає і в землю зникає. З органічною поєднаністю із землею виростає й любов до неї. "Патріотизм - свідомість своєї території, а не сама територія - лежать в основі буття і могутності держав", - зазначав мислитель *[3, с. 117]*.

Із потреб аграрного способу життя, на думку В. Липинського, органічно, як зерно формує з себе корінь, стовбур, гілки і крону, виростають соціальні групи (стани), що беруть на себе функції відтворення, організації, захисту та управління суспільством. Джерелом політичної влади у суспільстві є ті, хто володіють та обробляють землю - могутній хліборобський клас. При консервативному баченні між власністю на землю й господарем існує особливий, "живий" взаємозв'язок. Власність пов'язується із самою суттю людини, це своєрідне продовження "членів людського тіла" *[3, с. 119]*.

Стихійний потяг до влади, до панування провідної верстви тягне за собою з необхідністю і волю до ризику та самопожертви. У свою чергу, такі риси станового характеру провідної верстви були неможливі без наявності "внутрішньої сили", що і зумовлює авторитет її влади у свідомості пасивної більшості ("…за упадком внутрішньої сили правлячої меншості йде неодмінно упадок її влади"). Крім морального авторитету, однією з головних рис провідної верстви слід назвати матеріальну силу, яка характеризується бажанням правити і організовувати; володіння державним апаратом і армією; володіння засобами хліборобської і промислової продукції своєї нації. Власне тому й історичний процес В. Липинський розуміє як рух в часі етнічно-національних цілісностей, рушійною силою якого виступає стан постійної боротьби наявної і потенційної еліти за право очолити етнічну спільноту *[3, с. 119]*. Саме в період 1902-1917 рр. мислитель в історичному аспекті у своїх працях досліджує та концентрує свою увагу власне на самому понятті потенційної еліти *[4, с. 327]*.

Однак, сучасний стан українського консерватизму є неоднозначним, адже відбулися значні зміни і в ідейному, політико-правовому арсеналі українських консерваторів. Якщо раніше основною їхньою метою була побудова самостійної Української держави, то тепер, в часи незалежності, пріоритетними завданнями виступають активні заходи у різних сферах державного життя, спрямовані на політичне, економічне, культурне піднесення України, відновлення територіальної цілісності і суверенітету, відбиття російської агресії, перемога у гібридній війні з путінським режимом. Змінилися погляди консерваторів на ідеальну форму Української держави. Оскільки в сучасних умовах встановлення монархії в Україні практично неможливе, вони загалом виступають за розбудову і зміцнення республіканського ладу (за винятком окремих монархічних організацій) *[5, с. 84]*.

Нажаль, безцінна духовна та суспільно-політична спадщина українського консерватизму і, насамперед, його видатного представника В. Липинського ще не знайшли сьогодні адекватного сприйняття громадськістю та відображення в програмах і діях вітчизняних політичних сил. Однак, українські дослідження у межах історії вчень про державу і право докладають певних зусиль для її глибокого вивчення і творчої реалізації в нових умовах розбудови Української держави XXI ст. як європейської, модерної, демократичної, правової, соціальної і успішної.

Уважаємо: оскільки консерватизм не виріс на прогресистській науці XIX ст., як лібералізм чи соціал-демократизм, то в нього мають бути інші, специфічні форми масової політико-правової самореалізації. Реалізація консервативного політичного проекту може відбутися лише тоді, коли існуватимуть ідейно-творчі групи, науковці, що розроблять консервативну модель у політичній, правовій, соціальній, економічній сферах, та масовий політичний рух, який би забезпечував охоплення широких кіл громадськості цією ідеологією, не створюючи при цьому організації орденського типу. Будь-яка політична діяльність зорієнтована на оволодіння владою чи залишення при владі, що в демократичному суспільстві може відбуватися лише через охоплення мас певними прогресивними, конструктивними і привабливими політико-правовими ідеями.

Література

1. *Козак Н.А.* Консерватизм: світогляд, ідеологія, доктрина? // Вісник Львівського Університету. Серія філософські науки. Вип. 2. Львів, 2000. С. 204-213.
2. *Кухта Б.А.* З історії української політичної думки. К., 1994. 150 с.

3. *Артюх В.О.* Консервативна історіософія Вячеслава Липинського // Сумська старовина. № XX. 2006. С.115-128.
4. Harvard Ukrainian Studies // The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj (December 1985) Published by: Harvard Ukrainian Research Institute. Vol. 9. No. 3/4. pp. 326-341.
5. *Хейвуд А.* Політичні ідеології // Наукові публікації. Введення. Варшава: PWN. 2008. 84 с.

Юлія ШАЛА
e-*mail:* julichka171@rambler.ru

ПРО ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

З історії української політичної та правової думки знаємо, що до широкого кола провідної української інтелігенції, національної еліти належить багато відомих видатних постатей, зокрема й М. Грушевський, український мислитель і державний, політичний діяч, творець новітньої схеми політичної історії України, кількох конституційних проектів.

Основою політико-правової концепції М. Грушевського було гостро-актуальне і важливе українське питання. Для його вирішення активізувався український громадсько-політичний рух у другій половині XIX – на початку XX ст. Власне на основі цього сприятливого ґрунту й сформувався світогляд, зокрема й політико-правовий, М. Грушевського як великого невтомного дослідника культури та історії українського народу, відомого громадсько-політичного, державного і наукового діяча.

Зазначимо, що тема, до якої ми звернулися, ще недостатньо досліджена, зокрема, у межах історії політичної та правової думки. Вона викликає до себе підвищений інтерес науковців, з огляду й на підвищену актуальність (минуло 100 років від початку української революції і національно – визвольних змагань, а також розв'язання новітньої агресії і гібридної війни проти України з боку путінської Росії).

Важливо зауважити, що погляди М. Грушевського про державу і право були органічним продовженням демократичних традицій суспільно-політичної думки України XIX ст. Він вважав, що створення незалежної держави повинно бути справою самого народу. Національна держава має ефективно захищати інтереси мас, забезпечувати їм свободу, рівноправність, справедливість. Державний устрій має бути принципово новим, без абсолютизму і централізму влади. Майбутнє українського народу та його держави М. Грушевський бачив як його національне визволення, створення власного демократичного автономного державного самоврядування та об’єднання з такою ж цивілізованою демократичною

Росією, якою вона так само, як й Україна, має стати внаслідок цілеспрямованих і прогресивних соціальних перетворень *[5, с. 4]*.

М. Грушевський як політик пройшов шлях від засновника національно-демократичної партії Галичини і Товариства українських поступовців (ТУП) у Києві до творця політико-правових засад новітньої Української самостійної і незалежної держави. Він був головою Центральної Ради, а згодом визнав радянську владу на Україні і висловив готовність служити їй і, навіть, пошкодував, що був учасником національно-визвольного руху, який насправді супроводжувався масовими, тяжкими народними стражданнями і жертвами. Словом, з плином часу змінювалися його погляди, еволюціонували суспільно-політичні та історико-правові концепції, філософське сприйняття життя. Однак любов до свого народу та історичної істини для нього завжди були вищим мірилом у науковій творчості і в громадсько-політичній діяльності. Разом з тим, передовсім, М. Грушевський залишався все ж ученим-істориком європейського рівня, а не професійним політиком чи громадським діячем *[1, с. 33]*.

Мислитель вважав, що основою входження України до Московського царства була автономія, але цим принципом московити знехтували. Можливість вирішення цієї проблеми у новітню добу, він убачав у випадку децентралізації влади у майбутній соціалістичній Росії та утворенні справжньої демократичної федерації, під якою розумів об'єднання в одній державі декількох самостійних, демократичних і суверенних держав *[3, с. 4]*.

Розмірковуючи про можливий федеративний державний устрій, М. Грушевський з наукових позицій припускав два варіанти його утворення: процес, який іде знизу (декілька держав утворюють одну і передають їй частину своїх суверенних прав), і процес, який іде зверху (жорстко централізована унітарна держава ділиться частиною суверенітету із своїми провінціями і в такий спосіб стає федерацією) *[4, с. 57]*.

Варто зазначити, що у новітній демократичній федерації, яку пропонував М. Грушевський, центральні органи влади повинні були формувати загальні основи державного й суспільного ладу, розпоряджатися ресурсами, необхідними для утримання органів центрального і загальнодержавного управління, відати питаннями війни і миру, міжнародними відносинами, збройними силами. Причому автор такої прогресивної політико-правової концепції пропонував установити демократичну виборчу систему, яка передбачала б широку участь у виборах усіх соціальних груп, у дусі нагальних вимог новітнього часу *[4, с. 60]*.

Також, наголошуємо, що автономію України автор концепції розглядав як "самозаконність" — право встановлювати свої питомо національні закони і керуватися ними у повсякденному житті. Україна у складі федерації повинна бути демократичною республікою, в якій

гарантувалися б широкі політичні свободи: свободи слова, зборів, громадських організацій, сумління, рівне виборче право за таємного голосування *[2, с. 154]*.

На відміну від теоретиків-попередників, М. Грушевському випала можливість реалізовувати на практиці свою оригінальну авторську державно-правову концепцію. Цей демократичний процес розпочався 17 березня 1917 р. зі створенням Центральної Ради і знайшов утілення в її трьох знаменитих Універсалах *[2, с. 155]*.

Отже, на нашу думку, попри всі негативні ярлики, отримані М. Грушевським, від колишнього тоталітарно-авторитарного радянського режиму, необхідно об'єктивно визнати його великий внесок у суспільно-політичне та культурне життя українського народу, у політико-правову, ідеологічну скарбницю нації. Саме тому його вважають видатним українським вченим-енциклопедистом, істориком, філософом, громадсько-політичним, державним діячем та одним із лідерів у боротьбі за визволення України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Проте, відомо, що основні положення політико-правового вчення М. Грушевського, з огляду на драматичні реалії та революційні катаклізми, не були втілені в життя. Вочевидь, практичні дії автора все ж розійшлися з його теоретичними ідеями, зокрема в національному питанні. Разом з тим, М. Грушевський поряд з іншими видатними особистостями нації заслужено увійшов у Пантеон Слави українського народу, як будівничий національної держави-демократичної республіки.

Література

1. *Гойдало І.В.* Погляди про державу і право Михайла Грушевського: автореферат дис… к.ю.н. – Львів, 2017. – 19 с.
2. *Пиріг Р.Я., Шаповал Ю.І., Верба І.В.* Михайло Грушевський // Український історичний журнал. - 2006. - № 3. - С. 223-226.
3. *Гирич І.* Спадщина М. Грушевського і сьогодення // Історія України. – 2001. - С. 4-7.
4. *Кармазин О.* Еволюція поглядів М. Грушевського на Українську державу // Людина і політика - 1999.– С. 57-61.
5. *Кухта Б.* З історії української політичної думки. - Львів, 1991. - 79 с.

Учасники конференції

АНДРУСЯК ТАРАС ГРИГОРОВИЧ, *доцент кафедри історії держави, права та політико-правових вчень кандидат юридичних наук, доцент*
(Львівський національний університет ім. І.Франка).
БАТЮК ТЕТЯНА РОМАНІВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
БАЗАРНИК БОГДАН ІГОРОВИЧ, *суддя Нетішинського міського суду Хмельницької області, здобувач кафедри теорії та філософії права*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: д.ю.н., проф. Т.З.Гарасимів)
БОЧУЛЯК НАЗАР ІГОРОВИЧ, *аспірант кафедри цивільного права і процесу*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.і.н. В.З. Чорнописька)
ВОЗНЯК СОФІЯ ЛЮБОМИРІВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
ВОЛОШИН ІВАННА ЮРІЇВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
ВАТАМАНЮК ЛЮБОВ ВАСИЛІВНА, *аспірантка кафедри теорії та історії держави і права*
(Львівський державний університет внутрішніх справ, науковий керівник: д.ю.н., проф. Т.З.Гарасимів).
ГАРАСИМІВ БОГДАН ТАРАСОВИЧ, *студент ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: д.ю.н., проф. С.С. Сливка).
ГАРАСИМІВ ТАРАС ЗЕНОВІЙОВИЧ, *професор кафедри теорії та філософії права, доктор юридичних наук, професор*
(НУ «Львівська політехніка»).
ГЕРИЛО АНДРІАНА ВАСИЛІВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
ГОЛУБИЦЬКИЙ СЕРГІЙ ГЕРМАНОВИЧ, *аспірант кафедри адміністративного, фінансового та банківського права*
(Міжрегіональна академія управління персоналом, науковий керівник: д.ю.н., проф. П.П. Захарченко)
ДОВГАНЬ ОЛЕНА АНДРІЇВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
ЗАХАРЧЕНКО ПЕТРО ПАВЛОВИЧ, *професор кафедри історії права та держави доктор юридичних наук, професор*
(Київський національний університет ім. Т.Шевченка).
КОВНИЙ ЮРІЙ ЄВГЕНОВИЧ*, к.е.н., адвокат.*
КОЗАК ОЛЕНА ОЛЕГІВНА, *аспірантка кафедри теорії та історії держави і права*
(Львівський державний університет внутрішніх справ, науковий керівник: д.ю.н., проф. Т.З.Гарасимів).
КУРЛЯК НАТАЛІЯ ІВАНІВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
КУХАРЧУК ХРИСТИНА ІВАНІВНА*, аспірантка кафедри історії держави і права, м.Івано-Франківськ*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: д.ю.н., проф. В.С.Макарчук).
ЛЕНИШИН МАРТА АНДРІЇВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).

МАКАРЧУК ВОЛОДИМИР СТЕПАНОВИЧ*, завідувач кафедри історії держави і права, доктор юридичних наук, професор*
(НУ «Львівська політехніка»).
МАРКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ЯРОСЛАВОВИЧ*, зав. відділенням практичного навчання, к.ю.н.*
(Львівський державний університет внутрішніх справ).
МАТВІЙЧУК ІГОР ЛЕОНІДОВИЧ, *старший офіцер відділу підготовки персоналу ЗхРУ Держприкордонслужби України, підполковник, здобувач кафедри теорії та філософії права*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: д.ю.н., проф. Т.З.Гарасимів)
МЕЛЬНИЧУК ВАЛЕНТИНА ОЛЕКСАНДРІВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
НЕСМІЛА ІНГА ЮРІЇВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
ПЕТРІВ ІЛОНА РОМАНІВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. В.Я.Марковський).
ПИТКО ДАНИЛО ВІТАЛІЙОВИЧ*, студент ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).
ПОЛІКОВСЬКИЙ МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ*, доцент кафедри історії держави і права, к. ю. н.*
(НУ «Львівська політехніка»).
СОРОЧКІН ОЛЕГ ВІКТОРОВИЧ, *асистент кафедри історії держави і права*
(НУ «Львівська політехніка»).
СТРОЇЧ ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ*, аспірант кафедри кримінального права і процесу*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: д.ю.н., проф. О.М. Гумін).
ТЕРЛЮК ІВАН ЯРОСЛАВОВИЧ*, доцент кафедри історії держави і права, кандидат історичних наук, доцент*
(НУ «Львівська політехніка»).
ТЕРЛЮК ОЛЕКСІЙ ІВАНОВИЧ, *магістрант ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н., доц. Х.М. Марич).
ТЕРЛЮК ОРИСЯ ІВАНІВНА, *магістрантка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: д.ю.н., проф. В.С. Макарчук).
ФІЦИК СОФІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, *старший викладач кафедри цивільного права та процесу*
(Львівський торговельно-економічний університет).
ЦЕБЕНКО СОЛОМІЯ БОГДАНІВНА, *доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук*
(НУ «Львівська політехніка»).
ЧОРНОПИСЬКА ВІКТОРІЯ ЗІНОВІЇВНА*, асистент кафедри цивільного права і процесу, кандидат історичних наук*
(НУ «Львівська політехніка»).
ШАЛА ЮЛІЯ АНДРІЇВНА, *студентка ІНПП*
(НУ «Львівська політехніка», науковий керівник: к.ю.н. М.Ф.Поліковський).

Зміст

ЧАСТИНА І.

Виконавча влада:
політико-правові питання історії та сучасності

АНДРУСЯК Т.Г.
ВИКОНАВЧА ВЛАДА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ……...…**3**

ГАРАСИМІВ Б.Т.
СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ…….....…**7**

ГАРАСИМІВ Т.З.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПТИ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ СВІТУ…….....**10**

ГОЛУБИЦЬКИЙ С.Г., ЗАХАРЧЕНКО П.П.
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УРЯДУ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ…….**14**

КОЗАК О.О.
ПОВЕДІНКА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ЕТИЧНО-ПРАВОВІ ВИМОГИ……**19**

ЛЕНИШИН М.А.
ВИКОНАВЧА ВЛАДА В УКРАЇНІ НА МЕЖІ XX-XXI ст. : історико-правовий аспект……**22**

МАРКОВСЬКИЙ В.Я., ПЕТРІВ І.Р.
НОВЕЛИ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ», РОЗРОБЛЕНОГО МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ……..……..…..…**27**

МАТВІЙЧУК І.Л.
АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ……...…**31**

ПИТЬКО Д.В.
ЧЕРВОНИЙ ТЕРОР ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ БІЛЬШОВИКІВ…….**35**

ПОЛІКОВСЬКИЙ М.Ф.
ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ – АКТУАЛЬНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ……..…**37**

СОРОЧКІН О.В.
ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ В НЕЮРИСДИКЦІЙНОМУ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ……**40**

СТРОЇЧ В.В.
МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ……..…….**45**

ТЕРЛЮК І.Я.
РАДА МІНІСТРІВ «УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ» : СТРУКТУРА, КОМПЕТЕНЦІЯ, НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ (правові аспекти)……..……..…...…**49**

ТЕРЛЮК О.І.
ФОРМИ НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ГРОМАДЯНАМИ І ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ…….....**53**

ЦЕБЕНКО С.Б.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО У СПРАВАХ ЄВРОПЕЙСЬОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ……**56**
ЧОРНОПИСЬКА В.З.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ……...…**61**

ЧАСТИНА ІІ.
Асоційовані питання

БАТЮК Т.Р.
ПОГЛЯДИ СТЕПАНА БАНДЕРИ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО: АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ……..……..**66**
БАЗАРНИК Б.І.
ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ СУДДІВ: СВІТОГЛЯДНІ ПАРАМЕТРИ……...…….....…**68**
БОЧУЛЯК Н.І.
МОДЕЛІ РОЗВИТКУ АДВОКАТУРИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ: СВІТОВА ПРАКТИКА…….……..**72**
ВАТАМАНЮК Л.В.
СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ДЕМОКРАТИЧНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ…….....…**77**
ВОЗНЯК С.Л.
ДОБА РУЇНИ В ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ: УРОКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ…..**80**
КУРЛЯК Н.І.
СВОБОДА СЛОВА І СВОБОДА ДУМКИ В УКРАЇНІ ЯК У ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ……...…….**83**
КУХАРЧУК Х.І.
КАДРОВА РОБОТА В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ…….....…**86**
МАКАРЧУК В.С.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СОБОРНОСТІ УРСР НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ…….....…**88**
МЕЛЬНИЧУК В.О.
ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ІСТОРИКО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ……..…….**92**
ПОЛІКОВСЬКИЙ М.Ф., ВОЛОШИН І.Ю.
ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО ЯК ВАЖЛИВА ЧАСТИНА ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ……...……..**95**
ПОЛІКОВСЬКИЙ М.Ф., ГЕРИЛО А.В.
ОСОБЛИВОСТІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ: 1980-і – початок 2000-х рр. ……..……**99**
ПОЛІКОВСЬКИЙ М.Ф., ДОВГАНЬ О.А.
ПОГЛЯДИ СИМОНА ПЕТЛЮРИ ПРО УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ……...……..**103**
ПОЛІКОВСЬКИЙ М.Ф., НЕСМІЛА І.Ю.
ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО……..……..**107**
ТЕРЛЮК О.І.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ ЯК СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АДВОКАТУРИ…….....**110**
КОВНИЙ Ю.Є.
ІСТОРИЧНИЙ ГЕНЕЗИС МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ КОРІННИХ НАРОДІВ……..…….**115**

ФІЦИК С.О.
КОНСЕРВАТИВНА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ, ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ……**117**
ШАЛА Ю.А.
ПРО ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО……...……..**121**

Учасники конференції….....**124**

Н а у к о в е в и д а н н я

ВИКОНАВЧА ВЛАДА В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ (АСПЕКТИ ПРАВА).

Матеріали Восьмої Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції

www.lp.edu.ua/idp/naukova-diyalnist-kafedry

Відповідальний за випуск – проф. *Макарчук В.С.*

Упорядкування й макетування – доц. *Терлюк І.Я.*